

„Eenzaamheid is goed voor je
Acteur Thor Braun
RIJZENDE STERREN
CULTUURSPECIAL

PVV
 'Controlfreak' Wilders wilde alles zelf doen

IN HET NIEUWS 6-7

Interview Sting
 'Ik zie een musical als levenswerk'

IN HET NIEUWS 14-15

WK in VS boycotten?
 De geschiedenis leert dat sport júíst politiek is

SPORT 26-27

Trump schoffeert Europese leiders

REPORTAGE
 WORLD ECONOMIC FORUM

Een dag nadat de Canadese premier in Davos „een scheuring in de wereldorde" constateerde, maakte Donald Trump in dezelfde zaal duidelijk dat hij Groenland absoluut in bezit moet krijgen.

President Donald Trump op het podium van de 56ste bijeenkomst van het World Economic Forum. FOTO GIAN EHRENZELLER/KEystone VIA AP

Daan van Lent

DAVOS

In een zeventig minuten bijna muisstille zaal vol regeringsleiders en *captains of industry* zei Donald Trump op het World Economic Forum in Davos dat hij over Groenland verder wil praten en er niet met troepen zal binnenvallen. Maar zonder omwegen maakt hij duidelijk dat hij het

‘grote brok ijs’, zoals hij Groenland bij voorkeur aanduidde, absoluut in bezit wil krijgen.

„Mensen dachten dat ik militaire macht zou gebruiken. Ik hoef die militaire macht niet te gebruiken. Ik wil die militaire macht niet gebruiken. Ik zal die militaire macht niet gebruiken”, zei hij in de speech waar lang naar uit was gekeken. Al anderhalf uur voor aanvang stond een parade van stropdassen op de trap voor de zaal te

wachten. Een flink deel kwam de zaal niet binnen.

De Amerikaanse president zei „onmiddellijke onderhandelingen” te verlangen om de aankoop van Groenland te regelen met Denemarken, „zoals we in het verleden veel andere gebieden hebben gekregen”. Maar die onderhandelingen kunnen wat hem betreft maar één uitkomst hebben.

„Ze kunnen ‘ja’ zeggen, en dat zullen we waarderen. En ze kun-

nen ‘nee’ zeggen, en dat zullen we zeker niet vergeten”, dreigde hij de regeringen van zeven landen. Die had hij eerder gedreigd nieuwe heffingen op te leggen omdat ze troepen voor een verkenningsmissie naar Groenland hadden gestuurd. Een aantal van die regeringsleiders zat in een vak voorin de zaal, onder wie de Franse president Emmanuel Macron en de Canadese premier Mark Carney, samen met secretaris-generaal van de NAVO Mark

Rutte - die door Trump als grote vriend werd begroet.

Opvallend genoeg herhaalde de Amerikaanse president zijn dreigement niet dat de VS heffingen zal opleggen als hij zijn zin niet krijgt. Eerder deze week hadden sommige Europese regeringsleiders in aanloop naar een ingelaste top donderdag in Brussel aangegeven

Lees verder op pagina 2

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
 naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
 Algemeen Handelsblad (1828)
 en Nieuwe Rotterdamse
 Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
 no. 95
 BELGIË € 5,70

IN HET LAND
DUSSEN

FREEK SCHRAVESANDE

Dussen als tweede Tiel. ‘Dat wil toch niemand?’

Dussen, dat ken je van Hank- en Dussen. Hank/Dussen, afslag 21 op de A27 tussen Gorinchem en Breda. En misschien ook wel van Kasteel Dussen, met zijn herkenbare torens en Toscaanse zui- lengerij de ideale bruiloftslocatie. Maar verder is het Brabantse Dus- sen niets opzienbarends. „Gewoon, een landelijk dorpje”, zegt Helga Gardenier, turend naar de weidse akkers vanuit haar keukenraam aan de Oude Kerkstraat. „Een beetje ons kent ons.”

En dat was precies de reden dat zij met haar man hier in januari 2022 een vrijstaand huis kocht. Voor de rust, het uitzicht en het bourgondisch leven. „Lekker barbe- cueën als het mooi weer is.” Ze knapten de boel op en plantten - haar partner rijdt motor - een Har- ley-Davidsonvlag in de tuin.

Kun je nagaan hoe Gardenier rea- geerde toen ze in april datzelfde jaar hoorde over de plannen in het tegenovergelegen partycentrum. Het pand bleek aangekocht door een omstreden gebedsgenezer, Tom de Wal. Die verhuurde de ruimte aanvankelijk aan Malle Piet- je, een kringloopwinkel, maar wilde er h t centrum van zijn religieuze organisatie Frontrunners Ministries bouwen. Een wit ontwerp met gou- den gevel. Kantoren, studio's en een kerkzaal voor 1.750 mensen die hij in naam van Jezus ter plekke zou genezen van ziekten als kanker en MS. En oh ja, op de akkers waarop Gardenier uitkijkt: een parkeer- plaats voor vierhonderd auto's.

„Dussen als tweede Tiel”, ver- zucht Gardenier, verwijzend naar De Wals oud-collega Jomanda. „Dat wil toch niemand?”

Zelf had ik, nieuwsgierig naar zijn plannen, Tom de Wal vorige maand al willen bezoeken. Maar n t toen ik de afslag Hank/Dussen wilde nemen begon m'n auto te spetteren en moest ik - alsof van hogerhand besloten - omdraaien. En toen ik vormgeen, poging twee, alsnog bij het kantoorpand van Frontrunners arriveerde, in het vlakbij gelegen Werkendam, was hij volgens mede- werkers „helaas niet aanwezig”.

Wel zag ik daar jonge mensen werken in vergaderzaaltjes en ach- ter laptops. Net een startup. Want

met 23 fte, de helft marketing, en jaarlijks bijna zes miljoen euro aan ontvangen donaties, timmert Front- runners aardig aan de weg. En dat bedrag zal vermoedelijk alleen maar m er worden nu Tom de Wal laatst werd gearresteerd omdat hij zonder vergunning op straat gebedsgene- zingen wilde uitvoeren. „Daniël bleef bidden, ook toen de overheid hem dat verbood! (Dan.6:11)”, hoor- de ik De Wal daags erna roepen in een van zijn YouTube-streams.

Ze knapten de boel op en plantten - haar partner rijdt motor - een vlag van Harley-Davidson in de tuin

G lurend door een kier van de afgeplakte ramen van het partycentrum in Dussen her- kende ik de studio waarin De Wal dat filmpje opnam. Geboeid als een martelaar besteed hij het podium. Maar de enige aanwezige vandaag, gearriveerd met op de achterbum- per van zijn auto een sticker „Chris- tian is King”, reageerde niet op mijn geklop.

Helga Gardenier, toevallig w l thuis, wijst om zich heen: „In dat huis en dat huis wonen al Frontrun- ners. En bij zijn diensten in het weekend staat het v l auto's.” Dan klinkt getoeter, gejubel en gejoel en ze is ook wel eens aangesproken - ‘Heeft u het woord van God al ge- hoord?’

Met zo'n tweehonderd bewoners poogt Gardenier de plannen te be- strijden. Het concept voor de kerk- zaal voor 1.750 mensen heeft Front- runners ingetrokken, omdat de ge- meente het zou afkeuren wegens te weinig parkeermogelijkheden. Maar onlangs heeft Frontrunners alweer een tweede ontwerp inge- diend: een multifunctioneel cen- trum, om te werken aan de nieuwe missie. Honderd kerken, in heel Ne- derland. Hier, vanuit Dussen.

H t Tiel, wie weet, van de toe- komst.

Trump bespot windmolens

» **Vervolg van** [voorpagina](#)

te overwegen dat de EU zou moeten terug- slaan met heffingen op Amerikaanse goe- deren en ook de ‘bazooka’ van het anti- dwang-instrument zou moeten inzetten.

Trump benadrukte nogmaals dat hij Groenland, dat hij een paar keer IJsland noemde, om veiligheidsredenen wil heb- ben en niet vanwege de grondstoffen. Hij verweet Denemarken nogmaals veel te wei- nig aan de militaire bescherming van Groenland uit te geven. Maar bovenal kwam hij steeds terug op de ondankbaar- heid van Denemarken en andere Navolan- den dat ze Groenland niet aan de VS gun- nen, terwijl de Amerikanen altijd voor hun defensie heeft betaald en voor hunj verde- diging is opgekomen. Sommige mensen in het publiek zuchtten toen hij zei dat hij twijfelde of andere landen de VS te hulp zou schieten als het werd aangevallen, terwijl de VS altijd andere landen te hulp is gescho- ten.

Kleineren

In zijn rede die bijna een half uur langer duurde dan was gepland, gebruikte hij het podium van het WEF - dat dialoog en sa- menwerking voorstaat - om Europese re- geringsleiders op de eerste rij te schofferen en te kleineren. Zo schamperde hij over de zonnebril die de Franse president Macron een dag eerder tijdens zijn speech had ge- dragen vanwege medische problemen.

Vervolgens schetste Trump hoe hij door het dreigen met heffingen Europese rege- ringsleiders in telefoongesprekken steeds opnieuw op de knieën had gekregen. On- der meer door van ze gedaan te krijgen dat ze medicijnprijzen zouden verhogen, claimt hij, zodat ze in de VS omlaag zouden kunnen.

Hij hekelde het energiebeleid van Euro- pese landen. Zo noemde hij het ongeloof- lijk dat het Verenigd Koninkrijk olie en gas onder de Noordzee niet wil winnen, terwijl oliemaatschappijen volgens Trump in de rij staan. Hij maakte windmolens opnieuw belachelijk door te zeggen dat alle landen die ze gebruiken ‘losers’ zijn, die er alleen maar geld op verliezen. China zou zich vol- gens hem rotlachen door de windmolens te verkopen, maar niet zelf te gebruiken. Onwaar, want windparken zorgen voor 10

procent van de energievraag in China, net zoveel als in de VS.

Cocktailparty's

Trump schetste het beeld dat de wereld voor welvaart en vrede geheel afhankelijk is van de VS. „Zonder ons zouden de mees- te landen niet eens werken”, zei hij, om vervolgens te klagen de VS daar nooit er- kenning voor krijgen.

De verwachting was dat Trump het de- cor van Davos zou gebruiken om belangrij- ke stappen te zetten voor een vredesdeal tussen Oekraïne en Rusland. En dat hij ver- dere aankondigingen zou doen over Trumps zogenoemde ‘Vredesraad’ voor Ga- za. Over beide was hij kort, net als over de ‘*affordability crisis*’ in eigen land. Eerder hadden regeringsfunctionarissen aange- kondigd dat hij in Davos met een plan zou komen om de koopkracht van Amerikanen te vergroten, maar dat bleef achterwege.

Het applaus voor Trump was kort en ingetogen. Heel anders dan de staande ovatie voor de Canadese premier Mark Carney

Trump kondigde aan na zijn speech een onderhoud met de Oekraïense president Zelensky te hebben, tot verbazing van Oe- ka ners omdat Zelensky woensdag in Kyiv is gebleven. In de avond zal Trump een re- ceptie houden voor de ceo's van bedrijven, die zich tot vanochtend nog bij de Ameri- kaanse delegatie inspanden om een uitno- diging te verkrijgen.

Het applaus van het WEF-publiek voor Trump was kort en ingetogen. Heel anders dan de staande ovatie die de Canadese pre- mier Mark Carney een dag eerder op het- zelfde podium had gekregen voor zijn speech waarin hij zei dat „we voor een scheuring in de wereldorde staan, niet voor een grote verandering”. Carney waar- schuwde voor een wereld waarin   n macht zonder zich in te houden zijn wil op- legt, zonder de VS te noemen.

Reden voor Trump om ook Carney een veeg uit de pan te geven. „Canada kan be- staan dankzij de VS”, beweerde Trump. „Herinner je dat volgende keer, Mark, voor- dat je weer van deze beweringen doet.”

President Trump loopt woensdag het podium op in Davos voor zijn toespraak.
FOTO GIAN EHRENZELLER/KEYSTONE VIA AP

De Amerikaanse afgezant **Steve Witkoff** en Trumps schoonzoon **Jared Kushner** luisteren toe. FOTO JONATHAN ERNST/REUTERS

IMF-chef **Kristalina Georgieva** (midden) en Wereldbank-leider **Ajay Banga** (rechts) luiste- ren naar de geopolitieke toespraak van Trump in Davos. FOTO JONATHAN ERNST/REUTERS

De gouverneur van California, **Gavin Newsom** (rechts).
FOTO DENIS BALIBOUSE/REUTERS

ANALYSE SPEECH PRESIDENT

Trump's agenda op top in Davos: geen geweld, wel eisen

„Dit is waarschijnlijk het belangrijkste item uit mijn toespraak”, zei de Amerikaanse president zelf al in Davos: de VS willen Groenland hebben, maar zullen geen geweld gebruiken om het in te nemen.

Bas Blokker

AMSTERDAM

Hij klaagde, hij snoefde, hij smeekte, prees, dreigde en beledigde. Maar uiteindelijk was het belangrijkste nieuws uit de toespraak van de Amerikaanse president Donald Trump op het World Economic Forum woensdag: ja, de VS willen Groenland heb- ben, maar zullen geen geweld gebruiken om het in bezit te krijgen.

Dit waren de drie belangrijkste geopoli- tieke onderwerpen uit de toespraak van de president:

1. GROENLAND

Alle oren waren gespist: *hoe* zou de presi- dent zeggen Groenland te claimen? Hij had een dag eerder nog een plaatje rondgestuurd van zichzelf met een Amerikaanse vlag op een ijsvlakte, bij een bord met ‘Groenland, Amerikaans grondgebied’. De dreiging van militaire actie van de ene NAVO-bondgenoot tegen de andere hing als een donderwolk bo- ven de conferentie. In dat opzicht was de boodschap van Trump een ‘meevaller’. Dat „grote blok ijs” hoort bij de VS, zei Trump. Het ligt op het westelijk halfrond, ons ge- bied, wij hebben er gevochten in de Tweede Wereldoorlog („de Duitsers veroverden De- nemarken binnen zes uur”) en daarna hebben we het weer teruggegeven aan Denemarken - „stom genoeg”.

En als de VS het met geweld zou willen in- nemen, welk land zou de „veruit sterkste le- germacht ter wereld” dan kunnen stoppen? Kijk maar naar de militaire operatie waarmee hij de president van Venezuela liet ontvoe- ren. Maar „ik zal het niet doen”, zei Trump over het gebruik van geweld rond Groen- land. Hij wil onmiddellijk onderhandelingen beginnen met Denemarken over het afstaan van hun arctisch gebied. Zijn land móét Groenland in eigendom hebben om het daadwerkelijk te kunnen verdedigen. Ook „psychologisch” is eigendom noodzakelijk, zei Trump, want „waarom zou je een gebied verdedigen dat je alleen maar leaset?”

De VS willen Groenland niet voor de zeld- zame grondstoffen, bezwoer hij, alleen we- gens de strategische ligging. Om er een raket- schild op te bouwen, een Golden Dome, waar het hele westelijk halfrond van profiteert. Ook het „ondankbare” Canada, want ja, Trump had de felle toespraak gehoord die mi- nister-president Mark Carney dinsdag had gehouden. „Canada leeft nog dankzij ons, be- denk dat voor de volgende keer, Mark.”

Hij vond het maar een bescheiden wens in het licht van de miljarden die de VS in de ver- dediging van Europa hebben gestoken zei Trump: „Een klein stukje ijs in het belang van wereldvrede.” Hij richtte zich tot de NAVO en secretaris-generaal Rutte („*Mark, are you here?*”) en dreigde: „Zeggen ze ‘ja’, dan zullen wij dankbaar zijn. Zeggen ze ‘nee’, dan zullen we dat niet vergeten.”

2. NAVO

Hij klaagt al jaren over de NAVO, zei Trump in Davos, en dat klopt. Zijn beeld - of het nu om de militaire alliantie met bondgenoten gaat of om zaken met handelspartners - is: „Wij worden belazerd door de rest van de we- reld.” Wat hebben de VS teruggekregen voor de vele miljarden die ze hebben uitgegeven aan de NAVO? „Niets.” De ondankbaarheid.

Even leek het alsof hij het lot van Oekraïne verbond aan dat van Groenland. „Wij gaan hen helpen met Oekraïne.” De oorlog die Rusland daar ontketend had was volgens hem „erger dan de Tweede Wereldoorlog”. En hij ging vandaar weer naadloos over tot zijn ‘bescheiden wens’: Groenland.

De VS betalen bijna 100 procent van de kosten voor de NAVO, aldus Trump - in feite bedraagt de Amerikaanse bijdrage ongeveer 16 procent en zijn de totale nationale defen- sie-uitgaven van de VS ongeveer twee keer zo hoog als die van de overige bondgenoten samen. „Wij zullen altijd klaarstaan voor onze NAVO-partners”, zei Trump, „maar ik weet niet of ze ons zouden helpen als we werden aangevallen.” In werkelijkheid is ar- tikel 5 van het bondgenootschap, waarin staat dat een aanval op één bondgenoot wordt beschouwd als een aanval op alle lid- staten,   en keer geactiveerd: na de terreur- aanslagen van 11 september 2001 in de VS.

3. EUROPA

Ik hou van Europa, zei de Amerikaanse presi- dent. Hij is half Schots en half Duits, dus hij „stamt helemaal af” van Europa. Maar Eu- ropa is niet langer het Europa van zijn vader en moeder. Hier nam Trump een afslag die bijna een jaar geleden al werd genomen door zijn vicepresident JD Vance en die in decem- ber werd bevestigd in de *National Security Strategy*, waarin het continent werd voorge- houden dat sprake is van „*civilizational era- sure*”, vernietiging van de beschaving.

De betekenis ervan is vaag, vermoedelijk opzettelijk vaag, maar er zijn aanwijzingen in de context waarbinnen het wordt gebruikt. Het gaat een beetje over duurzaamheid: „Windmolens zijn *losers*”, aldus de president. Maar het gaat vooral over migratie, die „maat- schappelijk ontwrichtend” is. Het is in dat verband dat Trump zei dat Europa „zichzelf aan het vernietigen is”. En dat is volgens hem ook voor de VS onacceptabel. Niet vanwege oude banden tussen de continenten, maar vanuit het oogpunt van nationale veiligheid. Daarom, zo staat in dat document, zal de Amerikaanse regering „vaderlandslievende” (lees: radicaal-rechtse, antimigratie-) par- tijen in Europa actief gaan steunen.

Het was veelbetekend dat hij de „ge- weldige cultuur die we delen met Europa” nog eens prees, direct nadat hij de Somali- sche migranten in zijn eigen land had wegge- zet als „mensen met een laag IQ” en „goede piraten”.

HANDELSVERDRAG

Tegenslag voor Europese Commissie: Europees Parlement wil uitstel Mercosur

Het Europees Parlement wil de invoering uitstellen van het Mercosur-verdrag, waarover 25 jaar onderhandeld is.

Rik Rutten

AMSTERDAM

Het Europees Parlement staat op de rem bij de invoering van het Mercosur-verdrag. In het zicht van de finish besloot een meerderheid van de Europarlementariërs woensdag voorlopig niet in te stemmen met het handelsakkoord tussen de Europese Unie en Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay, maar de tekst eerst voor te leggen aan het Europese Hof van Justitie.

Die gang naar de rechter zal tijd kosten, tot wel twee jaar. De EU kan de afspraken uit het verdrag in de tussentijd alvast op tijdelijke basis invoeren, als de Europese Commissie onderaanvoering van Ursula von der Leyen dat wil. De Commissie stemde namelijk eind 2024 al in met de voorwaarden, net als het Mercosur-blok. Deze maand ging ook een ruime meerderheid van de nationale regeringen in de EU akkoord.

Bij de voorstanders is het geduld op. De Duitse bondskanselier Friedrich Merz riep woensdag na de stemming direct op tot zo'n provisorische invoering. „Geen vertraging meer”, aldus Merz. Een woordvoerder van de Europese Commissie liet na afloop in het midden of de Commissie bereid is dat te doen. Een harde confrontatie met het parlement is in zo'n scenario gegarandeerd.

Tien stemmen verschil

Vooraf was duidelijk dat het spannend zou worden in Straatsburg. Terwijl buiten op straat de tractoren van protesterende boeren loeiden, sprak het parlement zich binnen uit voor de doorverwijzing naar het Hof, met een minimaal

Boerenprotest, dinsdag, tegen 'Mercosur' bij het Europees Parlement in Straatsburg. FOTO YOAN VALAT/EPA

verschil van tien stemmen (334 voor, 324 tegen, 11 onthoudingen).

Welke vervolgstap ze ook kiest, de toekomst is hoe dan ook een grote tegenvaller voor de Europese Commissie. Maandag had voorzitter Ursula von der Leyen bij een toespraak in Davos het verdrag nog geprezen als het antwoord van Europa op een tijdperk vol geopolitieke turbulentie.

„Met dit verdrag sturen we een krachtig signaal de wereld in. Dat we eerlijke handel verkiezen boven tarieven. Partnerschappen boven een isolement. Duurzaamheid boven uitbuiting”, zei Von der Leyen

bij het World Economic Forum. „En we laten zien dat het ons menens is met het terugdringen van risico's voor onze economie en het verbreden van onze handelsketens.”

Woensdag deed Von der Leyen zonder succes een laatste poging om het parlement te overtuigen.

Aan de Mercosur-handelsovereenkomst wordt al 25 jaar gewerkt. De EU en het Zuid-Amerikaanse handelsblok Mercosur willen wederzijdse importheffingen verlagen en douaneregels versoepelen. De 450 miljoen Europeanen krijgen makkelijker en goedkoper toegang tot Mercosur-producten en omge-

keerd halen de 270 miljoen Mercosur-inwoners voordeel uit lagere heffingen op Europese producten.

In absolute aantallen valt de omvang van de economische banden mee. Van de totale handel in goederen die Europa met de rest van de wereld bedrijft, nemen de Mercosur-landen 2 procent voor hun rekening. Maar dan tel je de geopolitieke voordelen niet mee, zeggen voorstanders. Europa heeft nieuwe partners nodig, of het nu gaat om de toegang tot zeldzame aardmetalen of om samenwerking bij klimaat en mensenrechten.

Veel kritiek op het verdrag kwam

van Europese boeren, die bang zijn voor de Zuid-Amerikaanse concurrentie, en van milieuorganisaties. De afgelopen jaren - en zelfs tot in de laatste weken - bouwde de Commissie waarborgen in om aan hun bezwaren tegemoet te komen.

Daarmee werd onder regeringen voldoende steun veilig gesteld. Bij enkele landen, waaronder Frankrijk en Polen, en ook in het parlement hield de onrust aan, bij zowel linkse als rechtse fracties. Deze tegenstanders wezen erop dat de Commissie een route heeft gekozen waarvoor geen instemming wordt gevraagd van alle nationale parlementen in de EU. Of dat wel mag bij een handelsverdrag, daar moet de rechter volgens de nu aangenomen resolutie over oordelen.

”

We rekenen nu op een uitstel van minstens anderhalf jaar

Jessika van Leeuwen

BBB-Europarlementariër

Critici zijn tevreden met de uitslag van de stemming. „We rekenen op een uitstel van anderhalf jaar”, aldus BBB-Europarlementariër Jessika van Leeuwen. „Als Von der Leyen enig respect heeft voor rechtsstaat en democratie, wacht ze met het in laten gaan van Mercosur totdat de rechter uitspraak heeft gedaan”, aldus Europarlementariër Anja Hazekamp (PvdD).”

Bij de voorstanders overheerst ontgoocheling. „Het is bijna niet te geloven dat mijn collega's zichzelf in de voet willen schieten op zo'n moment als dit”, aldus Europarlementariër Bart Groothuis (VVD). „Dit is pure sabotage”, zegt Gerben-Jan Gerbrandy (D66). En volgens Reinier van Lanschot (Volt) toont de EU zich „een minder geloofwaardige partner op het wereldtoneel, terwijl dat juist nu hard nodig is”.

WORLD ECONOMIC FORUM

Oude wereldorde 'komt niet terug', zegt Carney

Alleen samen kunnen kleinere landen intimidatie door supermachten overleven, volgens de Canadese premier Carney.

Frank Kuin

MONTREAL

De oude wereldorde „komt niet meer terug”, en middelgrote landen moeten samenwerken om te voorkomen dat ze ten prooi vallen aan economische grootmachten. Dat heeft de Canadese premier

Mark Carney dinsdag gezegd bij het World Economic Forum in het Zwitserse Davos.

Volgens Carney is het tijd om te stoppen met doen alsof de op regels gebaseerde internationale orde nog functioneert. Alleen door coalities kunnen kleine en middelgrote mogendheden overleven in een wereld van economische intimidatie door supermachten, waarschuwde hij. „Als we niet aan tafel zitten, staan we op het menu”, aldus Carney.

Zonder de Amerikaanse president Donald Trump bij naam te noemen, leek de Canadese premier een „scheuring” in de wereld aan zijn beleid toe te schrijven. „De

Premier Carney, dinsdag in Davos. FOTO SEAN KILPATRICK/AP

laatste tijd zijn grote mogendheden economische integratie als wapen gaan gebruiken. Heffingen als drukmiddel, financiële infrastructuur als dwangmiddel, toeleveringsketens als kwetsbaarheden die uitgebuit kunnen worden.”

Carney werd vorig jaar gekozen tot premier vanwege zijn belofte Canada te verdedigen tegen dreigementen van Trump. De president kondigde importheffingen af tegen het buurland, een van de grootste handelspartners van de VS, ondanks decennia van vrijhandel en economische integratie. Ook zei Trump dat Canada een „51ste staat” van de VS zou moeten worden.

Dinsdag plaatste Trump een door AI gegenereerde afbeelding op zijn platform Truth Social, waarop hij in de Oval Office in gesprek is met Europese leiders, tegen de achtergrond van een kaart van Noord-Amerika waarbij de VS, Canada en Groenland zijn bedekt met Amerikaanse vlaggen. Carney sprak in Davos zijn steun uit voor Groenland en zei dat Canada „fel tegen importheffingen is”, waar Trump een groep Europese landen mee bedreigt. Vorige week sloot Carney een beperkt handelsakkoord met China. China is een „meer voor spelbare” partner, zei Carney desgevraagd.

Advertentie

Gall & Gall
SINDS 1884

KEUZE UIT
1800
WIJNEN

WILDE
WIJN
Dagen

2^e FLES
50%

KIES
& MIX

DE GROTE HAMERSMA
85

DE GROTE HAMERSMA
9-
2024

Bijvoorbeeld
Mucho Más Gold
Spanje

Prijs per fles 9,99

+

Viña Salceda
Rueda Verdejo
Spanje,
DO Rueda

Prijs per fles 8,99

2 VOOR
18,98*
14,24

DE GROTE HAMERSMA
85

DE GROTE HAMERSMA
85

JAMES SUCKLING
90
PUNTEN
2024

NIX18

KOM LANGS OF
GA NAAR GALL.NL

Actie is geldig t/m zondag 1 februari 2026

Ontdek alle
deals op gall.nl
of scan de QR-code.

*Acties zijn geldig zolang de voorraad strekt. Geen bezorging op de Waddeneilanden. Referentieprijs: de laagste niet-promotie prijs in 30 dagen.

AFSPLITSING

‘Controlfreak’ Wilders ziet nu gebeuren wat hij probeerde te voorkomen

In de PVV broeit het al langer, Tweede Kamerleden zijn geïrriteerd over het autoritaire leiderschap van Geert Wilders. En ze vinden: hij doet zijn best niet meer.

Geert Wilders en Gidi Markuszower (links onder en rechtsboven) tijdens het wekelijkse vragen uur in de Tweede Kamer. FOTO'S BART MAAT

Petra de Koning en Lamyae Aharouay
DEN HAAG

Het is voor de hele Tweede Kamer nog even wennen, de afsplitsing van zeven PVV'ers op dinsdag. De dag erna zitten twee van hen, Gidi Markuszower en Hidde Heutink, in een vergaderzaaltje op de achtste verdieping. Het is een kamer die iedereen in het gebouw mag reserveren, op het scherm voor de deur staat: 'PVV'. Alsof de mensen daarbinnen niet net politieke geschiedenis hebben geschreven: het is voor het eerst dat zoveel Kamerleden tegelijk uit een fractie stappen om samen verder te gaan.

Op de deur had moeten staan 'Groep Markuszower', want zo zullen de zeven officieel heten totdat er nieuwe verkiezingen komen en zij, zoals ze nu van plan zijn, de Nederlandse Vrijheids Alliantie (NVA) hebben opgericht.

Markuszower is nu fractievoorzitter, Heutink vicefractievoorzitter. Ze willen het helemaal anders gaan doen dan in de PVV-fractie, waar ze allemaal ondergeschikt waren aan Geert Wilders, die hen niet toestond om met journalisten te praten. De PVV draait alleen om hem.

Als ex-PVV'ers gaan ze sinds dinsdag van de ene cameraploeg naar de andere, van de ene tv-studio naar de andere, voor zo'n beetje elke journalist maken ze tijd. En alle zeven mogen ze met journalisten praten, ze mogen allemaal in studio's zitten. „Vind jij dit niet leuk om te doen?” vraagt Markuszower woensdagmiddag aan Heutink. In de gang op de achtste verdieping staat RTL klaar met een camera. Markuszower gaat er toch zelf ook bij staan. Heutink, die de campagneleider was van Wilders, ziet er gespannen uit, het is zichtbaar nieuw voor hem. Meteen erna staan fotografen te wachten. „We gaan vriendelijk lachen”, roept Markuszower.

Bureaustoel

In de grote debatzaal kreeg de Groep Markuszower dinsdag meteen een eigen plek, in het gebouw hebben de ex-PVV'ers alleen nog maar het vergaderzaaltje. Ze weten nog niet waar hun werkkamers komen en Markuszower heeft geen idee of hij nog terug kan komen in de PVV-gang om zijn bureaustoel op te halen. Zijn eigen stoel, niet van de fractie. Markuszower had als een van de weinige PVV'ers een eigen kamer in het beveiligde deel van de gang waar ook Wilders zijn werkkamer heeft. Markuszower was een vertrouweling van Wilders, ze waren vrienden. Op de kandidatenlijst van de PVV stond hij op plek 5.

Markuszower had de dag ervoor van Wilders geeeist dat die de alleenheerschappij uit handen zou geven, hij had er een stuk over geschreven waarin stond dat de PVV „niet afhankelijk mag zijn van de besluiten van één PVV-lid”, en dat de PVV meer moest zijn dan „alleen een getuigenispartij over de gevaren van de Islam”. Daarmee werd „geen enkel probleem van de kiezer opgelost”, volgens Markuszower.

Tweede Kamerleden van andere partijen hadden al weken geleden geruchten gehoord over een crisis die dreigde bij de PVV, een

groepje Kamerleden zou eruit willen stappen. De naam van PVV'er René Claassen ging al rond als een van de hoofdrolspelers in het conflict, en ook hij stapte er dinsdag uit. Het groepje Kamerleden zou, zo ging rond, vooral moeite hebben met de manier waarop Wilders omging met de PVV'ers om hem heen.

Grillig en wantrouwend

Wilders is volgens mensen die hem goed kennen extreem veeleisend, en ook grillig en wantrouwend, een controlfreak. Wie de ene dag zijn vertrouweling is, kan die positie de dag erna zomaar kwijt zijn. Wilders kan die ex-vertrouwelingen soms heel lang negeren, en die dan toch ineens weer omarmen. Markuszower kreeg ermee te maken, en ook Fleur Agema, jarenlang zijn rechterhand. Maar toen ze in het kabinet-Schoof zat, ze was minister en vicepremier, kreeg ze ruzie met Wilders.

Bij de oprichting van zijn partij in 2006 had Wilders al bedacht dat hij géén gedoe wilde in zijn partij. In interviews zei hij dat hij door de Lijst Pim For-

In 2023 was de PVV de grootste partij, maar op de uitslagenavond zagen PVV'ers dat Wilders zich geen raad wist

tuyn, die ruziënd uit elkaar was gevallen, zijn „lesje had geleerd”: hij zou zelf het enige lid zijn en blijven van de PVV. Dat gaf hem grip op zijn partij. Hij hoefde geen congressen te organiseren, hij hoefde aan niemand uit te leggen wat hij deed, hij kon zelf alle besluiten nemen. Iedereen die op de kandidatenlijst wilde van de PVV, wist dat: „Geert is de baas”.

Maar niet iedereen die in de Tweede Kamer kwam, kon dat verdragen. In 2012 stapte PVV'er Hero Brinkman uit de fractie omdat hij, zei hij, vond dat de partij democratischer georganiseerd moest worden. Er waren daarna ook andere PVV'ers, Marcial Hernandez en Wim Kortenhoeven, die het niet meer volhielden met Wilders. Ze vonden dat de partij „Noord-Koreans” werd geleid door Wilders.

In *NRC* zei oud-Kamerlid van de PVV Karen Gerbrands in 2019 dat Wilders vanaf die tijd „steeds achterdochtiger” was geworden. „Mensen zeggen weleens dat hij de aansluiting met de maatschappij een beetje kwijt is. Zo wil ik het niet noemen, maar hij zit op een eiland.”

Wilders werd al vanaf 2004 zwaar bevestigd. In de jaren erna waren er vaak mensen om hem heen die zijn wantrouwende, onvoorspelbare gedrag dááran toeschreven: hij kwam niet meer onder de mensen.

PVV'ers in Den Haag zagen dat Wilders ook voor zichzelf veeleisend was. Hij vond het belangrijk om de allerbeste te zijn in de debatten, en hij was ook bang om te falen. Hij wilde elk optreden tot in de puntjes voor-

bereiden, met zijn vertrouwelingen om zich heen. Die moesten dag en nacht beschikbaar zijn. Daar werden ze moe van, maar dat was hij zelf ook steeds. En steeds meer. In de campagne voor de verkiezingen op 29 oktober 2025 was Wilders uitgeput. Al deed hij aan die campagne nauwelijks mee.

Medewerkers waren bezorgd, hij moest meer slapen. Ze hadden geen idee of hij naar hun adviezen luisterde. Ze zagen wel dat hij er steeds slechter uit ging zien, en nauwelijks nog leek te onthouden wat er tegen hem werd gezegd.

Hij wilde alles zelf doen

In vorige campagnes mochten andere PVV'ers ook nog weleens meedoen aan debatten in het land. Deze keer niet. Wilders wilde alles zelf doen, maar daar kwam nauwelijks iets van terecht. Hij deed geen kranteninterviews, hij ging niet bij *Nieuwsuur* zitten voor een lang gesprek zoals hij in 2023 nog wel had gedaan. Om hem heen dachten PVV'ers dat dat kwam omdat hij niet goed kon uitleggen waarom hij het kabinet-Schoof had laten vallen, en dat hij nauwelijks verweer had tegen de felle kritiek op zijn minister van Asiel en Migratie Marjolein Faber, die niets voor elkaar had gekregen.

PVV'ers waren geïrriteerd en boos: Geert, dachten ze, wil helemaal niet winnen.

In 2023 was de PVV de grootste partij van Nederland geworden met 37 zetels, na een campagne waarin hij wél veel interviews deed en zei dat hij bereid was tot compromissen. Maar op de uitslagenavond zagen PVV'ers dat Wilders zich geen raad wist: moest hij nu premier worden? Hij moest er niet aan denken. Om hem heen was het idee: door zijn angst om te mislukken.

Op X liet hij daar niets van merken, hij bleef zeggen dat hij premier had moeten worden.

Geen evaluatie

Op de uitslagenavond in oktober 2025, de PVV werd tweede ná D66, maakte Wilders een opgeluchte indruk. „Oppositie voeren”, zei hij toen, „is veel leuker.” Maar de PVV'ers die er dinsdag zijn uitgestapt, waren helemaal niet opgelucht. Zij waren ervan overtuigd dat de PVV weer de grootste had kunnen worden, als Wilders maar zijn best had gedaan. In het stuk dat Markuszower had voorbereid voor de fractievergadering van deze week was dat het laatste punt: „Evaluatie van de verkiezingen”.

Hij was er niet meer aan toegekomen, de vergadering was al geschorst.

Op de achtste verdieping van de Tweede Kamer proberen Hidde Heutink en Gidi Markuszower woensdagochtend te bedenken hoe het nu verder moet. Ze moeten, zegt Heutink, „de fractie laten draaien” en „de burelen organiseren”. „En het Kamerwerk gaat ook door.” Voorlopig zonder medewerkers. Markuszower kijkt op zijn telefoon, in de app DebatDirect: „Wanneer begint mijn debat? Of is het al begonnen?”

Het is nog niet begonnen.

TREINONGELUKKEN SPANJE

Machinisten willen na drie rampen trein niet meer in

Dinsdag werd Spanje opgeschrikt door twee nieuwe treinongevallen. Daarbij kwam een machinist om het leven.

Veerie Schyns

AMSTERDAM

Na het treinongeluk in Adamuz, dat zondagavond aan zeker 43 mensen het leven kostte, overheerste de verbijstering in Spanje. Hoe kon een moderne hogesnelheidstrein ontsporen op een recht stuk spoor dat vorig jaar nog gerenoveerd is? Premier Pedro Sánchez kondigde drie dagen van nationale rouw af.

Maar toen dinsdag eerst een trein op een rotsblok op het spoor botste in de buurt van Blanes, zonder ernstige gewonden, en 's avonds rond 21.00 uur een trein in de buurt van Barcelona op een ingestorte keermuur botste, waarbij de machinist van de trein overleed en vijf mensen ernstig gewond raakten, is de reactie anders. Het derde ongeluk en

tweede dodelijke treinongeval in twee dagen stuit op veel verontwaardiging en boosheid.

Semaf, de Spaanse vakbond van machinisten, schrijft in een verklaring „diepbedroefd” te zijn over de ongelukken, die drie machinisten het leven hebben gekost. De machinist die dinsdagavond om het leven kwam was een 27-jarige leerling-machinist, die zich met twee medeleerlingen en een ervaren machinist in de cabine bevond toen de trein op de brokstukken van de keermuur botste.

Dagenlang zware regen en wind

Die muur was waarschijnlijk ingestort door de hevige regen en zware wind die Catalonië al dagen teisterden. Ook het rotsblok waar de trein bij Blanes op botste, met meerdere gewonden tot gevolg maar geen ernstige, zou door de wind op het spoor zijn geblazen.

Om de veiligheid van de machinisten te garanderen, heeft de vakbond opgeroepen tot een landelijke staking. De vakbond erkent dat de muur dinsdag instortte door uitzonderlijke weersomstandighe-

den, maar hekelst desalniettemin de „voortdurende verslechtering van het spoorweginet” en noemt de situatie „onaanvaardbaar”. De Spaanse transportminister Óscar Puente zei zondagnacht direct na het eerste treinongeluk dat het spoor bij Adamuz in goede staat verkeerde en vorig jaar in mei nog was gerenoveerd, maar daarna werd al snel bekend dat Semaf in augustus nog een brief had gestuurd aan de spoorbeheerder om te waarschuwen voor slijtage aan het spoor rond Adamuz.

Die zorgen over de staat van het spoor leven breder bij de machinistenvakbond. Door een staking uit te roepen wil Semaf het thuisblijven van hun machinisten „wettelijk onderbouwen en beschermen”.

De Catalaanse regering heeft haar inwoners opgeroepen waar mogelijk thuis te werken. „Totdat we rapporten hebben die bevestigen dat het hele netwerk veilig is” zal de dienst niet rijden, zei de Catalaanse regeringswoordvoerder Silvia Paneque. „Er is een hoger principe: veiligheid.”

Reserveer een ticket met starttijd op singerlaren.nl/toorop

DE WERELDEN VAN **JAN TOOROP**

21 januari – 10 mei 2026 **SINGER LAREN**

VRIENDEN LOTERIJ ABN-AMRO BCB MUSEUM SOPHRANOF BLOCK BUSTEN FORDS

Jan Toorop, *Zelfportret met rode band*, ca. 1880, waterverf op aquarelpapier, 18,8 x 18,5 cm, Singer Laren, bruikleen uit particulier bezit

nrcwebwinkel

NRC REIZEN

Steden om te beleven

NRC-stedenreizen zijn geen gewone stedentrips: u krijgt context van NRC-correspondenten. En alle ruimte om de stad zelf te beleven.

Begrijp Europa van dichtbij

Brussel in perspectief

4-daagse reis: vertrekdatum: 5 maart*

Caroline de Gruyter, Europa-correspondent en NRC-columnist, duidt Brussel en de Europese Unie tijdens een bijdrage in het Museum van de Europese Geschiedenis. De inzichten uit haar bijdrage geven richting aan wat u ziet in de stad, van het Europese kwartier tot historische wijken.

Het Prado vóór opening

Museumstad Madrid

4-daagse reis: vertrekdatum: 21 maart*

Merijn de Waal, NRC-redacteur en kenner van Spanje plaatst Madrid in context en begeleidt een exclusief bezoek aan het Prado vóór openingstijd. Daarna ontdekt u de stad in uw eigen tempo, met meer gevoel voor de culturele en historische lagen van de stad.

Kies uit een gevarieerd aanbod van NRC-stedenreizen

Berlijn tussen verleden en vooruitgang

4-daagse reis: vertrekdatum 2 april *

Nynke van Verschuier, NRC-correspondent Duitsland, duidt tijdens haar bijdrage de actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in Duitsland, die zichtbaar samenkomen in Berlijn.

Londen - het culturele hart van een land op drift

4-daagse reis: vertrekdatum 26 maart *

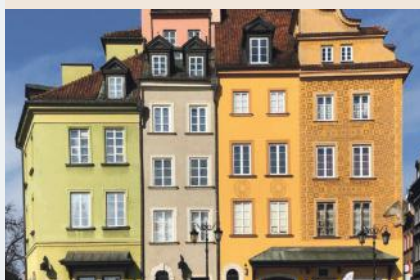

Annemarie Kas, NRC-correspondent Verenigd Koninkrijk en Ierland, geeft tijdens haar bijdrage inzicht in de politieke, culturele en historische krachten die het hedendaagse Londen en het VK vormen.

Veelzijdig Warschau

4-daagse reis: vertrekdatum 23 april *

Mark Middel, NRC-correspondent Midden- en Oost-Europa, begeleidt een wandeling door Warschau en plaatst de stad en Polen in de context van actuele ontwikkelingen in de regio.

Fascinerend Istanbul

4-daagse reis: vertrekdatum 23 april *

Melvyn Ingleby, NRC-correspondent Turkije, neemt u mee op een stadswandeling en duidt het Istanbul van vandaag vanuit historische en politieke perspectieven.

Bezoek **hier** de NRC Reizen website voor vertrekdata en prijzen en doe vrijblijvend uw boekingsaanvraag.

Of neem vrijblijvend contact met ons op via **020 751 79 65** of **nrc@experiencetravel.nl**

(*) Check de NRC Reizen website voor overige vertrekdata

Over NRC Reizen: NRC Reizen is een samenwerking van Mediahuis NRC B.V. met reispartner Culture by ExperienceTravel. De redactie van NRC is niet betrokken bij de inhoud of samenstelling van de reizen. De reizen worden begeleid door deskundigen, van wie een deel verbonden is aan NRC. Aangesloten bij ANVR, SGR en het Calamiteitenfonds

Ontdek **hier** het NRC Reizen aanbod

Lodewijk II van Beieren was volgens zijn arts „in vergaande mate zielsgestoord” en bovendien „paranoïde”. FOTO FINE ART IMAGES/HERITAGE-IMAGES

Christiaan VII van Denemarken mompelde vaak in zichzelf. FOTO IMAGESELECT HERITAGE/FIONLINE

GESCHIEDENIS

Hoe ‘gekke koningen’ als Trump al eeuwen voor problemen zorgen

De laatste weken is diverse keren gesuggereerd dat Donald Trump geestelijk incapabel zou zijn. Onberekenbare leiders hebben in het verleden vaker voor geweld gezorgd.

Bart Funnekotter

AMSTERDAM

De ontvoering van een staats-hoofd, het goedpraten van de gewelddadige dood van een demonstrant, de juridische stalking van de baas van de Centrale Bank en het bedreigen van een bondgenoot omdat je een deel van zijn grondgebied begeert: Donald Trump is het jaar 2026 ontremd begonnen. Nobelprijswinnend econoom Paul Krugman noemde in zijn nieuwsbrief de Amerikaanse president daarom vorige week een „*Mad King*”, en commentator Martin Wolf van de *FT* en *New York Times*-columnist Maureen Dowd vergeleken Trump al eerder met een gekke koning – en dat was nog vóór diens kattenbelletje aan de Noorse premier Jonas Gahr Støre, waarin de president zich op dreigende toon beklagde over het feit dat hij de Nobelprijs voor de Vrede was misgelopen.

Voor Amerikaanse psychiaters geldt de zogenoemde *Goldwater rule* – je mag geen diagnose stellen zonder iemand persoonlijk te hebben onderzocht – maar Democratische politici zijn aan deze regel niet gebonden. De afgelopen dagen concludeerden meerdere afgevaardigden en senatoren dat

Trump geestelijk niet in orde is en dat het kabinet een beroep moet doen op het 25ste amendement van de Grondwet. Deze bepaling voorziet in de mogelijkheid de president uit zijn ambt te zetten als hij niet langer in staat is het uit te voeren. Dat Amerikanen grijpen naar een vergelijking met een gekke koning is niet vreemd. Theodore Roosevelt (regeerperiode 1901-1909) was zich goed bewust van de enorme macht die hij had. Hij schreef: „De president van de Verenigde Staten neemt een positie in van bijzonder belang. In de hele wereld is er geen heerser, zeker geen heerser die werkt onder vrije instituties, wiens macht te vergelijken is met die van hem. Alleen een despotische koning heeft meer macht.”

En het was nota bene uit een conflict met zo’n despotische koning dat in 1776 de Verenigde Staten werden geboren. George III van Groot-Brittannië was bovendien psychisch ziek. De oorzaak daarvan was niet de stofwisselingsziekte porfyrie, volgens biograaf Andrew Roberts leed George aan een bipolaire stoornis, waarbij periodes van depressie en manie elkaar afwisselden.

De koning wist van deze episodes dat hij op het punt stond af te dalen in een angstige wereld waarin hij geen controle meer had over zijn gedachten. Dat hij behandeld werd alsof hij gek was, noemt Roberts „monster-

lijk”. Zijn zoon en belangrijke politici vochten tijdens George’ slechte periodes om de macht, wat zorgde voor instabiel beleid.

Nero vertoonde ernstig gestoord gedrag
Een blik op de geschiedenis leert dat dit vaker gebeurde wanneer er een mentaal wankeel persoon aan het hoofd van een staat voor een machtsvacuüm zorgde. Het is daarbij wel van belang in de gaten te houden wie er opschreef dat een koning gek was. Zo’n auteur had vaak een appeltje te schillen met de vermeende patiënt. In het Oude Testament staat bijvoorbeeld dat de Babylonische koning Nebukadnezar II leed aan de verschijnselen van boantropie, een aandoe-ning waarbij de patiënt denkt dat hij een rund is. Nebukadnezar stond er bij de Joden echter bijzonder slecht op omdat hij in 587 v.Chr. de tempel van Jeruzalem vernietigde en het Joodse volk in ballingschap voerde.

De Romeinse keizers van het Julio-Claudische huis zijn er in de geschiedschrijving ook niet goed van afgekomen. Tiberius (r. 14-37) en Caligula (r. 37-41) waren, aldus de bronnen, pervers en paranoïde, maar vooral Nero (r. 54-68) vertoonde volgens historici als Tacitus, Cassius Dio en Suetonius ernstig gestoord gedrag. Hij vermoordde onder meer kritische senatoren, zijn moeder en twee echtgenotes. In zijn biografie tracht

John Drinkwater uit de antieke beschrijvingen te destilleren wat er nu écht mis was met Nero, met daarbij alle slagen om de arm dat zo iets 2.000 jaar later erg moeilijk is. Hij komt tot de conclusie dat de keizer niet ‘gekker’ was dan zijn tijdgenoten, maar wel persoonlijk zeer onzeker en als het moest politiek meedogenloos.

De koning dacht dat hij van glas was
Dichter bij het heden zijn de contemporaine beschrijvingen van ‘gekke koningen’ betrouwbaarder. Karel VI van Frankrijk (r. 1380-1422) beleefde in dertig jaar in totaal 44 psychotische episodes. Zijn wanen zorgden er onder meer voor dat hij zijn eigen mannen gewapend te lijf ging en zich maandenlang niet waste. Ook was er een periode waarin hij dacht dat hij van glas was. Volgens paus Pius II liet de koning toen ijzeren staven in zijn kleding bevestigen, zodat hij niet zou breken.

Karels ziekte maakte Frankrijk op een cruciaal moment in de Honderdjarige Oorlog tegen Engeland stuurloos. Verschillende facties aan het hof vochten om de macht, wat uitmondde in een burgeroorlog en een aantal desastreuze nederlagen tegen de Engelsen. Karel overleed in 1422, hetzelfde jaar dat in Engeland Hendrik VI aan de macht kwam. Toevallig (of juist niet, want ze wa-

George III van Groot-Brittannië zou een bipolaire stoornis hebben. NATIONALE GALLERIES OF SCOTLAND/GETTY IMAGES

Keizer Nero was niet ‘gekker’ dan zijn tijdgenoten, maar wel zeer onzeker en tegelijk politiek meedogenloos

ren aan elkaar verwant) was het nu de Engelse koning die mentale kwalen ontwikkelde. Hij vertoonde al een tijdje zorgwekkende symptomen toen hij op zijn 31ste in een ernstige crisis belandde. Volgens de kronieken zorgde „een plotselinge en onfortuinlijke schrik” ervoor dat hij anderhalf jaar lang „noch het gevoel noch het verstand had om de regering te leiden, en noch arts noch medicijn kon die zwakte genezen”.

Hendrik kwam uiteindelijk weer bij zinnen, maar kende hierna nog meerdere episodes waarin hij in totale lethargie verdween, stemmen hoorde en tijdens een veldslag lachend en zingend onder een boom ging zitten. Er is daarom wel geconcludeerd dat hij schizofreen was. Net zoals in Frankrijk leidde het onvermogen van de koning om te regeren tot een burgeroorlog, de zogenoemde Rozenoorlogen. Hendrik overleed uiteindelijk op 49-jarige leeftijd onder verdachte omstandigheden in de Tower van Londen.

Koning George III moest drie eeuwen later zijn periodes van waanzin niet met de dood bekopen en er brak in Groot-Brittannië geen burgeroorlog uit, maar er was dus wel sprake van ernstige interne politieke onrust en een revolutie in Amerika. Zijn tijdgenoot Christiaan VII van Denemarken (r. 1766-1808) zorgde in zijn koninkrijk ook voor problemen. Lijfarts Johann Friedrich Struensee – die vanwege zijn band met de vorst de facto optrad als regent – noteerde dat Christiaan in zichzelf mompelde, tics in zijn gezicht had en ongecontroleerde bewegingen maakte. Zijn kwaal is achteraf wel gediagnosticeerd als schizofrenie, terwijl andere wetenschappers een ernstig geval van het syndroom van Tourette vermoedden. In ie-

der geval zorgden ook in Denemarken de mentale problemen van de koning voor een richtingenstrijd aan het hof.

Koning Lodewijk II van Beieren – bouwder van het ‘sprookjeskasteel’ Neuschwanstein – was misschien wel de eerste vorst die een officiële diagnose kreeg. Hij werd in 1886 door de psychiater Bernhard von Gudden onderzocht omdat hij al jaren verontrustend gedrag vertoonde (dwangstoornissen, auditieve en visuele hallucinaties, urenlange scheldpartijen). Zijn arts concludeerde dat hij „in vergaande mate zielsgestoord” was en bovendien „paranoïde”. De koning werd uit zijn ambt gezet en opgevolgd door zijn broer Otto I, die zijn werk aan een regent moest overlaten omdat ook hij met ernstige mentale problemen te kampen had.

Handboek van de psychiatrie

Van de mannen hierboven werd door hun tijdgenoten al geconstateerd dat er iets niet goed met ze was. Andere leiders – denk aan Dzjengis Khan en Vlad Dracula (en Stalin en Hitler) – werden door hun tegenstanders en slachtoffers gezien als kwaadaardig, maar niet per se als ‘gek’, terwijl ze anno 2026 hoog zouden scoren op een aantal categorieën in de DSM-5, het handboek van de psychiatrie.

In tijden van door God gegeven koningschap, zat het establishment met het probleem dat de heerser formeel niet uit zijn functie kon worden gezet. Een *mad king* zorgde daardoor voor instabiele en vaak gewelddadige situaties waarin hovelingen de macht naar zich toe probeerden te trekken. Dat probleem bestaat in een democratie niet, net zomin als het gevaar dat erfelijke heersers van generatie op generatie mentale kwetsbaarheden doorgeven.

En toch zitten de Verenigde Staten nu met een leider opgescheept die volgens zijn critici niet goed bij zijn hoofd is. In vroeger tijden leidde de heerschappij van zo’n gekke koning vaak tot geweld – intern en extern. Het is afwachten wat de (nabije) toekomst in petto heeft.

Advertentie

nrcwebwinkel

Begin het jaar goed met de mooiste boeken voor hoofd en hart

20% KORTING

MARGARET ATWOOD
Boek vol levens

In haar sprankelende stijl schetst Margaret Atwood een geestig en uitbundig beeld van haar tijd, haar leven en haar werk: een absolute must voor iedere liefhebber van haar romans. We maken kennis met een keur aan dichters, beren en bikers, en andere bizarre figuren die zo uit haar romans lijken weggelopen.

MARENNE DE MOOR
De bandagist

Joost (29) is bandagist. Hij ontfermt zich over de zieke benen van ouderen in Amsterdam, de stad die hem en zijn vrienden geen woning kan bieden. Het contrast tussen zijn zwervende bestaan en dat van zijn patiënten en hun grote volgestouwde huizen is groot. En dan besluit hij dat er best plek is voor hem in een van die huizen.

EMILY FENG
Laat alleen rode bloemen bloeien

Voor velen lijkt China één land met daarin Chinezen. Zo ziet Xi Jinping het ook graag: Mandarijnsprekende Han-Chinezen die zich inzetten voor de staat. Maar de realiteit is anders: een multi-etnische staat waarin verscheidenheid door de overheid de kop in word gedrukt. Hoe is het om als niet-Han-Chinees te leven in het China van Xi?

ZIGMUNDS SKUJIŅŠ
Het bed met de gouden poot

Noašs Vējagals verlaat zijn ouderlijke boerderij in Letland om de wereld over te zeilen en roem en rijkdom te vergaren. Eenmaal teruggekeerd bouwt hij een groot herenhuis voor zijn familie. Generaties lang wonen de Vējagalsen er, en dan gaat het gerucht dat Noašs zijn rijkdom zou hebben verstoopt in een houten beddenpoot. Een meeslepende zoektocht naar rijkdom start!

SERGEJ LEBEDEV
De witte dame van de mijn

Diep in een oude kolonij in de Donbas liggen lijken begraven. Slachtoffers van Stalins terreur en de Einsatzgruppen van de Holocaust. Als de Donbas opnieuw oorlogsgebied wordt raken vier levens met elkaar verbonden als een vliegtuig vlak boven hun hoofd wordt neergehaald...

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/boekenacties

Gratis thuisbezorgd

CARIBISCH GEBIED

Nederland laat illegale tanker met Venezolaanse olie toe in Curaçao

De Verenigde Staten eigenden zich Venezolaanse olie toe, en de tankers met buitgemaakte olie zijn welkom in de haven van Curaçao. Willemstad ziet grote economische kansen. „De hypocrisie is buitengewoon.”

Karlrijn Kuijpers en Bas Haan
AMSTERDAM

De olietanker die anderhalve week na de ontvoering van de Venezolaanse president Nicolás Maduro Venezolaanse olie loste op Curaçao, voer onder valse vlag, had zijn verplichte transponder uitstaan, en vervoerde de olie terwijl het op de Amerikaanse sanctielijst staat. Daarmee overtrad het schip, de Regina, internationale regels voor de zeevaart. Desondanks was de tanker met een capaciteit van bijna zestigduizend ton welkom in het Koninkrijk der Nederlanden. Er hadden „heel veel alarmbellen” moeten afgaan bij de Curaçaose en Nederlandse autoriteiten, zegt emeritus hoogleraar internationaal recht Fred Soons. „Een schip met een valse vlag is

hoogst ongebruikelijk, ik zou hier als Curaçao heel veel moeite mee hebben. De risico’s op technische mankementen, verzekerings- en milieuproblemen of onduidelijkheden over de lading zijn heel groot. Je weet niet waarvoor je wordt gebruikt.” Curaçao is een autonoom land binnen het Koninkrijk, maar Nederland is medeverantwoordelijk voor de buitenlandse betrekkingen van Curaçao. Een woordvoerder van het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag laat in reactie op vragen van *NRC* weten dat het bij de olietanker „voor zover bekend gaat om een commerciële transactie” en dat dit valt „binnen de autonome bevoegdheden van Curaçao”. Buitenlandse Zaken bevestigt daarbij dat ook het „logistiek en fysiek afhandelen” van de tanker en „de uiteindelijke toestemming om aan te meren en te lossen” de verantwoordelijkheid is van het autonome Curaçao.

Volgens hoogleraar Caribisch staatsrecht Arjen van Rijn is dat onhoudbaar. „Dat Buitenlandse Zaken betrokken zou moeten zijn, staat als een paal boven water. Door de context van het militaire ingrijpen van de VS in Venezuela worden hier de buitenlandse betrekkingen rechtstreeks geraakt, dus Nederland moet hier via de Rijksministerraad over meebeslissen.” Emeritus hoogleraar koloniale en postkoloniale geschiedenis Gert Oostindie beaamt dat. „Dit had in de Rijksministerraad besproken moeten worden, en daar heeft Nederland de beslissende stem.” Premier Gilmar Pisas van Curaçao verwelkomde de komst van de Venezolaanse olie vorige week als een „nieuwe strategische kans” voor het eiland en liet zich fotograferen met de olietanker in de Curaçaose Bullenbaai. Op vragen van *NRC* of hij Nederland heeft geïnformeerd over de komst van de olietanker,

liet zijn woordvoerder weten de vragen te zullen bespreken met de premier. Hij beantwoordde de vragen echter niet. Het schip de Regina, voorheen Jamaica genaamd, staat sinds 2023 op de Amerikaanse sanctielijst omdat de eigenaar gesanctioneerde Iraanse olie vervoerde. Waar de tanker sindsdien vaart, is moeilijk te achterhalen omdat het schip al ruim drie jaar geen AIS-sig-naal uitzendt. Dit signaal, dat onder meer positie, snelheid en koers geeft, zijn schepen verplicht uit te zenden. In drie databases die *NRC* raadpleegde, is van het schip geen recent AIS-sig-naal te vinden.

Frauduleuze registratie
Volgens informatie van de Curaçaose havenautoriteit vaart het schip onder de vlag van Oost-Timor. Maar dat kan helemaal niet. „Alle registraties onder de vlag van Oost-Timor zijn frauduleus”, antwoordt Alberto Pereira, veiligheids-officier van het directoraat voor zee-transport van Oost-Timor, op vragen van *NRC*. Afgelopen zomer liet Oost-Timor via een circulaire aan alle leden van de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) weten dat diverse schepen frauduleus de vlag van Oost-Timor voeren. „We verzoeken de IMO en haar lidstaten vriendelijk om [...] de operaties van alle schepen die onwettig de vlag van Oost-Timor voeren te stoppen”, staat in die circulaire, die in handen is van *NRC*. Ook het Koninkrijk der Nederlanden is aangesloten bij de IMO, een organisatie van de Verenigde Naties. Het MMSI-nummer dat de Regina heeft opgegeven bij de Curaçaose havenautoriteit, een uniek digitaal ‘telefoonnummer’ voor veiligheidsdoelinden, is „gekaapt”, zegt David Tannenbaum. Hij was sanctiespecialist bij

De olietanker Regina maakt deel uit van de schaduwvloot die wereldwijd olie vervoert uit landen waartegen sancties gelden. FOTO REGERING VAN CURAÇAO

Premier Gilmar Pisas van Curaçao bij de tanker Regina. FOTO REGERING VAN CURAÇAO

OFAC, de Amerikaanse overheidsdienst die sancties handhaaft, en heeft nu een eigen adviesbureau. Het nummer hoort bij een containerschip dat momenteel op de Middellandse Zee vaart, zegt Tannenbaum op basis van gegevens van maritiem databedrijf Pole Star Global. Gesanctioneerde schepen die proberen hun locatie te verhullen, kapen volgens hem vaker MMSI-nummers. Tannenbaum noemt het „absoluut hypocriet” dat de VS sancties oplegden aan de Regina omdat het schip Iraanse olie vervoerde, maar dat de Amerikaanse regering het „prima vindt een oogje toe te knippen zodra het schip olie vervoert die de VS willen hebben. Door dit schip te ontvangen, werkt Curaçao hier actief aan mee. De hypocrisie is buitengewoon.”

Ingehuurd door Amerikaanse overheid
Havenbedrijf 2Bays, volledig in handen van de Curaçaose staat, laat op vragen van *NRC* weten dat oliehandelaar Trafigura door de Amerikaanse overheid is ingehuurd om de Venezolaanse olie „te commercialiseren en zorg te dragen voor het transport ervan”, bevestigt directeur Patrick Newton van 2Bays. Trafigura „beschikt hiervoor over een OFAC-licentie”, dus toestemming van de Amerikanen. Volgens Newton zijn de Curaçao Maritime Authority en de havenmeester verantwoordelijk voor toelating van schepen tot de haven van Curaçao. „Zonder hun goedkeuring kan een schip niet aanmeren.” De Maritime Authority en de havenmeester reageerden ondanks meerdere contactpogingen niet op vragen van *NRC*.

De havenveiligheidsadviseur van de Curaçaose havenautoriteit laat op vragen van *NRC* weten dat de directie buitenlandse betrekkingen van Curaçao, die onder gezag valt van de Curaçaose premier, in samenspraak met Nederland hoort te beoordelen of een schip op een sanctielijst mag aanmeren. „Dit is een rijksaangelegenheid.” „Nederland verschuilt zich in de praktijk gemakkelijk achter de autonomie van de eilanden”, stelt bijzonder hoogleraar Koninkrijksrelaties Wouter Veenendaal. „Nederland wil graag dat de eilanden zich economisch ontwikkelen en is gevoelig voor Amerikaanse druk”, zegt hij. „Het komt Nederland in deze kwestie waarschijnlijk goed uit om te zeggen dat het hier niet over gaat.” Wie de eigenaar was van de Venezolaanse olie in de Regina voordat de VS op 3 januari met de ontvoering van Maduro

Er hadden ‘veel veel alarmbellen’ moeten afgaan bij de Curaçaose en Nederlandse autoriteiten, vindt emeritus hoogleraar internationaal recht Fred Soons

de macht in Venezuela grepen, is onbekend. Oliehandelaar Trafigura maakte op 9 januari in een persbericht bekend door de Amerikaanse regering te zijn gevraagd „logistieke en marketingdiensten” te verlenen om „de verkoop van Venezolaanse olie te faciliteren.” Wie nu eigenaar is van de olie uit de Regina die in Curaçao ligt opgeslagen, blijft ook onduidelijk. Trafigura liet *NRC* weten niet te willen reageren op vragen, havenbedrijf 2Bays gaf evenmin antwoord op vragen hierover. Wel is duidelijk wie aan de olieverkoop gaat verdienen. Het Witte Huis liet vorige week aan persbureau Bloomberg weten dat „alle opbrengsten van olieverkopen zullen worden gestort op door de VS gecontroleerde bankrekeningen, ten gunste van de VS en Venezuela.” Sinds de gevangenneming van Maduro hebben de Amerikaanse strijdkrachten zeven andere olietankers geënterd die afkomstig waren uit Venezuela. Een ervan voer onder Russische vlag en werd begeleid door de Russische marine. „Het departement van oorlog zal ALLE schaduwscepen die Venezolaanse olie vervoeren opsporen en onderscheppen op een tijdstip en plaats naar onze keuze”, schreef de woordvoerder van het Pentagon twee weken geleden op X. „De VS stellen dat zij de lading van een schip zonder geldige vlag in beslag mogen nemen”, zegt universitair docent internationaal zeerecht Hilde Woker. „Dat is een controversiële interpretatie van internationaal zeerecht. Door de olie te ontvangen, faciliteert Curaçao de omstreden verkoop van Venezolaanse olie. Dit is heel discutabel.”

‘Grote kansen’ voor Curaçao
Nadat de eerste olietanker op 14 januari in Curaçao aanmerde, verklaarde premier Pisas dat de haven na jaren van stilstand weer economisch op gang komt. „Met name als wij weer Venezolaanse olie kunnen commercialiseren, biedt dit Curaçao grote kansen”, zei Pisas tegen het *Antilliaans Dagblad*. Twee dagen na de Regina meerde de olietanker Volans aan in de Bullenbaai, blijkt uit gegevens van de Curaçaose havenautoriteit. Dit schip staat ook op de Amerikaanse sanctielijst, omdat het behoort tot een schaduwvloot van schepen die gesanctioneerde Iraanse olie vervoeren. Volgens gegevens van de Curaçaose havenautoriteit is ook de Albedo onderweg vanuit Venezuela naar de Bullenbaai. Dit schip behoort tot de schaduwvloot die gesanctioneerde Russische, Iraanse en Venezolaanse olie vervoert.

SLIM DIER

Oostenrijkse koe Veronika gebruikt gereedschap

Dieren kunnen meer dan mensen denken. Een koe in Oostenrijk ontdekte dat ze zich met een tak of een borstel kan krabben.

Sarah Ouwerkerk
AMSTERDAM

Om de kwalificatie ‘gereedschapsgebruiker’ te krijgen, moet een dier aan strenge voorwaarden voldoen. Een dier moet met intentie een voorwerp oppakken en het vervolgens gebruiken om een specifiek doel te bereiken. Van een hele kudde dieren is bekend dat ze aan die kwalificatie voldoen. Maar recent kwam Alice Auersperg, een cognitief bioloog uit Wenen die onderzoek doet naar ‘dierlijke innovatie’, een nieuw dier tegen: de Oostenrijkse koe Veronika.

Auersperg onderzoekt, zei ze tegen *The New York Times*, „hoe dieren nieuwe oplossingen voor hun problemen bedenken”. Nu verschillen de problemen per dier - en dus ook de gekozen oplossing. Van orang-oetans is bekend dat ze grote bladeren gebruiken als paraplu tegen de regen en dat ze bij mensen afkijken hoe die een kano gebruiken. Kraaien en diverse aapsoorten gebruiken takjes om insecten uit bomen te priemen. Olifanten gebruiken takken en bladeren om de overblijfselen van een overleden familielid mee te bedekken. Octopussen zwemmen rond met een schelp om zich onder te kunnen verschuilen. Van kapucijnaapjes is bekend dat ze werktuigen maken van stenen om harde noten te kraken. Zeeotters hebben zelfs een ‘zak’ om hun favoriete steen, die ze gebruiken om drijvend op het wateroppervlak schelpen mee open te kunnen tikken, bij zich te kunnen houden én hun pootjes vrij hebben. Over dit soort vindingrijkheid schreef Auersperg een boek, dat

begin 2025 uitkwam, *Der Erfindergeist der Tiere*. Daarna kreeg ze van trotse baasjes mailtjes over wat hun speciale huisdier wel niet kon. „Ik kreeg allemaal mails van mensen die schreven: ‘mijn kat gebruikt de doos van Amazon als huis’”, zegt ze tegen *The New York Times*. Helaas, katteneigenaren, dat valt niet onder ‘gereedschapsgebruik’. Maar één van die mails, met een filmpje van koe Veronika in de bijlage, was wel interessant. Veronika is dertien jaar oud, ze wordt gehouden als huisdier en maakt dus aanzienlijk meer mee dan de gemiddelde koe. Op de filmpjes is te zien hoe ze vlakbij het dorpje Nötsch in Karinthië in een idyllisch weiland tussen de bergen leeft. Op een dag, geteisterd door dazen, besloot ze met haar lange tong een tak op te pakken - en zich eens lekker te krabben.

Van kapucijnaapjes is bekend dat ze werktuigen maken van stenen om harde noten te kraken

Haar baasje, Witgar Wiegele, zegt dat hij het haar niet heeft geleerd. Ze begon gewoon, een jaar of tien geleden. Auersperg gaf haar een bezem. Veronika koos bewust de borstelige kant voor haar rug en de achterkant van de bezem wanneer ze gericht wilde krabben op gevoelige plekken, zoals haar zachte buik of uiers. Ondertussen is Veronika beschreven door media van over de hele wereld. Dat is goed nieuws, zegt Auersperg. Het zou namelijk zomaar kunnen dat boerderijdieren al dan niet bewust door mensen altijd volledig onterecht voor onnozel zijn aangezien. „Mischien is het niet absurd dat een koe gereedschap gebruikt, maar dat de mens nooit heeft gedacht dat een koe intelligent kan zijn.”

Koe Veronika is een gereedschapsgebruiker; hier is ze in de weer met een borstel. FOTO ANTONIO J. OSUNA MASCARO

INTERVIEW STING POPMUZIKANT

'Ik zat als kind vaak op de kade en dacht: hoe kom ik hier weg?'

Popmuzikant Sting speelt een hoofdrol in de door hemzelf ontwikkelde musical 'The Last Ship', nu te zien in Carré, Amsterdam. Het verhaal gaat over zijn geboorteplaats Wallsend en betuigt eer aan de manier van leven „van de mensen met wie ik opgroeide.”

Zanger **Sting** (Gordon Matthew Thomas Sumner) na afloop van de wereldpremière van 'The Last Ship', zondag in Carré. FOTO SANDER KONING/ANP

Hester Carvalho

AMSTERDAM

Toen zijn beide ouders waren overleden, eind jaren tachtig, maakte popmuzikant Sting voor het eerst een album over zijn geboorteplaats: het dorpje Wallsend, onder de rook van Newcastle, van oudsher beroemd om zijn werven en scheepsbouw. Maar in de jaren tachtig sloten de werven, de streek raakte economisch in verval. De liedjes op *The Soul Cages* (1991) kwamen in eerste instantie voort uit gemis van zijn vader, maar leidden hem ook naar de geschiedenis van zijn geboorte-grond.

Dus toen Sting (74) in 2011 het plan lanceerde voor de musical *The Last Ship*, over de teloorgang van een dorp-je vol staalwerkers en zeelieden, had het idee al ruim tien jaar gerijpt. In 2014 werd de eerste versie gespeeld op Broadway in New York. Afgelopen zon-dag ging in Carré, Amsterdam, een

gloednieuwe door Sting aangepaste versie van *The Last Ship*, met een nieu-we cast en aangepast verhaal, in pre-mière. Zelf speelt en zingt hij een van de hoofdrollen, van voorman Jackie White. Nog steeds, zegt Sting twee da-gen later in zijn kleedkamer in Carré, is de voorstelling in ontwikkeling. De versie van vanavond is net anders dan zondag. „En morgen is het waarschi-jn-lijk weer anders”, zegt hij. „Ik be-schouw het als een levenswerk, het is nooit af.”

Verassend somber

Voor een musical is *The Last Ship* ver-rassend somber maar ook indrukwek-kend, door de fantastische vertolkin-gen door zangers en acteurs. Het ver-haal heeft een sociaal bewogen thema: de sluiting van doks en werven in Wall-send sloeg, net als die van de Britse mijnen rond dezelfde tijd, diepe won-den in de gemeenschap die econo-misch afhankelijk was van de scheeps-bouw, en zijn eigenwaarde ontleende aan de bouw van onder meer het

Liedjes zijn nooit af. Of het 'Message In A Bottle' is of 'Roxanne', ik speel ze bij ieder concert ietsje anders

'grootste cruiseschip' van zijn tijd. Sting, in blauwe schipperstrui en zwarte broek, gaat zitten op een bank en vertelt dat hij de musical op dezelf-de manier ziet als zijn liedjes: ze zijn nooit af. „Elk nummer, of het nu 'Mes-sage In A Bottle' is of 'Roxanne' speel ik bij ieder concert ietsje anders. Iets beter, vind ik.” Zelf is hij geen groot liefhebber van musicals. „Ik hou van het oude reper-toire, zoals *Oklahoma!* en *My Fair Lady*. Ik heb een hekel aan de huidige trend van jukebox-musicals, zonder nieuwe muziek en opgebouwd rond bekende pophits. Voor mij moet het origineler. Ik ben muzikant, ik wil nieuwe dingen bedenken.”

Even verderop op het podium wordt de uitvoering van vanavond al voorbe-reid. Straks zal Sting ook gaan opwar-men en oefeningen doen. Hij houdt van gitaarspelen en liedjes schrijven maar voor hem is de stem „het belang-rijkst”. Wat voor gevoel geeft zingen hem? „Het is heerlijk, zoiets als vliegen denk ik. Zingen geeft me de vrijheid

om op te stijgen, te zweven boven het publiek, omlaag te duiken en weer om-hoog. Als een vogel. Zo voel ik me.”

Het biedt tegenwicht voor het dage-lijks leven. „Meestal ben ik nogal verle-nen en stil. Ik zou een kluzenaar kun-nen zijn. Zingen houdt me in even-wicht, als mens.”

Chique opleiding in Newcastle

In de door Sting geschreven musical (ondersteund door enkele schrijvers) verwerkte hij zijn eigen geschiedenis, vooral in twee personages. De 16-jarige Ellen, die uit het stadje vertrekt om in Londen muzikant te worden en de vol-wassen zeeman Gideon die na zeven-tien jaar voor het eerst weer naar Wall-send terugkeert. „Twee mensen die weggaan, net als ik. Iedereen in mijn omgeving vroeger ging vanzelfspre-kend werken op de scheepswerf. Ik zat vaak op de kade van de veerhaven, als kind, met links een werf en rechts een werf, denkend: 'Ik wil daar niet wer-ken, hoe kom ik weg?' Toen kreeg ik een beurs voor een chique opleiding in

Newcastle, waar je Latijn leert en een uniform draagt. Dat was slechts vijf mijl verderop, maar ik raakte afgesne-den van mijn achtergrond en mijn fa-milie - een kloof waarover ik me altijd ellendig gevoeld heb. Dit project is mijn manier om eer te betuigen aan de manier van leven van de mensen met wie ik opgroeide.”

Opvallend in het decor is de enorme stalen plecht die tegen de achterwand van Carré is geprojecteerd. „Daar ben ik geboren, naast de werf. Het beeld van een schip dat uittoert boven de kleine huisjes en straten, is mijn vroeg-ste herinnering. Toen kon ik het niet waarderen, ik vond het eng en over-weldigend. Pas later ontdekte ik de rij-ke symboliek van alles wat te maken heeft met de nautische werkzaamhe-den en omgeving van Wallsend.”

In de teksten van liedjes als 'August Winds' en 'So To Speak' verwerkte hij scheepsbouwjargon - *riveter* (klinkna-gelaar), *hull* (scheepsromp) - en meta-foren ontleend aan water. Ellen wil weg want in het dorp is ze 'drowning',

Rechtszaak

Royalties 'Every Breath You Take'

Terwijl Sting vorige week woensdag in Amsterdam werk-te aan de try-outs van de voor-stelling, diende in Londen een rechtszaak, aangespannen door zijn twee oud-collega's van The Police, Stewart Cope-land en Andy Summers, met wie hij destijds zijn carrière aan-zwengelde. De zaak draait om de verdeling van royalties van het nummer 'Every Breath You Take' (in de top-10 van dagelijks meest gestreamde liedjes ter wereld), die volgens Summers en Copeland niet rechtvaardig is. De uitkomst van de zaak is nog onbekend. Wil Sting er iets over zeggen? „Nou nee.”

mensen vertrekken als 'the tide'. En er is een ondergrondse rivier, in een lied bezongen door de boze vakbondsleider die zich verzet tegen de werfsluiting door premier Thatcher. „Die rivier staat voor de onzichtbare maar on-stuitbare stroom die zal leiden naar rechtvaardigheid.”

'Wallsend werd verraden'

Over de vraag of het idee voor *The Last Ship* ontstond uit persoonlijke woede, denkt hij even na. „Toen ik vertrok uit Wallsend was ik begin twintig en was ik al snel een succesvolle popmuzi-kant. Dus op het moment zelf voelde ik me persoonlijk immuun voor de socia-le veranderingen. Ik was politiek be-wust maar wist niet wat ik eraan kon doen. Pas later bedacht ik dat het ver-haal verteld moest worden, dát kon ik doen. Het draaide om verraad. Want de scheepsbouw ging failliet omdat de re-gering geen subsidie gaf, zoals wel ge-beurde in Korea en Japan, dus daar ging het goed. Wallsend werd verraden.”

In *The Last Ship* komt veel symbo-liek voor, over leven, transformatie, vrouwen. Een van de opvallende symbolen is die van het geloof. Als zijn personage Jackie White zit Sting tegen het eind van de voorstelling in een kerk. Hij wijst omhoog en zegt tegen zijn vrouw Peggy: „Een kerk is eigen-lijk niets anders dan een schip op zijn kop. Kijk maar naar die balken en die vorm.”

„Als kind in de kerk, ik was katho-lic, zag ik de overeenkomst al.” In de voorstelling sterft White. „Ook dat is de rol van de kerk, als voertuig om je naar het volgend leven te transporte-ren. Dat is natuurlijk waar *The Last Ship* voor staat: voor de dood.” Een ele-gie, een 'treurzang' noemt hij het. „Voor een manier van leven. Die ma-nier van leven kan ik niet terugbren-gen, maar ik kan het vieren met dit ver-haal.”

Gister trad hij nog op in het Rijks-museum, voor een Duits tv-program-ma. Op sommige dagen speelt hij twee uitvoeringen van *The Last Ship*. Iedere dag wordt er getraind, ge oefend. „Ik hou van werken”, zegt hij, „er is altijd iets te doen.”

Heeft die houding te maken met zijn religieuze achtergrond: 'Ledigheid is des duivels oorkussen'?

Hij licht. „Ja. Ik hou de duivel graag op afstand, als het mag.”

The Last Ship: te zien t/m 1 februari en van 29 augustus t/m 13 september in Car-ré, Amsterdam. Info: carre.nl

nrc webwinkel

STADLERFORM

Efficiënte luchtbevochtiger met laag stroomverbruik

- › Karl voor ruimtes tot 100 m² of Karl Big met extra capaciteit voor grote ruimtes tot 150 m²
- › Eenvoudig bij te vullen
- › Laag energieverbruik - 1.4 – 30 Watt
- › Winnaar van de Red Dot Design Award 2023
- › Zeer stil met dimbaar licht
- › Ingebouwde hygrostaat

Geen droge ogen en geïrriteerde luchtwegen meer wanneer de verwarming aanstaat of bij langdurig warm en droog weer. De Stadler Form Karl luchtbevochtiger zorgt voor een aangename luchtvochtigheid binnenshuis en heeft, ondanks zijn lage energieverbruik en klein formaat, een enorme capaciteit. Binnen een mum van tijd bevochtigt Karl ruimtes tot wel 100m² of Karl Big tot zelfs 150m².

Ook voor uw houten vloeren en meubelen kan een lage luchtvochtigheid problemen opleveren, zoals kieren en barsten. Karl beschikt over intelligente functies, zoals een ingebouwde hygrostaat waarmee hij ruimtes via een automatische modus op vrijwel iedere gewenste luchtvochtigheid brengt. Daarnaast is Karl eenvoudig te bedienen, ook via een app. Het ontwerp is bekroond met een Red Dot Design Award in 2023.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/karl

ZUID-KOREA

Oud-premier krijgt 23 jaar celstraf voor hulp coup poging

Voormalig premier Han Duck-soo wordt zwaar gestraft voor zijn rol bij de mislukte staatsgreep in Zuid-Korea eind 2023.

Wieland van Dijk

AMSTERDAM

De voormalige premier van Zuid-Korea Han Duck-soo moet 23 jaar de cel in voor zijn rol bij de mislukte coup poging van toenmalig president Yoon Suk-yeol in december 2023.

De 76-jarige Han wordt verwezen dat hij de conservatieve president Yoon actief heeft geholpen toen die in een onverwachte televisietoespraak de militaire noodtoestand uitriep, en politieke en burgerlijke vrijheden opschortte. Yoon liet het leger en de politie het parlamentsgebouw omsingelen.

De coup mislukte omdat Zuid-Koreanen dezelfde avond massaal de straat opgingen om tegen de noodtoestand te demonstren, en het door de oppositie geleide parlement er ondanks de

blokkade van het gebouw in slaagde Yoons maatregelen weg te stemmen.

Han had Yoons decreet helpen legitimeren door een kabinetsvergadering bijeen te roepen waarin de maatregel werd besproken. Ook zou Han onder meer plannen hebben helpen smeden om de elektriciteit en water van redactie bureaus van Zuid-Koreaanse media af te snijden.

Het vonnis van woensdag is belangrijk omdat het de eerste keer is dat een Zuid-Koreaanse rechtbank de coup poging van Yoon in een uitspraak heeft aangeduid als ‘rebellie’, de belangrijkste aanklacht in de aparte strafzaak tegen de oud-president. Die hoorde eerder deze maand de doodstraf tegen zich eisen, hoewel die in Zuid-Korea niet meer wordt uitgevoerd.

Voor Yoon lijkt ook de hoge straf voor Han een slecht voorteken: hij kreeg acht jaar méér dan de geëiste vijftien jaar cel. „De verdachte had als premier [...] democratische legitimiteit en verantwoordelijkheid, maar koos ervoor weg te kijken en deel te nemen aan de rebellie”, aldus de rechtbank.

REPORTAGE DEMONSTRATIE

Koerden in Nederland voelen zich verraden door de VS en Europa

Nu het Syrische regeringsleger oprukt en de autonome status van het Koerdische gebied voorbij lijkt, zijn Koerden in Nederland wanhopig.

Irith Fuks

DEN HAAG

Dinsdag om 05.00 uur staat een groep van honderden Koerdisch-Nederlandse jongeren bij de Tweede Kamer in Den Haag. Ze schreeuwen leuzen: „Rojhalat, Rojava, wij Koerden zijn één land”. Rojhalat is het Iraanse, Rojava het Syrische deel van Koerdistan. En ze schreeuwen „Erdoğan terrorist, terrorist Jolani” – de naam die de Syrische president Ahmed al-Sharaa gebruikte toen hij deel uitmaakte van de terroristische organisatie Al-Qaida.

De Koerdische jongeren verzamelden zich via sociale media, na een oproep uit Syrië op X dat Koerden in Europa zich bij het verzet moesten aansluiten, na recente gevechten in Noord-Syrië. „Het doel was om te blijven tot de ochtend om een afspraak te maken met Kamerleden, en om aan de media ons geluid, de woede die we hebben, te laten horen”, vertelt Ronahi Muhammad (31). Ze is fysiotherapeute en kwam als een van de eerste Syrische vluchtelingen in 2012 naar Nederland. Een deel van haar familie woont nog steeds in de Syrische stad Aleppo en Noordoost-Syrië.

Maar toen ze om 05.00 uur naar het Malieveld moesten van de politie en niet bij de Tweede Kamer mochten blijven, gingen ze naar huis om een paar uur te slapen. Een halve dag later stonden ze alweer te protesteren bij Den Haag Centraal.

De boosheid van de Koerden is niet verdwenen. Voor hen is de oorlog met het Syrische regeringsleger een strijd voor het Koerdisch voortbestaan, zegt bestuurskunde-student Alaa Kalaf (19) uit Venray, die familie in Damascus heeft.

De Syrian Democratic Forces (SDF), een militie met overwegend Koerdische strijders, bouwde sinds 2012 een semi-autonome regio in noordoost-Syrië op. Daarbij kregen ze, als bondgenoot in de strijd tegen IS, steun van de VS. Nadat Al-Sharaa aan de macht kwam in december 2024, wordt onderhandeld over integratie van de autonome regio in het Syrische staatsbestel.

Vorig jaar maart leek een overeenkomst Koerdische rechten te garanderen, maar de uitvoering daarvan haperde. Afgelopen week tekende de SDF een staakt-het-vuren met het regeringsleger dat volgens Syrië-deskundige Mohammed Kanfash (Universiteit

Utrecht) meer overgave was dan compromis. Een dag later barstte het geweld weer los: regeringstroepen rukten sneller en verder op dan afgesproken, terwijl SDF-eenheden zich nog aan het terugtrekken waren.

De gebeurtenissen in Syrië houden de jongeren in Nederland enorm bezig. „Ik heb vandaag maar twee uur geslapen, en merk dat mijn stresslevel zo hoog is dat ik niet meer met mijn hoofd bij mijn werk kan zijn, dus heb me ziek moeten melden”, zegt Muhammad.

Ook Kalaf kan het nieuws in Syrië niet loslaten. „Ik volg het op de voet, ik ben gekluisterd aan mijn telefoon en heb amper geslapen de afgelopen nachten. Alle emoties die je kan hebben, gaan door me heen, wat overwel digend is. Maar het is vooral machteloosheid, ik wil iets doen maar dat is lastig vanaf hier.”

Verraad van de Amerikanen

De Koerden voelen zich verraden door Amerika. Ze waren tijdens de strijd met IS een trouwe bondgenoot, en Koerdische leiders geloofden dat de Amerikanen hen zouden blijven steunen. Maar dat gebeurde niet. Thomas J. Barrack, speciaal gezant van de VS in Syrië, zei dat de Amerikanen de SDF niet meer nodig hebben. „Het oorspronkelijke doel van de SDF als de primaire anti-IS-strijdmacht ter plaatse is grotendeels vervallen, aangezien Damascus nu zowel bereid als gepositioneerd is om de veiligheidstaken over te nemen,” schreef Barrack op X. Yalda Rafat (21) uit Delft doet de lerarenopleiding, haar familie komt uit het Koerdische deel van Noord-Irak. Ze was zondag aanwezig bij een demonstratie bij het Centraal Station in Rotterdam. „We voelen ons gebruikt. Als de Amerikanen onze hulp nodig hebben met IS helpen wij, maar als wij hulp nodig hebben, zijn ze er niet voor ons.”

Ook Kalaf voelt het verraad. „Ik heb de Amerikanen nooit vertrouwd, maar inmiddels voelt niemand meer die broederschap met de Amerikanen.”

Kanfash legt uit dat dit vanuit Amerikaans perspectief strategisch te begrijpen is. „De SDF was opgericht om tegen IS te vechten, het Assad-regime in te perken, en de corridor tussen Iran en Hezzbollah te doorbreken. Al die doelen zijn inmiddels bereikt. De SDF is niet meer zo belangrijk als vroeger. Bovendien zeiden de Amerikanen ze in 2017 al dat de overeenkomst met de SDF tactisch en transactioneel was, en geen garantie voor autonomie voor de Koerden.”

De Koerden voelen zich ook verraden door Europa, zegt Kalaf. „We hebben heel Europa veilig gehouden van IS, en nu zien we dat Europa ons ver raadt en de andere kant op kijkt.” Hij is extra boos dat Europa vorige week aankondigde Al-Sharaa's regering met 620 miljoen euro te steunen voor wederopbouw en humanitaire hulp. „Op de dag dat het Syrische leger Koerdische regio's binnenviel, was [Commissievoorzitter] Ursula von der Leyen in Damascus om een deal te bespreken. Europa heeft ons in de steek gelaten.”

Dubbele morele standaard

Die steun aan Al-Sharaa hangt samen met het belang dat Europese landen hebben bij een veilig en verenigd Syrië, waar Syrische vluchtelingen naar kunnen terugkeren. De Duitse kanselier Friedrich Merz heeft aangekondigd dat hij de terugkeer van Syrische migranten wil bespreken.

Rafat ziet een dubbele morele standaard van Europa. „We willen gehoord worden door Nederland. Rusland kreeg sancties toen ze Oekraïne binnenvielen. Nu de Koerden worden aangevallen, komen er geen sancties tegen het Syrische regime en blijft het stil.” Kalaf hoopt dat Nederland zich zal uitspreken. „Van links tot rechts is Nederland heel erg stil. Nederland probeert ‘neutraal’ te blijven, maar daarmee kies je de kant van de onderdrukker.”

Voor Kalaf is de stilte van het Nederlandse publiek ook een teleurstelling. „Ik zie dat de activisten die zich over Venezuela of Palestina uitspreken zich nu niet uitspreken, wat me boos maakt, en als verraad voelt.”

„Geen vrienden, alleen de bergen”, is een bekend Koerdisch gezegde, vertelt Kalaf. „Dat is hoe we ons voelen, nu we niet op onze bondgenoten kunnen rekenen.”

Angst voor genocide

De grootste angst is volgens Kalaf dat de Syriërs genocide zullen plegen op de Koerden. „Die angst komt voort uit de Al-Qaida-achtergrond van Al-Sharaa, en omdat macht geconcentreerd is in handen van een kleine groep loyalisten uit zijn vroegere rebellen dagen.”

Al-Sharaa heeft beloofd dat zijn regering de rechten van alle minderheden zal beschermen. „Maar in de praktijk ging dit al mis bij de alawieten en de druzen,” zegt Kalaf. Beide groepen werden in 2024 en 2025 slachtoffer van sektarisch geweld.

Vrijdag vaardigde Al-Sharaa een decreet uit dat het Koerdisch erkent als nationale taal en Nowruz, het Koerdische Nieuwjaar, tot een officiële feestdag maakt. Rafat heeft er geen vertrouwen in. „Het is geen wet, maar een decreet getekend door Al-Sharaa. Een nieuwe Syrische regering kan dit zo weer terugdraaien.”

Een leuze die tijdens de demonstraties werd geroepen was ‘Jin, jiyar, azadi’ – ‘Vrouw, leven, vrijheid.’ Voor Koerden zijn gelijke rechten voor mannen en vrouwen zeer belangrijk. „Als je daar de kracht voor hebt moet je gewoon kunnen meedoen, dat geldt ook voor vrouwen die naar school gaan, we kunnen ook vechten via onderwijs. We zien geen verschil tussen vrouwen en mannen”, zegt Rafat. Ze is bang dat die vrouwenrechten in het nieuwe Syrië niet gewaarborgd zullen zijn.

In Tabqa werd zondag een standbeeld van een Koerdische strijder neergehaald dat jarenlang symbool stond voor de rol van de SDF in de strijd tegen ISIS. Het beeld werd verwijderd en vernield door lokale bewoners en aanhangers van de nieuwe machthebber na de inname van Tabqa.

Een tas om te vluchten

De Syrische president Ahmed Al-Sharaa en de Turkse president Erdogan worden als terroristen afgebeeld op een poster tijdens het protest van afgelopen dinsdag in Den Haag. FOTO JEROEN JUMELIET/ANP

Muhamad heeft weinig contact met haar familie in Aleppo vanwege het gebrekkige internet. Ze heeft ze al een tijd niet kunnen spreken, maar hoorde via anderen dat het iets rustiger is. Ze heeft ook familie bij de grens met Irak. Haar nicht vertelde dat ze een tas heeft voorbereid voor als ze moeten vluchten. „Maar ze weet niet waar ze naartoe zouden kunnen gaan.”

Op de demonstraties zie je de diversiteit binnen de Koerdische gemeenschap, alle groeperingen brachten hun eigen vlaggen mee. Maar de onrust

brengt de verschillende geledingen van de Koerdische gemeenschap bij elkaar, ziet Kalaf.

„Koerden zijn altijd verdeeld geweest, jarenlang nemen Koerden elkaar de maat.”

Binnen de Koerdische beweging zijn er veel stromingen, waaronder de dominante linkse stroming van de PKK en de SDF, maar er zijn ook rechtse en islamitische stromingen. „Maar nu maakt het niet meer uit welke politieke stroming je aanhangt of uit welke regio van Koerdistan je komt, we zijn

allemaal verenigd om Rojava [het Koerdische deel van Syrië] te beschermen,” zegt Kalaf.

Muhamad voelt zich gesteund door druzen in Nederland. Vorig jaar werden druzen in Syrië aangevallen. „Ze zijn solidair met Koerden. Wij gingen vorig jaar met hen de straat op, zo gaan zij nu ook voor ons de straat op.”

Die solidariteit geeft Rafat hoop. Bij de demonstratie waren Koerden van alle vier landen. „We hebben niemand aan onze kant, maar we hebben wel elkaar.”

De toestand in Syrië houdt de jongeren in Nederland enorm bezig

Advertentie

Adverteren? Zadkine Media - info@zadkinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675⁻ ex btw
Risicoloos leren

Op de cursus halen we live 500 tot 1000 euro uit de markt

Originele reacties cursisten

■ Diepgang
Een andere kijk op daytrading die verfrissend, anders en eenvoudig is, en toch diepgang biedt. Met veel plezier zowel de cursus als de meekijk-ochtenden gevolgd en veel geleerd. Voor iedereen die na het zien van de advertentie twijfelt: gewoon doen. Veel waarde voor je geld.

■ Prettige sfeer

De cursusdag werd op een vriendelijke en enthousiaste manier gegeven, waardoor ik me direct op mijn gemak voelde.

Extra inbegrepen Na de cursus nog acht weken live meekijken via Zoom. Gratis handelsrobot en onbeperkte ondersteuning met onze veelgeprezen service.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen:
vrijdag 30 jan, vrijdag 6 feb en vrijdag 6 mrt
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Bendeleider en voormalig kindsoldaat **Hercules** in 2023 – een markante man met één arm en een glazen oog. FOTO MUHAMMAD ADIMAJA/ANTARA FOTO**President Prabowo Subianto** onderweg naar het presidentieel paleis in Jakarta voor zijn inauguratie, op 20 oktober 2024. FOTO JUNI KRISWANTO / AFPREPORTAGE **INDONESIË**

De band tussen president Prabowo en de eenarmige gangster Hercules

Afpersingsbendes beheersen een groot deel van het openbare leven in Indonesië. Een van de invloedrijkste wordt geleid door Hercules, ooit kindsoldaat, nu nauw verbonden met president Prabowo Subianto.

Saskia Konniger

JAKARTA

Al om vier uur in de ochtend, op een gewone werkdag in augustus, stonden opeens honderden mannen en vrouwen in het winkelcentrum van de villawijk Pondok Indah in Jakarta. Ze waren gekleed in paramilitaire uniformen of een wit T-shirt en hadden spandoeken bij zich. „Ik was in shock. Zoveel drukte in deze rustige buurt”, zegt verkoper Nadia (30), die zoals veel Indonesiërs één naam heeft. „Ze scandeerden leuzen. Er was geduw en getrek met de politie.”

De vijfhonderd demonstranten waren lid van GRIB (Verenigde Indonesische Volksbeweging), een van de vele Indonesische *ormas*. Deze *ormas* (voluit: Organisasi Kemasyarakatan) zijn op papier hulp- of beveiligingsorganisaties, waarvan het bestaan in de wet is vastgelegd. In de praktijk zijn het vaak paramilitaire afpersingsbendes. Soms bestaan ze uit enkele honderden leden, de bekendste zoals GRIB hebben er duizenden.

In twee bussen en op tientallen brommers reden de leden van GRIB langs de villa's en designwinkels naar het kantoor van vastgoedbedrijf Pondok Indah Group. Hun eis: 'teruggave' van een stuk grond in de wijk, waar al decennia een winkelcentrum, een luxe-appartementencomplex en een golfterrein gevestigd zijn. Omringd door paramilitaire kameraden eiste een woordvoerder in naam van de Toton-clan een gesprek met de vastgoedeigenaren. De grond zou aan die clan toebehoren.

„Er hing een dreigende sfeer”, vertelt Nadia. „Maar ik voelde me niet onveilig, want er was veel politie op de been. Dit is een rijke wijk. Ik had er alle vertrouwen in dat ons niets zou overkomen. Tegen de tijd dat de eerste klanten kwamen, was de meute gelukkig weer weg.”

Geen oogcontact

De buurt werd door de wijkpolitie een week afgezet met prikkeldraad. Collegaverkoper Siti (34) wist onmiddellijk met wie ze te maken hadden. „GRIB is de bende van *preman* [gangster] Hercules. Ik ken hem uit de tijd dat ik in winkelwijk Blok M werkte. Alle winkeliers moesten geld afdragen voor hun bescherming. Hercules was berucht.

Mensen waren bang voor hem. Zodra we een bendelid zagen, doken we ineens om oogcontact te vermijden. Ik hoor dat hij nu nog machtiger is dan toen.”

De meeste Indonesiërs boven de veertig kennen Hercules, een markante Timorees met één arm en een glazen oog, die in de jaren negentig in Jakarta het winkelgebied Tanah Abang terroriseerde. Zijn bende domineerde de gok- en prostitutiebusiness. Winkelleigenaren werden afgeperst. Hercules genoot in die tijd bescherming van Prabowo Subianto, toen generaal van het Soeharto-regime. Nu is diezelfde Prabowo president van Indonesië.

Sinds zijn aantreden, in 2024, is GRIB bezig aan een alarmerende opmars. „Dat GRIB zonder repercussie met vijfhonderd man een wijk als Pondok Indah kan binnen walsen, is veelzeggend”, zegt de Nederlandse antropoloog Laurens Bakker, die op bezoek is in Jakarta. „Het is duidelijk dat GRIB op het hoogste niveau wordt beschermd. Dat moet Prabowo zijn.”

Alle automobilisten in Jakarta geven geld aan mannen die bij parkeerplaatsen hun hand ophouden. Dat zijn vaak *ormas*-leden. De dreiging van geweld is vaak al genoeg om toe te geven. Boven-

dien hebben de bendes via hun beschermheer – een politicus of machtige zakenman – nauwe banden met het leger en politie. Dat maakt gewone burgers kwetsbaar. „Juist arme mensen zijn geneigd om *ormas* te steunen”, vertelt Bakker. Omdat burgers niet altijd kunnen rekenen op de politie, wordt aansluiting bij een *orma*s gezien als goede optie voor de eigen veiligheid.

In een van de private beveiligingshuisjes van een Pondok Indah-villa zit een bewaker. De man, die anoniem wil blijven om redenen van persoonlijke veiligheid, komt uit West-Timor. „Ik heb veel GRIB-leden in mijn kennis-

senkring, van wie ik hoorde dat GRIB was ingehuurd door de Toton-familie om stampij te creëren, zodat de Pondok Indah Group de landclaim zou afkopen. Ik denk dat Hercules geld nodig had.” De West-Timorees heeft goede banden met zijn beveiligingscollega's in de wijk. Hij wilde het kantoor waar schuiven, maar tegelijkertijd voelde hij zich verbonden met GRIB-leden, die net als hij uit Timor komen. „Ik weet wat in hun hart is. Loyaliteit aan de gemeenschap is alles”, vertelt hij.

Hij begrijpt waarom mensen zich aansluiten bij een *orma*s. „Hercules is

een hele aardige man. Ik ben in 1996 naar Jakarta gekomen. Ik ging in die eerste jaren vaak een hapje met hem eten. Dan vertelden we elkaar verhalen.” De bende biedt bescherming in ruil voor loyaliteit. En een inkomen. Ook deed de bewaker naar eigen zeggen ‘klusjes’. Hij benadrukt dat hij nooit gewelddadige opdrachten heeft uitgevoerd. „Ik wilde mijn gezin bewaken voor het gevaar en de stress die dat met zich meebrengt.”

Enkele straten verderop, in de loungeclub van de Pondok Indah Golfclub, wacht een veertiger met zijn tiener-

dochter op hun sportpartner. De man, die om veiligheidsredenen niet met zijn naam in de krant wil, is een vaste bezoeker van de golfbaan. Ook hij was perplex toen hij hoorde dat GRIB in een welvarende wijk als Pondok Indah eisen op tafel kon leggen. De veertiger kent de werkwijze van *ormas*. „Ze komen met zijn allen, intimideren en eisen dan betaling.” Hij werkt in de staalindustrie. „Ook ons bedrijf moet regelmatig beschermingsgeld betalen. *Ormas* werken vaak samen met vakbonden. Ze dreigen dan bijvoorbeeld met een staking.”

Intimidatie en afpersing

De zakenman vindt de legale status van de paramilitaire massaorganisaties onbegrijpelijk. „Ze verdienen hun geld met intimidatie en afpersing. Je kunt ze inhuren als je een tegenstander wilt uitschakelen, als je een bodyguard nodig hebt of vastgoed wilt beschermen. Maar daar is toch de politie voor? Moet die niet de wet handhaven?” Ook hij weet wie Hercules is. „Ik ken niet alle details,” zegt hij op gedempte toon. Hij kijkt voor de zekerheid of niemand meeluistert. „Maar het is bekend dat hij dicht bij de president staat.”

De relatie tussen Hercules en de huidige president Prabowo heeft haar oor-

sprong in Oost-Timor, in een duister verleden vol geweld en trauma. In 1975 vielen Indonesische troepen Oost-Timor binnen om de toenmalige Portugese kolonie bij Indonesië te voegen. „Nadat ze de grote steden hadden veroverd, trokken ze naar het oosten. Het verzet zat in de bergen”, vertelt de Nederlandse historicus Gerry van Klinken in een café in Jakarta. „Berg voor berg werd omsingeld om vanuit de valleien, ook met bombardementen, alle gewapende rebellen uit te schakelen. Er waren veel burgerslachtoffers.”

In totaal zijn tussen 1975 en de onafhankelijkheid in 1999 tweehonderd-duizend Oost-Timorezen omgekomen. Prabowo was er vanaf het begin bij, als officier van de speciale militaire eenheid Kopassus. De eenheid was berucht vanwege het plegen van oorlogsmisdaden, zoals verkrachting en massamoorden. Prabowo is nooit veroordeeld, maar de misdaden zijn tussen 2002 en 2005 vastgelegd in het rapport van de Oost-Timorese waarheidscommissie CAVR.

Prabowo was gespecialiseerd in ‘counterintelligence’-tactieken, zoals het inlijven van lokale strijders, vaak kinderen die tegen lokale onafhankelijkheidsstrijders moesten vechten. Een van hen was Rosario de Marshal, die van een Indonesische officier de naam Hercules kreeg.

De onderzoekers die *NRC* sprak, nemen aan dat Hercules' ouders omkwamen bij een Indonesische bombardement toen hij tien jaar was. Ergens in deze periode moet de jonge Rosario zijn meegenomen door Indonesische officieren. In totaal overkwam dat zo'n vierduizend Oost-Timorese kinderen. Deze jongens werden ‘operational assistants’ genoemd. „Ze werden ingezet als loopjongens bij de inname van heuvels”, vertelt Van Klinken. „Een deel van deze kinderen werd naar In-

donesië gebracht voor adoptie. Indonesische gezinnen moesten ze opvoeden als beschaafde Indonesiërs.”

Deze regeling was opgezet door de vrouw van dictator Soeharto. „Oost-Timorezen werden gezien als achterlijke mensen.” Ander doel van de assimilatie was het breken van verzet. Hercules claimt dat hij is geadopteerd door de latere president Prabowo. De ex-generaal heeft dit nooit bevestigd, maar de bewering lijkt niet volledig uit de lucht gegrepen. In 1983 huwde Prabowo Titië, de dochter van Soeharto. Titië was samen met haar moeder betrokken bij de adoptie van de gestolen Oost-Timorese kinderen.

Onvoorwaardelijke trouw

Naar eigen zeggen vocht Hercules zijn aan zij met het Indonesische leger. Ergens in de jaren tachtig is hij tijdens een helikopterongeluk gewond geraakt. Hercules beweert dat hij door Prabowo naar een ziekenhuis in Jakarta is gebracht en daar een armprothese heeft gekregen. „Hercules vertelde me dat hij zijn leven aan Prabowo heeft te danken”, zegt politiek socioloog Ian Wilson, verbonden aan de de Australische Murdoch Universiteit. „Hij heeft aan Prabowo onvoorwaardelijke trouw verklaard.” De onderzoeker heeft Hercules enkele keren ontmoet.

Hoe transformeert een kindsoldaat, meegenomen door een vijandig leger, in een man met onwankelbare loyaliteit aan zijn ontvoerder? Wilson heeft er geen eenduidige verklaring voor. Want terwijl Hercules altijd loyaal is gebleven, kon hij andersom niet altijd op de bescherming van Prabowo rekenen. Na de val van Soeharto in 1998 vertrok Prabowo naar het buitenland. Hercules werd verjaagd uit winkelgebied Tanah Abang. Een tijdje verdiende hij geld met het innen van schulden en afpersing door landbezettingen.

Omdat hij geen politieke bescherming meer had, belandde hij verschillende keren achter de tralies.

In 2008 keerde het tij. Prabowo kwam terug uit het buitenland en richtte Gerindra op, de partij die hem naar het presidentschap moest brengen. Niet lang erna dook ook Hercules weer op. Hij richtte in 2011 GRIB op. Volgens nieuwsmidde *Tempowas* Prabowo bij de oprichting aanwezig. GRIB presenteerde zich er als officiële tak van Gerindra. Voornaamste taak: beschermheer Prabowo naar het presidentschap helpen.

„In ruil voor politieke bescherming spelen *ormas* een essentiële rol in verkiezingen” legt de Nederlandse politcoloog Ward Berenschot telefonisch uit. „Ze schakelen oppositie uit. En werven stemmen door intimidatie, maar ook doordat ze via hun politieke contacten mensen aan baantjes kunnen helpen.”

Prabowo deed verschillende malen een gooi naar het presidentschap. In 2013, toen Prabowo naast het presidentschap greep en mogelijk politieke vijanden had gemaakt, werd Hercules opnieuw opgepakt. De gangster was zo woest dat hij zijn glazen oog, zo gaat het verhaal, uit zijn oogkas greep en naar een politieagent gooide. Dat glazen oog had hij nadat hij zijn eigen oog enkele jaren eerder in een benedengevecht was verloren.

Persoonlijkheidscultus

Sinds Prabowo president is, groeit ook de macht van GRIB. De bende is actief in 28 van de 38 Indonesische provincies en zou honderdduizenden leden hebben. De organisatie en de afdeling met advocaten en woordvoerders (die van Hercules kreeg geen toestemming om met *NRC* te praten).

Hercules profileert zich als charitatieve zakenman, als held van de armen en onderdrukten. „GRIB bouwt aan een persoonlijkheidscultus rondom Hercules als toegewijde Prabowo-loyalist en patriot”, aldus Wilson. Instagram en YouTube tonen video's van GRIB-liefdadigheidsevenementen. Leden delen voedsel uit. Om hun rol als geaccepteerde maatschappelijke handhaver te benadrukken worden regelmatig foto's van bijeenkomsten met prominente politie- en legerofficieren gepost op Instagram.

Ormas gebruiken geregeld geweld om hun doel te bereiken. Autofabrieken van Hyundai en BYD werden stilgelegd en afgeperst. Toen de gouverneur van West-Java een anti-‘gangster’-taskforce wilde opzetten, werd Hercules furieus. Via zijn YouTube-kanal herinnerde hij de politicus eraan dat hij zijn verkiezingswinst aan hem te danken had. Enkele dagen later verklaarde de GRIB-woordvoerder dat hij de gouverneur had gesproken en de politicus hun hulpprogramma's steunde. De gouverneur, tot dan toe een uitgesproken criticus, zweeg.

In april werd in het zuiden van Jakarta een lokale GRIB-leider aangehouden. Woedend staken benedeleden vijf politieauto's in brand. Enkele aanhangers werden opgepakt, maar de organisatie bleef buiten schot. Sterker nog, de politie heeft inmiddels aangegeven dat ze meer met GRIB wil samenwerken.

„Ormas hebben veel leden. We nodigen hen uit om te helpen bij de ordehandhaving en beveiliging van de stad,” verklaarde een politiewoordvoerder.

Hoe dit voor de Pondok Indah Group gaat aflopen, is onduidelijk. Het vastgoedbedrijf verklaarde dat het de claim van de Toton-familie verwerpt en liet via een woordvoerder weten dat hun landrechten in orde zijn. De politie heeft zich opgeworpen als ‘mediator’. Ze heeft de leiding over gesprekken om tot een oplossing te komen.

Ze komen met zijn allen, intimideren en eisen dan betaling

Zakenman over de werkwijze van de *ormas*

ARS MUNDI

Breng kunst tot leven

Aan de muur met een prachtige replica of een bijzonder sieraad

Adviesprijs
565,-

ANJA STRUCK
Schilderij Ik adem vreugde in mijn hart (2024)
Hoogwaardige reproductie | Gelimiteerd tot 199 exemplaren | Hand genummerd en gesigneerd | Lijst van massief hout in naturel kleur | Afmetingen: 58 x 58 cm

Adviesprijs
495,-

MARK ROTHKO
Schilderij Groen en Rood op Oranje (1951)
Fine Art Giclée op papier | Stofvrije lijst, met passe-partout | UV-werend acrylglas | Handgemaakte lijst van massief hout in bruine tint | Afmetingen: 90 x 62 cm

Adviesprijs
635,-

JOZEF ISRAËLS
Schilderij Kinderen van de Zee (1872)
Hoogwaardige reproductie | Gelimiteerd tot 199 exemplaren | Hand genummerd | Handgemaakte lijst van massief hout met metalen bladdecoratie | Afmetingen: 54 x 98 cm

Adviesprijs
299,-

MICHAEL PFANNSCHMIDT
Schilderij Liefde van mijn Leven (2025)
Op aluminiumplaat | Gelimiteerd tot 399 exemplaren en genummerd | Certificaat gesigneerd door de kunstenaar | Afmetingen: 40 x 40 cm

Adviesprijs
455,-

JOAN MIRÓ
Schilderij De Zingende Vis (1972)
Fine Art Giclée op papier | Handgemaakte lijst van massief hout in zwart-gouden uitvoering | Stofvrij beglaasd glas | Afmetingen: 86 x 66 cm

Adviesprijs
305,-

PETRA WASZAK
Ketting Noorderlicht
Verguld messing | Steen: fluoriet | Lengte: verstelbaar van 40 tot 47 cm

Adviesprijs
210,-

Ketting Ginkgo
Verguld 925 sterling zilver | Lengte: 45 cm | Afmetingen hanger: 4 x 4,5 cm

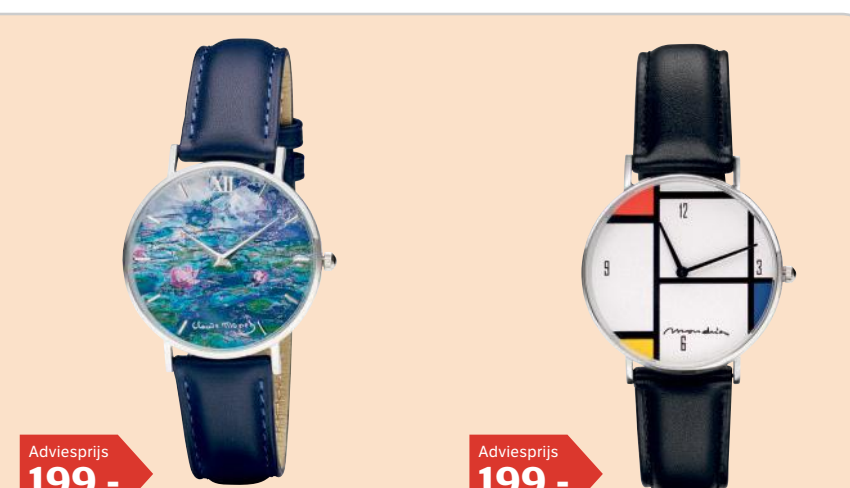
Adviesprijs
115,-

GUSTAV KLIMT
Zijden sjaal Boerentuin
100% zijde | Afmetingen: 180 x 45 cm

Adviesprijs
99,-

CLAUDE MONET
Zijden sjaal Waterlelies
100% zijde | Afmetingen: 150 x 40 cm

Adviesprijs
199,-

CLAUDE MONET
Horloge Waterlelies
Inclusief certificaat | Horlogekast: roestvrij staal | Diameter kast: 36 mm, hoogte kast: 7 mm | Glas: mineraalglas | Horlogeband: leer | Met kwartsuurwerk van Miyota

Adviesprijs
199,-

PIET MONDRIAN
Horloge compositie nr. IV
Inclusief certificaat | Horlogekast: roestvrij staal | Diameter kast: 40 mm, hoogte kast: 7 mm | Glas: mineraalglas | Horlogeband: leer | Met kwartsuurwerk van Miyota

REPORTAGE ONDERWIJS

Engels doceren in Japan komt neer op een enkele reis naar de armoede

Veel buitenlanders werken uit liefde voor het land in het Japanse onderwijs als taaldocenten. Hun inkomens dalen gestaag.

Anoma van der Veere

KYOTO

Hier neem ik mijn dates naartoe”, zegt Kellan Fisher (32), terwijl hij zijn handen warm wrijft in zijn dikke bruine jas. Naast hem stroomt de Kamogawa in Kyoto. „Deze rivier is mooi, en gratis. Geld voor romantische afspraken heb ik niet.” Naast hem knikt collega Beatrice Baker (31) instemmend.

Beiden werken als juniordocenten Engels op middelbare scholen in Kyoto, tegen een bescheiden loon dat dit jaar zonder overleg met 12,5 procent werd verlaagd. „Daar trokken we een grens”, vertelt Baker, die een staking organiseerde om zijn salaris terug te eisen. De onderhandelingen daarover zijn nog gaande.

In Japan werken duizenden buitenlanders als taalassistenten op scholen. Ze doen dat via een uitwisselingsinitiatief van de Japanse overheid dat al sinds 1987 bestaat. Hierbij worden mensen uit Engels-spreekende landen voor een jaar of langer naar Japan gehaald om op scholen te werken als ‘Assistant Language Teacher’, of ALT.

De gedachte is dat deze veelal jonge buitenlanders niet alleen helpen bij de Engelse les, maar ook internationale cultuur in het klaslokaal introduceren. Andersom leren zij zelf weer iets van Japan. In de praktijk draaien veel ALT’s mee in het Japanse onderwijssysteem, maar dan zonder de baanzekerheid, het salaris of de status van hun Japanse collega’s.

Sommigen doen dit via het officiële Uitwisselings- en Onderwijsprogramma (JET), dat relatief redelijke arbeidsvoorwaarden heeft. Het aantal plaatsen en de verblijfsduur zijn echter beperkt. In 2022 telde het programma iets minder dan vijfduizend deelnemers, van de ruim negentienduizend ALT’s die Japan werkzaam waren.

Op het randje leven

Dat betekent dat nog geen drie op de tien daadwerkelijk via het officiële programma was aangenomen. Meer dan zesduizend ALT’s zijn via commerciële uitzendbureaus op scholen geplaatst, vaak tegen lagere lonen en met tijdelijke jaarcontracten.

Zo ook Fisher en Baker: „We verdienen eerst 330.000 yen per maand (1.790 euro). Toen we voor de uitzendbureaus gingen werken werd dat 240.000 yen (1.300 euro). Dit jaar is dat zonder waarschuwing verlaagd naar 210.000 yen (1.140 euro)”. „Allemaal bruto-bedragen. Dat terwijl we al op het randje leven”, voegt ze toe.

Ter vergelijking: het gemiddelde maandloon van een Japanse werknemer is 398.000 yen (2.160 euro). Dat steeg dit jaar bovendien juist

Kellan Fisher (32) en Beatrice Baker (31) kwamen uit liefde voor de Japanse cultuur naar Japan en doceren Engels. Hun uitzendbureau wilde hun toch al schamele salarissen nog verder verlagen. FOTO ANOMA VAN DER VEERE

met 3,9 procent, mede omdat bedrijven hun werknemers compenseren voor de enorme inflatie die Japan de afgelopen jaren kende. „Wat geld opzij zetten is nu geen optie meer”, zegt Fisher. Op vragen van NRC over de reden van de loonverlagingen weigerde uitzendbureau Altia Central Recruiting, ondanks herhaalde verzoeken, te antwoorden. „Ons is ook niks verteld”, bevestigt Fisher. Fisher kwam naar Japan omdat hij zich aangetrokken voelde tot de

anime- en mangacultuur van het land. „Destijds was het JET-programma voor mij hét ticket naar Japan”, zegt hij met een schuine lach. Baker kwam om soortgelijke redenen: „Ik was geobsedeerd door Japanse games, dat is waarom ik de taal begon te leren.” Uiteindelijk werden ze ook verliefd op het leraarsvak. „Ik heb echt veel geluk gehad met de kinderen die ik mocht lesgeven”, zegt Fisher. „Tijdens de coronapandemie ben ik een jaar terug geweest

naar Engeland. Daar werkte ik als ingenieur voor een commercieel bedrijf, met een loon dat drie tot vier keer zo hoog is.” Toch bleef hij dromen van Japan, en van betekenisvol werk als docent. Op aanraden van Baker keerde hij terug, ditmaal via uitzendbureau Altia. „Zij hebben misbruik gemaakt van mijn passie”, concludeert hij nu. Zowel Fisher als Baker hebben inmiddels bijna een derde van hun leven in Japan doorgebracht; terugkeren zou be-

tekenen dat ze hun bestaan moeten ontwortelen. Protesteren durven veel ALT’s niet. Buitenlanders die Engels geven op Japanse scholen krijgen zelden een vast contract. Zonder zo’n contract is het lastig een langtermijnsvisum te verkrijgen, en zonder visum mag je niet in het land blijven. „Zelfs als het loon laag is of de werkomstandigheden slecht zijn, durven veel docenten hun mond niet open te trekken uit angst hun verblijfsrecht te verliezen”, vertelt Baker. „Niet klagen of zeuren, gewoon doorwerken. Dat is de verwachting.” Zodoende blijven veel ALT’s hangen in een systeem dat hen amper zekerheid biedt.

Onze contracten worden niet verlengd of we worden uitgezonden naar de meest afgelegen plek

Kellan Fisher taaldocent en staker

Toch begonnen Baker en Fisher, samen met vijf collega’s, een staking. „Door onze werkgever wordt ons niks verteld over onze rechten”, legt Baker uit, die op eigen houtje hulp van een lokale vakbond zocht. Eenzijdige loonsverlagingen zijn illegaal. „Maar een rechtszaak aanspannen kost tijd en geld, en dat hebben we niet. Daarom zijn we gaan staken”, zegt Baker.

Beperkt resultaat

Hun actie heeft beperkt resultaat gehad: het haalde de nationale kranten en zette hun werkgever publiekelijk onder druk. „Pas toen werden de lonen teruggebracht naar het oorspronkelijke bedrag. Maar achterstallig loon kregen we niet, en onze eindejaarsuitkeringen zijn geschrapt”, vertelt Baker. In Kyoto werken er tien ALT’s voor Altia, maar alleen de zeven stakers kregen hun oorspronkelijke loon terug. De zeven betrokken docenten voelden zich niet serieus genomen. „Toen we vroegen of de bedrijfsleiding zelf van dit loon zou kunnen leven, werden we door hun advocaat letterlijk uitgelachen”, vertelt Fische. Uitzendbureau Altia zegt geen commentaar te willen geven op de vraag of het bedrijf te goeder trouw onderhandelt. Evenmin wil het ingaan op de vraag of deelnemers aan de staking risico lopen op herplaatsing of contractbeëindiging. De twee docenten Engels verwachten het ergste. „Ik denk niet dat onze contracten verlengd worden. Of we worden uitgezonden naar de meest afgelegen plek die ze hebben”, zegt Fisher. „Een collega van ons moest in zes jaar tijd elf keer verhuizen”, voegt Baker toe. „Maar onze liefde voor Japan rechtvaardigt niet elk offer.”

REPORTAGE **COFFEESHOPS**

Paniek in de coffeeshop: kan de cannabis straks niet meer gepind?

Tientallen coffeeshops dreigen op korte termijn hun pincontract te verliezen, waardoor klanten niet meer hun wiet kunnen pinnen. „Hier saboteren betaalbedrijven feitelijk het wietexperiment van de overheid.”

Marloes de Koning

UTRECHT

Tino Bos vreest de dag dat hij klanten van zijn coffeeshop in Utrecht niet meer kan laten pinnen. „Niet pinnen is geen bankrekening meer, is geen coffeeshop”, somt hij op aan een houten tafel van de Culture Boat, de coffeeshop van hem en zijn vrouw. Het is een gerestaureerd schip uit 1905 aan een singel aan de rand van de Utrechtse binnenstad.

Aan de dakrand hangen lichtpeertjes. Iedere paar minuten schuifelt een klant de loopplank op. Een bewaker houdt de klinkers op de kade schoon en begaanbaar.

Recht tegenover de ingang zit de balie, met drie loketten en een digitale menukaart. De meeste bezoekers kiezen voor een gram wiet of hasj, een pakje vloeï en filtertips voor zo’n vijftien euro. En ze betalen digitaal. Het kassasysteem is gekoppeld aan een pinterminal – zo’n kastje waar je je pas tegenaan houdt – zoals in vrijwel iedere winkel en horecazaak in Nederland.

Dat de circa 1 miljoen Nederlandse cannabisgebruikers voor hun softdrugs kunnen pinnen, is in coffeeshops überhaupt al niet vanzelfsprekend. En mogelijk kan het over een paar maanden helemaal niet meer. Tientallen coffeeshops in Nederland – van in totaal zo’n 560 – dreigen op korte termijn hun pincontract te verliezen.

Op 23 maart kreeg Bos een vriendelijke medewerker aan de lijn van het be-

drijfCCV, zijn leverancier van pinterminals, gevolgd door een aangetekend brief. CCV is in Nederland marktleider. Het is een van oorsprong Nederlands bedrijf, dat afgelopen jaar is gekocht door een beursgenoteerde Amerikaanse branchegenoot, Fiserv. Helaas beëindigt CCV per 16 juli het contract, staat in de brief die NRC heeft ingezien. Het pinbedrijf zei een herbeoordeling te hebben gedaan, en een coffeeshop paste niet meer bij de interne regels.

Dat zit zo: Bos had de rechtspersoon van zijn onderneming veranderd. In plaats van een stichting in combinatie met een vereniging is de Culture Boat nu een BV. Dat wil de gemeente Utrecht graag: een BV is transparanter. In de coffeeshopsector zijn veel aparte constructies, die historisch zo zijn ontstaan en samenhangen met het Nederlandse gedoogbeleid rond softdrugs: verkopen was legaal, telen niet. Voor een BV gelden meer verplichtingen dan voor stichtingen en verenigingen, zoals het scheiden van zakelijke en privé geldstromen.

Hertoetsing pinverstrekker

„Prima”, zegt Bos. Hij begrijpt wel dat de overheid wil dat de sector professionaliseert. Hij is ook voorzitter geweest van een branchevereniging voor coffeeshophouders en goed bekend met regelgeving en daaraan het gerelateerde debat. „Ik had er alleen geen rekening mee gehouden dat de pinverstrekker die stap zou aangrijpen voor een hertoetsing. Integendeel, ik dacht: nu zijn we af van de moeilijke gesprekken.”

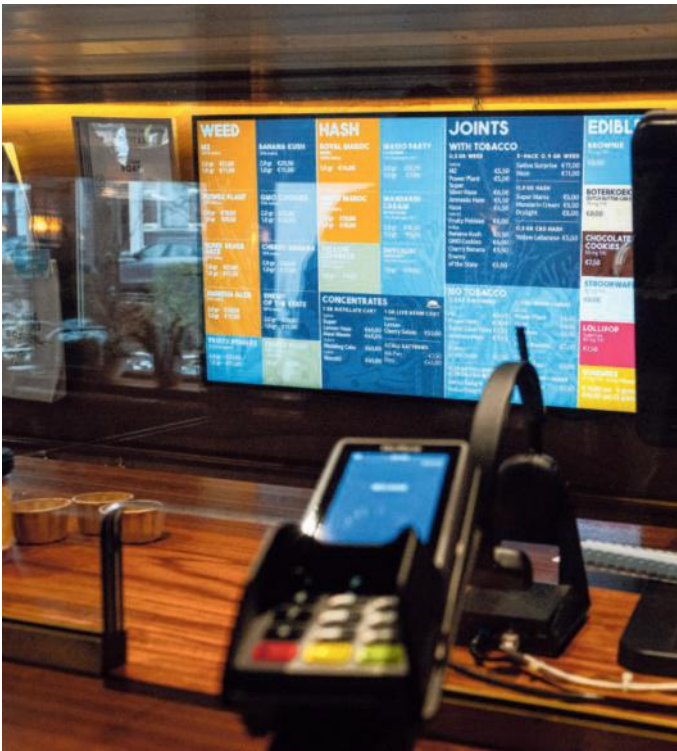
Op de brief waarmee CCV het contract opzegde volgden een paar „hele

stressvolle dagen” voor Bos. „Echt een existentiële crisis in je ondernemerschap.” De paniek leek even onnodig. Bos kon klant worden bij een Franse betaaldienstverlener, waar veel andere coffeeshophouders ook bij zitten, het bedrijf Worldline. Hij haalde opgelucht adem.

Maar de rust duurde niet lang. In de zomer van 2025 kwam Worldline in opspraak, onder meer door een reeks publicaties in NRCwaaruit bleek dat het bedrijf allerlei schimmige zaken faciliteert, waaronder frauderende webshops. In de maanden daarna haalde Worldline de bezem door een deel van het klantenbestand. Of zoals een woordvoerder van het bedrijf het desgevraagd omschrijft: „het aangescherpte risicobeleid wordt toegepast en het handelarenportfolio actief aangepast”.

Op 20 november 2025 kregen tientallen Nederlandse coffeeshophouders een opzegbrief van Worldline. Hun contract werd per 1 januari beëindigd. De Bond van Cannabis Detaillisten, die 150 coffeeshophouders vertegenwoordigt, tekende collectief bezwaar aan. Dat leidde tot drie maanden uitstel, maar niet tot een andere beslissing van Worldline. „Ik denk dat we naar een kort gedingprocedure toegaan”, zegt woordvoerder Simone van Breda. De bond bereidt ook een klacht voor bij toezichthouders, waaronder De Nederlandsche Bank. Van Breda denkt dat Worldline na veel negatieve publiciteit wil laten zien dat ze iets doen aan screening. En daarbij „lijken coffeshops geslachtofferd te worden”.

Tino Bos van de Culture Boat heeft

Coffeeshophouder
Tino Bos van Culture Boat in Utrecht. FOTO
MERLIN DALEMAN

van zijn nieuwe betaalterminalleverancier Worldline nog geen opzegbrief gekregen. Maar het is een kwestie van tijd, beseft hij, dat hij na CCV voor de tweede keer in korte tijd zijn pindienst kwijtraakt. En als dat contract wordt opgezegd is er voor hem geen optie meer over om aan een nieuwe pindienst te komen.

De tijden waarin in de cannabissector nog grotendeels met contant geld werd afgerekend, zijn al lang voorbij. Tegenwoordig wordt bij de Culture Boat driekwart digitaal afgerekend. Dat willen klanten, maar ook de bank. Het is bedrijven bij de Nederlandse grootbanken niet toegestaan meer dan een half miljoen per jaar aan cash af te storten.

Bos verlangt niet terug naar de tijd dat contant koning was. Met pinpas betalen is veiliger voor zijn medewerkers. Grote hoeveelheden contant geld trekt alleen maar ellende aan. „Gemeenten moeten dat om redenen van openbare orde ook helemaal niet willen.”

Omgekeerde trend

Terwijl in de cannabissector en de politiek geleidelijk wordt toegewerkt naar regulering en wellicht ooit volledige legalisering van wiet- en hasjverkoop, is de beweging in het betaalverkeer omgekeerd. Partijen die het betaalverkeer faciliteren, filteren steeds meer op klanten die een mogelijk risico vormen, bijvoorbeeld als die in sectoren zitten waar het risico op witwassen of fraude relatief hoog is.

Het is aannemelijk dat deze trend samenhangt met de groeiende afhankelijkheid van het betaalverkeer van Amerikaanse bedrijven, met Amerikaanse aandeelhouders en strenge Amerikaanse regels. Sinds 2012 heeft Nederland geen eigen pinbetaalmethode meer en is de betaalinfrastructuur – zeg maar wat er gebeurt nadat je je pinpas op het apparaat in de winkel hebt gelegd – in handen van de Amerikaanse bedrijven Visa en Mastercard. Maar die relatie is moeilijk te bewijzen.

Banken hebben min of meer de plicht om bedrijven een betaalrekening te geven, maar die plichten gelden niet voor aanverwante diensten zoals pinnen. Dat soort diensten wordt bovendien steeds minder door (Nederlandse)

Coffeeshops gelden als ‘hoog-risico-sector’ en daar doen alle banken extra checks op. ‘Het was altijd al koorddans om een rekening te houden’

banken zelf aan hun klanten aangeboden. Een voorbeeld is ABN Amro, dat is gestopt met het aanbieden van pincontracten, en klanten daarvoor naar het bedrijf Buckaroo verwijst (dat hen mag weigeren). Alleen de Rabobank biedt houders van zakelijke rekeningen nog pinfaciliteiten.

„Dat maakt bedrijven als CCV eigenlijk de poortwachter”,ervaart Tino Bos. „Met daarachter hun Amerikaanse eigenaar Fiserv, Visa, Mastercard en de regels van de Nasdaq.” Hij noemt het een ‘paradox’, waarbij de steeds Amerikaanse en „preutsere praktijk” in de financiële wereld botst met het Nederlandse beleid en de lokale morele kaders. „Hier saboteren betaalbedrijven feitelijk het wietexperiment van de overheid”, zegt Bos. „Waar is dan je vrijheid nog?”

Een woordvoerder van CCV ontkent dat regels van de nieuwe Amerikaanse eigenaar een rol spelen bij het beoordelen van Nederlandse coffeeshops. Worldline wil geen details geven over de achtergronden bij het aangescherpte beleid.

Andere behandeling

Bos is eraan gewend dat coffeeshops anders behandeld worden dan andere bedrijven, zegt hij. Coffeeshops gelden als ‘hoog-risicosector’ en daar doen alle banken voortdurend extra checks op. „Het was altijd al koorddans om een rekening te houden.” Toen hij met zijn zakelijke rekening van ABN naar ING wilde, deed die bank bijvoorbeeld een onderzoek van vierhonderd dagen voor hij als klant werd geaccepteerd.

Volgens Simone van Breda van de cannabisbond zijn er „nog wel wat” alternatieve betaaloplossingen voor de groeiende groep coffeeshophouders die in paniek is over de aanstaande betaalproblemen. Ze wil dieniet met naam noemen, uit angst dat nog meer deuren dichtgaan. „Ik vermoed dat die niet staan te springen om coffeeshophoudend Nederland aan boord te nemen.”

Bos zoekt intussen naarstig naar uitwegen. Inmiddels krijgt hij het benauwd. „Hoeveel tijd heb ik nog?” De lijst met financiële dienstverleners die hij heeft geprobeerd en waar hij is afgevozen blijft groeien.

Advertentie

WETENSCHAP NA ÉÉN JAAR TRUMP II

Na een jaar Trump: de Amerikaanse wetenschap wordt fundamenteel hervormd. Wat betekent dat voor universiteiten, onderzoek en de gevolgen in Europa?

Luister de podcast NRC Onbehaarde Apen

NRC Onbehaarde Apen – Elke week
NRC Audio-app

nrc.nl/onbehaardeapen
Ook via Spotify en Apple Podcasts

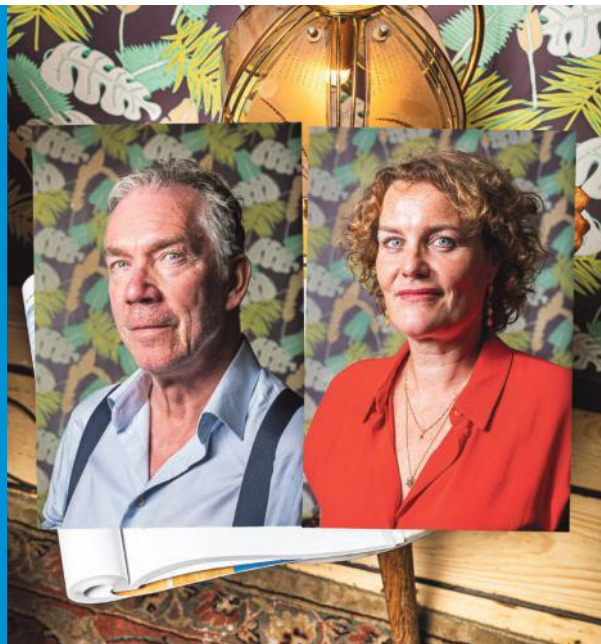

nrc

Advertentie

ZO SIMPEL IS HET NIET

STELLINGA & SCHINKEL
OVER
ECONOMIE

ZAL JETTEN STRUIKELEN OVER HET GELD?

Moet een nieuw kabinet bezuinigen op de zorg om meer aan defensie uit te geven? Of is er een andere uitweg te vinden? De financieringsmogelijkheden van een aanstaand minderheidskabinet.

Luister elke donderdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps
nrc.nl/zosimpelshetniet
Fotografie Folkert Koelewijn

nrc

Detachering • Recruitment • Tech Solutions

Alle ruimte voor jouw ambities

Zet je volgende carrièrestap met YER

Geldvoorelkaar.nl

Algemeen Directeur

Bedrijf

Geldvoorelkaar.nl is een pionier en toonaangevend crowdfundingplatform voor MKB-Nederland. Het platform maakt op een professionele manier MKB-financiering en vastgoedtransacties mogelijk. Zij verbinden investeerders en geldnemers, en het Hypothekenfonds maakt snelle vastgoedtransacties mogelijk.

Functie

Als Algemeen Directeur ben je samen met de COO verantwoordelijk voor de (resultaten van de) onderneming. Jij brengt Geldvoorelkaar.nl naar de volgende fase en weet de marktpositie van deze sterk groeiende organisatie te versterken en uit te bouwen. Klaar om het verschil te maken?

Locatie: Veenendaal / **Ervaring:** +10 jaar / **Sector:** Financiële dienstverlening / **Opleiding:** Hbo / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER

Joris Jansen, +31 6 575 309 28

BOSTIK

Senior Finance Business Partner (FP&A) Benelux

Bedrijf

Bostik, de divisie voor kleefstofoplossingen van de Arkema Group, is met 7.000 medewerkers een wereldwijde leider op het gebied van afdichtings- en verlijmingstechnologieën. Bostik Benelux produceert, verkoopt en distribueert met ca. 550 medewerkers innovatieve lijm- en afdichtingsoplossingen.

Functie

Als Mt-lid en sparringpartner ben je o.a. verantwoordelijk voor de (management)rapportages, coördinatie van het budgetteringsproces, business reviews en financieel gerelateerde projecten, zoals het verder uitrollen van controlling in de business.

Locatie: Oosterhout / **Ervaring:** +10 jaar / **Sector:** Chemicals / **Opleiding:** Hbo+ / wo Master / **Voorwaarden:** € 110.000 - € 130.000/jaar + bonus + auto

Contactpersoon YER

Peter Jeurissen, +31 6 454 006 89

Scan de QR-code en bekijk alle vacatures
yer.nl/nrc

YER. Al bijna 40 jaar specialist in topfuncties binnen het hogere segment

YER
ambitions in motion

workstead

Manager People Services/Operations

Bedrijf

Workstead is een ambitieus en groeiend uitzendbureau dat Europese vakspecialisten in techniek, logistiek en industrie bemiddelt, met een nuchtere en resultaatgerichte aanpak vanuit het hoofdkantoor in Veenendaal.

Functie

Als Manager People Services/Operations bij Workstead leid je het PSA-team, waarborg je een foutloze salarisverwerking, zorg je voor compliance en optimaliseer je processen binnen de organisatie. Ben jij een ervaren Manager PSA die verder kijkt dan de loonstrook?

Locatie: Veenendaal / **Ervaring:** +5 jaar / **Sector:** Staffing / **Opleiding:** Hbo / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER

Mark Jan de Graaf, +31 6 330 206 98

heijmans

Integraal Kostendeskundige/ Teamleider

Bedrijf

Heijmans bouwt aan de contouren van morgen. Met kennis en kunde creëren ze plekken waar mensen prettig wonen, werken en verbinden. Innovatie en kwaliteit staan centraal in hun strategie naar 2030.

Functie

In deze rol heb je een bepalende rol in het winnen van complexe, utilitaire projecten en ben je een leider die samenwerking versterkt. Je bent verantwoordelijk voor het integraal coördineren van kostenramingen voor projecten met een waarde van tientallen miljoenen euro's. Een veelzijdige functie waarbij je kunt doorgroeien naar Teamleider.

Locatie: Rosmalen / **Ervaring:** +5 jaar / **Sector:** Construction / **Opleiding:** Hbo / **Voorwaarden:** € 100.000 - € 120.000/jaar

Contactpersoon YER

Dagmar Schenkel, +31 6 292 391 76

BEN TIGGELAAR MOOI WERK

Slecht nieuws heeft meer invloed op ons dan we denken. Wat kan helpen?

ILLUSTRATIE NRC

Ben Tiggelaar schrijft wekelijks over leiderschap, werk en management.

De laatste weken kan ik het wereldnieuws ietsje minder goed verdragen. Met name als het gaat om slecht nieuws over en uit de Verenigde Staten.

Negatief nieuws heeft ook impact op mijn werk. Soms zit ik gewoon maar een beetje somber achter mijn bureau te zuchten en denk: tja. En daarna niet veel meer.

Als vorm van zelfhulp duik ik deze week in de mechanismen die hierbij een rol spelen. Eens kijken of er iets praktisch aan te doen valt.

De troost van vintage

Geweld, dreiging, oorlog, rampen, klimaatverandering en andere crises zijn op zichzelf al vervelend genoeg. Maar ze blijken ook allerlei merkwaardige effecten te hebben op ons denken en handelen. Volgens psychologen zorgen zulke gebeurtenissen dat we een sterker besef van onze sterfelijkheid krijgen; *mortality salience* heet dat. En dat besef zorgt dat we op allerlei manieren gaan zoeken naar veiligheid.

Zo zijn er bijvoorbeeld kleine, maar structurele veranderingen te zien in ons uitgavenpatroon. In een recente overzichtsstudie lichtten de Nederlandse communicatiewetenschapper Jolien Arendsen en collega's 79 onderzoeken door op dit gebied. Ze zagen drie duidelijke soorten effecten.

1. Meer willen: onze angst voor de dood leidt tot meer hebzucht en materialisme. We willen meer geld, meer luxe en meer dure merkartikelen.

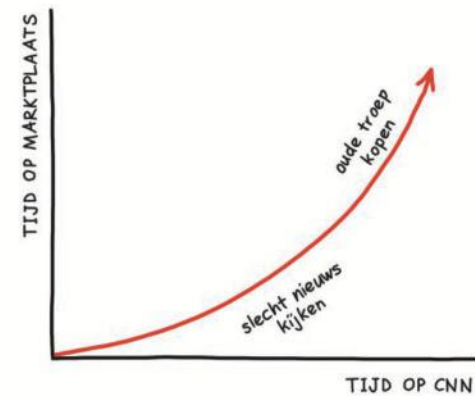
2. De eigen cultuur beschermen: mortality salience leidt ook tot nostalgie en het beschermen van je eigen cultuur en kijk op de wereld. In ons uitgavenpatroon vertaalt zich dat onder meer in een grotere vraag naar producten uit de eigen regio en naar oudere, klassieke en vintage producten.

3. Prosociaal gedrag: existentiële angst zet ons ook aan tot streven naar 'goed gedrag', wat vaak neerkomt op meer delen en meer geven aan goede doelen.

Alle drie deze categorieën kun je volgens de onderzoekers zien als verzet tegen een onafwendbare dood. Nou is het niet zo dat de gedachte aan Magere Hein ervoor zorgt dat we alle-

maal opeens met een duur horloge, in vintage-kleding, meer geld geven aan de zwerver voor de Albert Heijn. Naar welke vorm van defensie gegrepen wordt, hangt af van de persoon en de context. Maar dát mortality salience impact heeft, daar zijn psychologen het wel over eens.

Verzet tegen onafwendbare dood

Doodsangst op kantoor

Ook in de werkomgeving kan mortality salience leiden tot meetbare effecten. Onderzoekers Alexandra Jacobsen en Terry Beehr maken daarbij onderscheid tussen twee soorten reacties. Een meer emotionele reactie op dreiging kan leiden tot stress en neerslachtigheid. Dat is meestal niet goed voor je werk.

Maar een meer bewuste reflectie op de eindigheid van het leven kan leiden tot het zoeken naar meer betekenis in je werk en meer sociaal gedrag, zoals het helpen van collega's.

Twee andere onderzoekers, Peter Belmi en Jeffrey Pfeffer, deden experimenteel onderzoek en constateerden dat existentiële angst ook kan leiden tot het streven naar meer macht. Zij stellen dat dit ook gebeurt in de werkomgeving.

Die zucht naar macht zagen ze in hun experimenten vooral bij mannen. Een mogelijke reden, volgens Belmi en Pfeffer, is dat in onze cultuur vooral mannen hebben geleerd dat daadkracht en dominantie horen bij overleven en veiligheid.

Daarnaast zagen Belmi en Pfeffer, net als hun collega's, dat mortality salience ook leidde tot meer sociaal gedrag. Zowel bij vrouwen als mannen. Dat heeft er volgens hen mee te maken dat dit in onze cultuur voor beide geslachten prijzenswaardig gedrag is. En goed gedrag leidt dan weer tot dat begeerde gevoel van veiligheid.

Praktisch

Het doornemen van onderzoek is op zichzelf best leuk. Maar heb ik er ook iets aan? Een paar praktische inzichten.

■ Snappen hoe slecht nieuws via mortality salience kan leiden tot neerslachtigheid én dat dit blijkaar best normaal is, helpt mij wel een beetje.

■ Dat ik hierdoor ook de neiging krijg om mezelf te troosten met het kopen van luxe, vintage of regionale producten, is herkenbaar en ook wel wat beschamend. Wat ik daarnaast doe in duistere tijden - en ik snap nu iets meer waarom - is het opnieuw lezen van oude strips en romans en het herbekijken van klassieke films. Dat is dan weer vertroostend én verantwoord.

■ En die mogelijke toename in prosociaal gedrag is eigenlijk ook prima. Het helpt dan wel, als ik Jacobsen en Beehr goed begrijp, dat ik niet blijf hangen in mijn eerste emotionele reactie, maar ook bewust nadenk over mijn eigen kwetsbaarheid. Ga ik doen.

Er zijn nog allerlei andere dingen die ik kan doen om mijzelf te beschermen tegen de effecten van negatief wereldnieuws. Volgens psychologen kunnen klassiekers als geloof, hoop en liefde een eerste verdedigingslinie vormen tegen al te veel weltschmerz.

Om die drie mentale hulpbronnen een beetje bij te vullen ben ik deze week ook nog wat gaan googelen op goed nieuws. Vooral uit de VS.

Zo las ik dat een paar jaar geleden bij een *drive through*-restaurant in Minnesota een klant betaalde voor de persoon in de auto achter hem. En dat die vervolgens hetzelfde deed. En dat dit vervolgens 900 keer achter elkaar gebeurde. Kijk, dat is fijn nieuws.

Maar waar ik nu al een tijdje over zit te piekeren: handelden deze 900 Amerikanen sociaal omdat ze zulke aardige, vriendelijke mensen zijn? Of deden ze dit omdat ze eigenlijk doodsbang zijn door wat er allemaal in hun land gebeurt?

Protestactie van Neerlands Hoop (links Bram Vermeulen en rechts Freek de Jonge) tegen deelname van het Nederlandse elftal aan het WK voetbal in Argentinië in 1978. FOTO HANS PETERS/ANFO

INTERVIEW JURRYT VAN DE VOOREN SPORHISTORICUS

‘Een sportevenement als het WK is juist het podium voor politieke actie’

Moet Nederland het WK boycotten of niet? De geschiedenis leert dat sport juist politiek is, volgens Jurryt van de Vooren.

Juliët Boogaard

AMSTERDAM

In 1936 daalde Adolf Hitler en de voorzitter van het Olympisch Comité gezamenlijk de trap van het Olympiastadion in Athene - 75 jaar na het begin van de Griekse opstand tegen het Ottomaanse rijk. In 1961 speelde Nederland een WK-kwalificatieduel tegen de DDR. Nederland, alsook de Verenigde Naties, erkende de DDR destijds nog niet - de voetbalbonden wel.

Sportevenementen zijn politiek. Althans: niet het schoppen of slaan tegen een bal, slagen maken in een zwembad of het zwieren op een ijsbaan. Maar de organisatie eromheen is dat wel en is dat ook altijd geweest, zegt sporthistoricus Jurryt van de Vooren, die eerder de Bosatlas van het Ne-

derlandse voetbal publiceerde. De beslissing wel deel te nemen aan zo’n evenement is net zo politiek als de keus dat niet te doen.

Dat laatste komt alleen een stuk minder vaak voor. Al is de roep erom vrijwel altijd aanwezig, laat de geschiedenis van grote sportevenementen zien. Van der Vooren: „Ruim honderd jaar geleden, in 1924, riepen de Finnen al tevergeefs op tot een boycot van de Olympische Spelen in Parijs, vanwege een conflict met Frankrijk. In 1978 wilden sommigen, onder leiding van cabaretiers Freek de Jonge en Bram Vermeulen, afzien van het WK in Argentinië vanwege de militaire dictatuur. En, recenter: in 2022 klonk de roep om een boycot van het WK in Qatar nadat bleek dat arbeidsmigranten er dood van de steigers vielen.”

Ook nu, in aanloop naar het WK mannenvoetbal aankomende zomer in Mexico, Canada en de Verenigde Staten, is een Nederlandse petitie om dat toernooi te boycotten „vanwege het

”

Ik kan in m’n achtertuin wel met een regenboog-armbandje gaan staan, maar dat zien alleen de bure

gewelddadige terreurbeleid van president Donald Trump tegen onschuldige migranten” al ruim 116.000 keer ondertekend. Voorzitter van voetbalbond KNVB Frank Paauw reageerde dinsdagavond dat een boycot „tot nu toe” niet aan de orde is: „Zolang de politiek geen politiek bedrijft, doen wij ook niet aan politiek.”

Opvallend is dat Paauw een boycot dus niet uitsluit, al benadrukt hij ook dat de KNVB „een voetbalorganisatie” is. Maar volgens Van der Vooren is dat maar deel van het verhaal.

Is zo’n beslissing wel aan een voetbalorganisatie?

„Ja. Daarom moest ik een beetje lachen om de petitie: daarin wordt de Nederlandse regering gemaand Oranje niet mee te laten voetballen. Maar het is de KNVB die een elftal stuurt, niet de regering. Bestuurders en politici hebben dat zelf ook lang niet altijd helder: in 1980 wilde premier Dries van Agt in navolging van de VS de Olympische

Spelen in Moskou boycotten, vanwege de inval in Afghanistan. De sporters gaan niet, zei hij. Hij had alleen niet door dat dat niet zijn beslissing was, het Nederlands Olympisch Comité (NOC) liet de keus aan de atleten zelf en een deel ging toch. Van Agt was razend, maar hij kon ze niet tegenhouden. Overigens bleek later dat de Amerikanen de Spelen vooral boycotten omdat het de goedkoopste manier was Moskou schade te berokkenen.”

Is een sportevenement het juiste podium voor politieke acties?

„Bij uitstek. Er wordt een podium neergelegd waar de hele wereld naar kijkt. Ik kan in m’n achtertuin wel met een regenboogarmbandje gaan staan, maar dat zien alleen de bure

Aanvoerder Lionel Messi krijgt de Wereldbeker uit handen van emir Tamim bin Hamad al-Thani van Qatar. Er was veel controverse rond het WK van 2022 vanwege uitbuiting van arbeidsmigranten. FOTO GETTY IMAGES

seert, heb je een prachtig wapen in handen: staken tijdens de openingsceremonie.”

„Trump legt zelf ontzettend veel gewicht op dit WK, bijvoorbeeld door zichzelf als voorzitter van de Amerikaanse organisatie te benoemen. Elke tegenstander begrijpt dan ook: alles wat hier mislukt, straalt op hem af. Daár moet ik zijn - of juist niet.”

Sterk signaal dus, wegblijven?

„Ik ben doorgaans geen voorstander van een boycot. In 1956 besloot het NOC op het laatste moment niet mee te doen aan de Olympische Spelen in Australië, omdat Rusland meedeed. Het was vlak na de Russische inval in Hongarije. Vier Nederlandse atleten waren reeds in Melbourne en kregen een telegram dat ze onmiddellijk moesten terugkeren. Een van hen was zwemster Puck van Duyn-Brouwer, die haar kinderwens had uitgesteld om deel te kunnen nemen aan deze Spelen. Ik heb veel van de sporters destijds gesproken; het werd de allergrootste frustratie uit hun leven. Ook met deze oproep geldt dat je vooral de voetballers treft. Die zaten nog op de basisschool toen het besluit werd genomen dit WK in de VS te houden.”

Daartegenover staat dan dat het een flinke smet op het toernooi van Trump is als meerdere grote teams niet meedoen, toch?

„Als het op een bepaalde manier gaat wel ja. Dat wil zeggen: met meerdere landen en op het laatste moment. Niet twee of drie maanden van tevoren, want dan is er genoeg tijd om andere landen in te vliegen. Maar doe je dit één of twee weken van tevoren, dan vallen er gaten in de schema’s. Alhoewel: in 1992 werd door de Verenigde Naties een resolutie aangenomen dat Joegoslavië niet meer mocht meedoen aan internationale sportevenementen, slechts elf dagen voor het EK in Zweden. Zelfs toen kon Denemarken gauw ingevlogen worden als plaatsvervanger.”

„Ik zou me eerder richten op organisaties om zo’n evenement heen dan op de spelers. De FIFA, de KNVB, de UEFA, grote sponsors. Dat kan een taak van maatschappelijke organisaties als Amnesty, de FNV of Human Rights Watch zijn, dat zij campagnes opzetten tegen die sponsors. Als zo’n

”

Sport is nooit neutraal, ook al omdat de keus wel deel te nemen een politiek signaal is

sponsor daardoor een half miljard aan imagoschade verwacht en zich vlak van tevoren terugtrekt, heeft dat meer invloed dan wanneer Nederland niet meedoet - een grote sponsor is minder vervangbaar dan een elftal.

„Die maatschappelijke organisaties kunnen ook de banden met bonden verbreken - zoals het Nobelcomité in 2015 met de FIFA deed. In aanloop naar het WK in Qatar werden talloze gesprekken gevoerd tussen ngo’s en de KNVB. Er was uiteindelijk veel gedoe rondom de OneLove-campagne, met de regenboogband, en nu heeft de bond besloten zich op de wereldtitel te willen richten en niet meer op dat soort acties.”

In 2022 pleitte u voor een verplaatsing van het WK. Zou u dat nu ook een gepaste oplossing vinden?

„Ik zou het zeer gepast vinden als de FIFA besluit dat alleen Canada en Mexico het toernooi nog mogen organiseren. Maar dat is wel heel ver weg van de realiteit.

„Landen uitsluiten of toernooien boycotten zijn negatieve acties - een groot sportevenement leent zich juist ook voor positieve acties. In 2022 liet ondernemer Gerard Arink bewust voetbalshirts in Nepal maken, om daar meer werkgelegenheid te creëren zodat minder mensen gedwongen aan Qatarese stadions moesten werken met gevaar voor eigen leven.”

Destijds klonk ook het ‘tegengeliid’ dat sport neutraal en dus apolitiek zou moeten zijn. En ook nu pleit de Franse sportminister ervoor sport en politiek gescheiden te houden.

„Dat bestaat dus niet. Sport is nooit neutraal, alleen al omdat de keus wel deel te nemen een politiek signaal is. Het grappige is: dat adagium, dat sport neutraal is, is best modern. De sporttradities daarvoor waren uitgesproken politiek. In 1908 waren er de Katholieke Atletische Spelen in Vaticaanstad; in 1931 was er de socialistische Arbeidersolympiade in Wenen. Er waren ook fascistische sporten en er was een protestantse sportcultuur. Sport was een politiek statement. Dat we nu doen alsof dat niet meer zo is, betekent dat we ons niet meer mogen uitspreken en dus eigenlijk dat we veroordeeld zijn tot het kiezen van de kant van de machthebber.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 299,-
239,-

CORTAZU

Ultieme ski-jas

Warm, waterdicht & duurzaam

- Ervaar ultieme bescherming in elk weer: 25.000 mm waterdicht
- Lichtgewicht warmte met 80g Sorona® isolatie
- Meer dan 17 handige features

De geïsoleerde ski-jas is gemaakt van een hoogwaardige 3-laags stof en biedt ultieme bescherming op de piste. Met een waterdichtheid van 25.000 mm, volledige winddichtheid en een ademend ontwerp blijf je droog en comfortabel onder alle omstandigheden. De jas is uitgerust met Recco®-technologie, een afneembare sneeuwvangervang, vijf praktische zakken, een helm-compatibele verstelbare capuchon en ventilatievents onder de armen. De 80g Sorona® featherless isolatie, bestaande uit 37% plantaardig en hernieuwbaar materiaal, zorgt voor lichte maar effectieve warmte. Zo kun jij de hele dag warm, droog en gefocust blijven op elke afdaling.

In de kleuren en kleurcombinaties:

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/cortazu

Overleden

Verdrietig nemen wij afscheid van onze lieve, scherpzinnige en humoristische broer en zwager

Jan

Johannes Henricus Bernardinus Maria Huysmans

Oudenbosch, 30 oktober 1936
Brussel (B), 14 januari 2026

Echtgenoot van Andrée Huysmans-Lacu Betbéder

's-Hertogenbosch

Lisse

Nijmegen

Oirschot

's-Hertogenbosch

Heiloo

Groesbeek

H. Landstichting

Christientje† en Jacques† van Baar-Huysmans

Hans† en Anne-Marie Huysmans-Pyckevet

Annemarie† en Jos† van der Grinten-Huysmans

Mieke en Todor IJsselmuiden-Huysmans

Rudolph en Yvonne Huysmans-Schutselaars

Eduard en Karien Huysmans-Vollaard

Frans en Liesje Huysmans-Leeuwenberg

Agnes en Tijn† Kortmann-Huysmans

Neven en nichten

Wij leven intens mee met Andrée, haar kinderen en kleinkinderen

Met droefheid hebben wij kennisgenomen van het overlijden van onze gewaardeerde collega en vriend

Prof.dr. Marc Nico Spijker
(1939 – 2026)
Emeritus hoogleraar Numerieke Wiskunde

Marc was van 1971 tot zijn emeritaat in 2004 werkzaam als hoogleraar Numerieke Wiskunde. Hij heeft diepgaande bijdragen geleverd aan het onderzoek naar numerieke methoden voor beginwaardeproblemen voor gewone en partiële differentiaalvergelijkingen. Hij genoot groot internationaal aanzien voor zijn onderzoek. Hij is van belangrijke betekenis geweest voor de ontwikkeling van de numerieke wiskunde in Nederland.

Marc was een warm en behulpzaam mens met veel, oprechte aandacht voor studenten en collega's. We gaan hem erg missen.

Wij wensen Marijke, Nynke, en verdere familie en vrienden veel sterkte bij het dragen van dit verlies.

College van bestuur
Luc Sels, Sarah de Rijcke, Timo Kos

Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen
Jasper Knoester, Bart de Smit, Suzanne van der Pluijm

Mathematisch Instituut
Gianne Derks, Martin Bright, Pim Overgaauw

In Paradisum deducant te Angeli
Mogen de Engelen u geleiden naar het paradijs

Een markant mens, onze lieve broer, zwager en onvergetelijke 'oom Carel' is heengegaan.

Carel Gerrit Jan Teerink

Bandung, 28 april 1936
's-Gravenhage, 18 januari 2026

Tineke Teerink †

Hemmo Siertsema †
Kriek Siertsema – Teerink †
Emma Carla Siertsema † en Tom van Spanje Bettine Siertsema en Jos Groot Han Siertsema en Marian Schouten

Ton Hoeben †
Hennie Hoeben – Teerink †
Marleen Hoeben en Klaas Stuifzand Hans Hoeben en Danielle Verhey

Henk Teerink †
Coby Teerink – Gravestein
Patja Ariane Teerink en Hans Stegeman Carel Teerink en Nataschja Derks Henk Teerink † Simon Teerink

Piet Gautier †
Emma Carla Gautier – Teerink
Pieter Gautier en Arjette Stevens Caroline Gautier en Frank Schoones

En de volgende generaties oomzeggers

*Carel is overgebracht naar Monuta van der Togt, alwaar geen bezoek.
Er is gelegenheid om afscheid te nemen op zondag 25 januari van 19.00 tot 19.45 uur in de kerk van de Heilige Jacobus de Meerdere, Parkstraat 65 A te 's-Gravenhage.*

Wij nodigen u uit voor de eucharistieviering bij de uitvaart van Carel op maandag 26 januari om 13.30 uur in de kerk van de Heilige Jacobus de Meerdere, Parkstraat 65 A te 's-Gravenhage.

Aansluitend wordt Carel naar zijn laatste rustplaats gebracht bij begraafplaats St. Petrus Banden, Kerkhoflaan 10 te 's-Gravenhage.
Omstreeks 14:45 zal de begrafenis plaatsvinden. Na deze plechtigheid bent u van harte welkom voor een samenzijn in de ontvangstkamer van de begraafplaats.

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl
Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur – 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl
Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

ARCHEOLOGIE

Wie zette zo’n 67.000 jaar terug deze handafdruk in een grot op Sulawesi?

In de grot op het Indonesische eiland zijn nog veel meer tekeningen uit latere periodes. Wie heeft die hand achtergelaten?

Hendrik Spiering
AMSTERDAM

Een halfvergane handafdruk is het, een nauwelijks zichtbare handpalm met nog maar drie vingers, ooit afgedrukt op een wand van de Metanduno-grot op het eilandje Muna bij het Indonesische Sulawesi. En precies deze ‘vlek’ te midden van honderden tekeningetjes uit veel recentere tijd in de populaire toeristengrot, blijkt nu de oudste rotskunst ter wereld, met de verbluffende ouderdom van minstens 67.800 jaar. Dus ruim 1.000 jaar ouder dan het oude record, van de aan neanderthalers toeschreven stippen, abstracte symbolen en handafdrukken in Spaanse grotten als La Pasiega, Ardales en Maltravieso. En dus ook maar liefst ruim 16.000 jaar ouder dan de oudste rotskunst in Zuidoost-Azië, het varken in de Karampuang-grot op Sulawesi (tevens oudste figuratieve kunst ter wereld).

Indonesische en Australische archeologen publiceren hun ontdekking deze week in *Nature*. Het onderzoek staat onder leiding van Adhi Agus Oktaviana (Nationaal Agentschap voor Onderzoek en Innovatie, Jakarta) en Adam Brumm en Maxime Aubert (beide Griffith University, in Nathan, Queensland).

Het team dat nu in *Nature* publiceert heeft sinds 2014 al vele onderzoeken gepresenteerd die de datering van rotstekeningen in Zuidoost-Azië telkens verder terugbrachten in de tijd. En ouder dan de veel geroemde Europese grottenkunst van Lascaux en Chauvet. In 2014 sloeg hun datering van een handafdruk op Sulawesi in als een bom: 40.000 jaar, éven oud als de Europese rotskunst. Dit indertijd zo verbluffende ouderdomsrecord is allang gepasseerd. Vooral door de dateringsmethode, die ook bij de Spaanse neanderthal-handafdrukken en stippen is gebruikt, met meting van uraniumverval in de kalklaagjes die in de loop van de millennia over de tekeningen zijn gevormd. Zelfs de kalk onder een tekening kan soms worden gedateerd.

Kleine kip
Zo ongeveer over de verbrokkelde recordhand heen is een tekening van een kleine kip gemaakt, en vlakbij is een schets van een boot vol mensen. Het zijn maar een paar van de honderden tekeningen waardoor de acht meter hoge koepegrot van Metanduno zo veel bezoekers trekt, mensen in allerlei houdingen, paarden, honden, kippen, boten en zelfs duizendpoten en zonnen, van alles is afgebeeld en ongetwijfeld vrijwel allemaal uit de laatste 10.000 jaar, van na de IJstijd. Van één andere tekening heeft het team van Aubert nu de datering gepubliceerd: een handafdruk vlak de oeroude, en ook deze zou nor-

De (vage) handafdruk van ruim 67.000 jaar oud uit de **Sulawesische Metanduno-grot**. Over de hand is veel later een kleine kip getekend. FOTO MAXIME AUBERT

maliter een record hebben gebroken: 60.000 jaar oud.

En zó oud is deze nieuwe Sulawesische recordafdruk zelfs dat nu de grote vraag is wie daar zoveel tienduizenden jaren geleden zijn of haar hand op 130 cm hoogte tegen de wand van de grot hield en er rode verfstof overheen blies. Want waren er op dat moment al wel moderne mensen in het gebied? De handafdrukken en abstracte symbolen in de Spaanse grotten worden aan neanderthalers toegewezen, precies omdat er geen aanwijzingen zijn dat er rond 65.000 jaar geleden al moderne mensen (*Homo sapiens*) in Europa waren. Neanderthalers waren voor zover bekend de enige menselijke bewoners van het

gebied. In Indonesië ligt die zaak ingewikkelder, omdat de datering van een al zó vroege komst van *Homo sapiens* naar de regio niet al-

Er zijn wel aanwijzingen dat sapiens op het juiste moment in deze grot kan zijn geweest

gemeen aanvaard is. Er zijn wel aanwijzingen uit Australië, Laos en Sumatra dat sapiens op het juiste moment in de Matanduno-grot kan zijn geweest, maar die aanwijzingen zijn niet onomstreden.

Toch wijzen de onderzoekers in *Nature* de Metanduno-hand vrij zelfverzekerd toe aan *Homo sapiens*, al geven ze toe dat er rond die tijd ook vrijwel zeker nog altijd andere mensachtigen in het gebied woonden. Per mail verduidelijkt Aubert vanuit Jakarta dat hij die aanwijzingen voor sapiens-aanwezigheid dus wél stevig genoeg vindt. „En we weten nu eenmaal ook dat mensen dit soort kunst kunnen maken.” Maar, zo geeft hij toe, „we kunnen niet helemaal uitsluiten dat een andere mensensoort dit kan hebben gemaakt”.

Twijfel

En dus, bij alle lof die hij heeft voor de verbluffende, technisch moeilijke datering op Muna, valt deze sapiens-toewijzing verkeerd bij de Leidse archeoloog Wil Roebroeks. „Een geweldige datering, zeker, maar die probleemloze toewijzing aan onze soort, sapiens, is zwak”, zegt hij in een telefoongesprek. „Want de aanwijzingen dat er toen al sapiens leefden in deze regio zijn omstreden. Die discussie kan je niet negeren. Zeggen dat dit zonder meer sapiens is, is echt te makkelijk. Je kan dat toeschrijvingsprobleem niet oplossen door selectief te shoppen in de literatuur.” Archeologie is er niet om zomaar een keuze te maken als er twijfel is, legt Roebroeks uit. Frappant genoeg publiceerde een deel van Auberts onderzoeksteam, onder leiding van Adam Brumm, vorige maand in *PLOS* een uitvoerig

onderzoek naar de werktuigen in de Bulu Bettue-grot op Sulawesi. De oudste werktuigen van 150.000 jaar oud zijn ongetwijfeld van ‘archaische hominiden’, zeer waarschijnlijk de nauw aan neanderthalers verwante denisoviërs.

En Brumm en zijn team zien in de grot óók een grote continuïteit in werktuigstijl van die vroegste tijd tot aan 40.000 jaar geleden. Wat is hier gebeurd, vragen de archeologen zich in *PLOS* af. Misschien leefden de denisoviërs en sapiens lange tijd naast elkaar op het eiland, oppert Brumm c.s., en wisselden ze elkaar in Bulu Bettue toevallig af rond 40.000 jaar geleden. Een andere mogelijkheid is dat de werktuigstijlen niet gebonden zijn aan mensensoorten.

In het *Nature*-artikel over de recordhandafdruk noemen Brumm en Aubert overigens nog een extra argument voor de sapiens-herkomst van de Metanduno-hand. Eén van de vingers is dunner, een effect dat je bij het maken gemakkelijk kan bereiken door een vinger tijdens het verblazen heen en weer te bewegen. En die „technische en stilistische complexiteit van de bewust veranderde vinger” is bekend uit later tijd van het eiland, schrijft Aubert c.s.

De oudst bekende dunnevingerhandstencil op Sulawesi was tot nu toe 17.000 jaar oud. „We mogen dus concluderen dat de regionaal unieke vorm van stencilkunst veel ouder is dan gedacht”, aldus het team in *Nature*.

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

ILLUSTRATIE HAJO

Het land zit al jaren op slot vanwege stikstof. Elke voorgestelde oplossing lijkt te draaien om wat niet meer mag: minder bouwen, minder boeren, minder vliegen. Dat frame maakt het probleem politiek onverteerbaar en verhult de kern. Juist nu er een kabinet in de maak is dat zegt te willen breken met crisisbeleid, is het tijd om die kern onder ogen te zien.

Het stikstofdebat is verengd tot uitstoot alleen. En ja, die moet omlaag, maar het probleem is breder. Stikstof is óók een ruimtelijk vraagstuk. Een vraagstuk van ruimte voor natuur. En precies daar ligt een onderschat deel van de oplossing: het uitbreiden en voltooiën van het Natuurnetwerk Nederland, een samenhangend netwerk van natuurgebieden dat Nederland moet voorzien van robuuste, verbonden natuur in plaats van kwetsbare, versnipperde postzegels.

De schadelijke effecten van stikstof zijn vooral merkbaar daar waar natuur klein en versnipperd is. In geïsoleerde gebieden stapelen problemen zich op en verdwijnen kwetsbare planten- en diersoorten. Dat is geen falen van de natuur, maar het gevolg van onze keuzes. We hebben natuur teruggedrongen tot de randen van ons bestaan: bedoeld voor een wandeling, rust in coronatijd, een paar dagen sneeuwpret. Die ruimtelijke verschraling werkt door in complete ecosystemen, met verlies van biodiversiteit én van diensten die natuur ons levert, zo-

als schoon water en bestuiving.

Bescherming op papier van wat er nog is, en dat vervolgens met hand en tand verdedigen - bijvoorbeeld via Natura 2000 - is dan niet genoeg. Het zet ons juist vast. We lijken vergeten te zijn dat investeren in natuur gelijkstaat aan investeren in Nederland. Elke euro die in natuur wordt gestoken, levert een veelvoud op in gezondheid, leefbaarheid, werkqualiteit, landbouw en economie. Het is een van de verstandigste investeringen die de politiek nu kan doen.

Minimale afspraak

Dat inzicht is niet nieuw. In 2013 besloten we tot de aanleg van het Natuurnetwerk Nederland, wat al een afgeslankte versie is van de Ecologische Hoofdstructuur. Wat wringt, is dat zelfs deze minimale afspraak ruim tien jaar later nog altijd niet is waargemaakt. Sterker nog, in het vorige coalitieakkoord klonk de oproep om de (snipper)natuur maar helemaal te schrappen. Dat is het slechtst denkbare idee. Het maakt natuur kwetsbaarder en daarmee ook onszelf, en het land gaat zo verder op slot.

Juist door natuurgebieden te vergroten en met elkaar te verbinden ontstaat een robuust systeem, dat beter bestand is tegen stikstof, verdroging en klimaatverandering. Grotere natuur kan meer verstoring opvangen en biedt soorten ruimte om te herstellen. Zo schuiven we niet van stikstofcrisis naar pesticiden crisis naar watercrisis naar mestcrisis, maar bouwen we aan een systeem dat tegen schokken kan.

Toch blijft de realisatie van dit netwerk ver achter bij de afspraken, blijkt uit de recent verschenen elfde Voortgangrapportage Natuur - een rapport dat zonder media-aandacht in de la verween. In 2013 spraken overheid en natuurorganisaties af dat het Natuurnetwerk Nederland in 2027 af zou zijn en dat daarmee de natuur die ruimte zou hebben gekregen. Die deadline nadert, maar nog duizenden hectares nieuwe natuur ontbreken. Zo houden we onszelf gevangen in een cyclus van noodmaatregelen en juridische conflicten. Zolang het natuurnetwerk incompleet blijft, blijft ook het stikstofprobleem terugkeren.

Het debat moet daarom kantelen. Dat betekent aan de formatietafel niet alleen bekijken hoe we de stikstofuitstoot verlagen zodat er weer iets mag, maar ook hoe we voorkomen dat een volgende crisis zich aandient. Hoe bouwen we aan een rijke natuur, die het systeem als geheel sterker maakt?

Ecologische en juridische mijnen velden

Natuurlijk moet de stikstofuitstoot structureel omlaag. Zelfs het meest uitgebreide natuurnetwerk is geen wondermiddel. Maar meer natuur betekent altijd meer veerkracht en minder kwetsbaarheid. Het betekent ook dat niet elke vergunning automatisch een ecologisch en juridisch mijnenveld wordt.

Deze benadering biedt perspectief in plaats van weerstand. Hoe ziet ons landschap eruit met een rijkere natuur? Wat voor landbouw past daarbij? Dat vraagt

niet om minder boeren, maar om andere boeren. Boeren die extensiever werken, zonder gif of kunstmest. Boeren die werken met de natuur en de bodem sturend laten zijn voor het gewas dat wordt geteeld.

Bij een Achterhoekse boer die zo werkt, zagen we bijvoorbeeld al binnen enkele jaren na de start een meetbare toename van insecten. Zo telde het EIS Kenniscentrum Insecten bij een inspectie maar liefst 48 bijensoorten, waaronder vier zeldzame: de geelstaartklaverzandbij, bremszandbij, tweekleurige koekoekshommel en roodsprietwespbij. De akkers sluiten vrijwel naadloos aan op de omliggende natuur. Ook het boerenbedrijf bloeit, onder meer dankzij het hoogwaardige graan dat hier groeit. Zo zijn er meer functiecombinaties mogelijk, bijvoorbeeld rond waterbeheer en de klimaatopgave.

Er ligt een duidelijke opdracht voor de nieuwe regering. Ja, met sommige dingen moeten we stoppen. En ja, transitie doet pijn. Maar laten we vooral beginnen met bouwen: aan een natuur die werkt voor Nederland. Van de duinen tot de Veluwe, van het Wad tot het heuvelland. Sterke natuur in een landschap dat het waard is om in te investeren.

Jeroen de Koe
is directeur van
Natuurmonumenten.

COLUMN
HUBERT SMEETS

Betonrot op rechts biedt millennials rond Jetten kansen

Zeven PVV-renegaten denken dat ze het komende minderheidskabinet naar rechts kunnen trekken. Hun rekensom is simpel. Wilders weigerde elke gouvernementele verantwoordelijkheid. Na verdere versplintering op de radicale flank rechts van de VVD zijn er ineens zeven extra zetels in de aanbieding voor een meerderheid in de Tweede Kamer.

Hoewel scheurmaker Markuszower volgens de AIVD een veiligheidsrisico is, rekende Yesilgöz zich meteen al rijk. Vermoedelijk te vroeg gejuicht. De paradox is namelijk dat ook het omgekeerde kansrijker wordt, mits GroenLinks-PvdA-fractievoorzitter Klaver zijn wrok over de stokebrand uit de VVD kan overwinnen.

Het is de 'toestand in de wereld' die GroenLinks/PvdA aantrekkelijk maakt. Een minderheidsregering in Nederland, terwijl er al vier jaar een Europese oorlog woedt waarin Rusland zich met de nacht meer schuldig maakt aan volkerenmoord, was al gewaagd. Maar nu president Trump de laatste nagels in de doodskisten van VN en NAVO slaat en het requiem voor het 'vrije Westen' als geopolitiek concept weerklinkt, is zo'n wankel centrum-radicaalrechts kabinet een 'krankzinnig avontuur' geworden, om D66-oprichter Van Mierlo te parafraseren.

De aankomend premier kan zich geen pact veroorloven met Markuszower, een man die door de AIVD wordt gewantrouwd. Jetten heeft meer belang bij Klaver. Ten eerste omdat radicaal rechts, dat zich na het fiasco van de regering-Wilders en het kabinet-Schoof salonfähig wil voordoen, onbetrouwbaar blijft als het gaat om versterking van de Europese Unie, al zestig jaar een kroonjuweel van D66. Met partners als Eerdmans en Markuszower loopt zijn kabinet het risico besmet te raken door een Trump/Orban-virus. Ten tweede omdat de D66-leider zijn partij en zichzelf in het centrum moet blijven positioneren. Als Jetten onverhoeds op de linkerflank verzeild raakt, kan Yesilgöz zich in het midden wurmen om haar Wilders-flirt te doen vergeten. Ten derde omdat Jetten na al zijn concessies aan de VVD, gedaan zelfs nádat hem met de val van de onterecht gesneefde informateur Wijers een kunstje was geflikt, minimaal één keer moet laten merken

dat hij en niet Yesilgöz de winnaar van de verkiezingen was.

Jetten kan die opening naar Klaver straks ook iets makkelijker zoeken. Als informateur Letschert de contouren van een regeerakkoord heeft geschetst, kan Jetten vrijer manoeuvreren - de 'inhoud' is hoofdzaak, niet het 'poppetje', beweren politici altijd - terwijl de ruimte voor de programmatisch gebonden Yesilgöz dan juist kleiner wordt om nieuwe eisen te stellen.

Of D66 daarvan gebruik gaat maken, weten we niet. Jetten is in al zijn openhartigheid on-D66-achtig geheimzinnig. Van Mierlo hield privé misschien meer verborgen - discretie hoorde bij zijn tijd - maar was politiek transparanter. Zo zei hij „met het pistool op de borst” voor links en niet voor rechts te zullen kiezen.

Wat we wel weten is dat er bij onderhandelingen over extra steun voor het minderheidskabi-

Radicaal-rechts is onbetrouwbaar over versterking van de EU

net-Jetten heimelijk een niet-politieke factor een rol kan gaan spelen: leeftijd. Generatiegenoten herkennen elkaar sneller. Niet altijd: denk aan Bolkestein (1933) en Van Mierlo (1931). Soms wel: denk aan Rutte (1967) en Willem-Alexander (1967).

Onderling hebben Jetten (1987) en Klaver (1986) twee dingen gemeen. Ze kennen elkaar al decennia sinds hun tijd bij de jongerenorganisaties van D66 en Groen Links. Anders dan leeftijdsgenoten Yesilgöz (1977), Eerdmans (1971) en Markuszower (1977) zijn ze bovendien millennialls, de eerste geglobaliseerde generatie van Nederland wier politieke leven niet wordt bepaald door de Pim Fortuynfobie waaraan de vorige lichting nog steeds lijdt.

Als Klaver zijn chagrijn over Yesilgöz kan temperen, wetend dat wraak nu eenmaal een gerecht is dat het best koud wordt opgediend, kan hij Jetten tot een keuze aansporen: tussen de oudere vijftigers, die dromen van een Nexit, en de zelfbewuste Europeanen uit zijn eigen generatie.

Historicus en journalist **Hubert Smeets** schrijft een column over binnenlandse en buitenlandse politiek.

Commentaar

DIPLOMATIE

Trumps 'Vredesraad' is vooral het vehikel van een grootmacht

De toespraak van de Canadese premier Mark Carney, dinsdag in Davos, stelde haarfijn scherp voor welke keuze staten die hechten aan de internationale rechtsorde op dit moment staan. „We worden er dagelijks van doordrongen dat dit een tijdperk is van rivaliserende grootmachten”, zei Carney. Hij vervolgde dat het lijkt alsof dit de natuurlijke orde zou zijn, die zich aan het herstellen is na een uitzonderlijke periode waarin internationale relaties op regels waren gevestigd. En dat staten, als ze tenminste veilig willen blijven, maar beter kunnen meebewegen met de koers die de grootmachten voor de wereld uitzetten.

Carney wees erop dat er voor kleinere staten wel degelijk een keus is: elkaar beconcurreren om in het gevlij te komen bij de grootmachten óf samenwerken om weerstand te bieden.

Precies dat onderscheid maakt het voorstel van de Amerikaanse president Trump voor een internationale ‘Vredesraad’ zo verraderlijk. Op het eerste gezicht lijkt die raad bedoeld om landen te verenigen en samen oorlogen te voorkomen en beëindigen. Pragmatisch samenwerken voor vrede; wie kan daar tegen zijn?

De raad is een uitvergrote versie van de Vredesraad voor Gaza, die voortkomt uit het Amerikaanse twintigpuntenplan dat een einde moet maken aan Israël's vernietigingscampagne. Die raad, die wordt voorgezeten door Trump, heeft via goedkeuring van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een internationaal mandaat om te werken aan de wederopbouw van Gaza.

Een universele, permanente Vredesraad is echter een heel ander verhaal. Er bestaat al een raad met dat doel: de Veiligheidsraad.

Landen die een miljard dollar overmaken krijgen een permanente zetel, waardoor invloed te koop is

Daarmee zou dit orgaan concurreren. Hoewel er genoeg is aan te merken op de representativiteit en effectiviteit van de Veiligheidsraad - alleen al door het vetorecht van de vijf permanente leden - ziet het er niet naar uit dat Trumps raad dit gaat verhelpen.

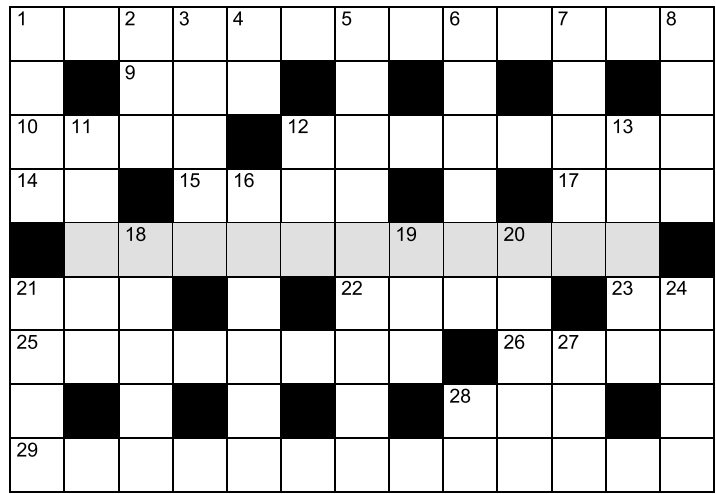
Lid worden gaat immers op uitnodiging van de Verenigde Staten, zo wordt duidelijk uit de brieven die regeringen ontvangen. Nederland kreeg er een, evenals het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, China, Rusland, Oekraïne, Turkije, Egypte en een reeks andere landen. Onbekend is waarop de selectie is gebaseerd. Landen die langer dan drie jaar willen blijven krijgen een permanente plaats als ze een miljard dollar overmaken, waardoor invloed in de raad te koop zal zijn.

Volstrekt onduidelijk nog is welk internationaal mandaat deze raad moet krijgen. De Verenigde Naties ontleenen hun legitimiteit aan het feit dat alle erkende landen ter wereld er lid van zijn. Zolang Trumps Vredesraad geen vergelijkbare steun heeft, zal zij zich met haar bemoeienis moeten beperken tot lidstaten of staten die daar ad hoc toestemming voor geven.

Omdat er nog zoveel onduidelijk is houden veel regeringen Trumps uitnodiging nog in beraad. Een fundamenteel bezwaar is echter al evident: deze raad heeft de gedaante van een samenwerkingsorgaan, maar is een vehikel van een grootmacht die de dienst wil uitmaken.

Om die reden heeft Frankrijk de uitnodiging al afgeslagen. Parijs zegt nee tegen de verregaande bevoegdheden van voorzitter Trump. Die dreigde vervolgens met een invoerheffing van 200 procent op Franse wijn en illustreerde daarmee dat het recht van de sterkste zijn uitgangspunt blijft, ook als het om vrede gaat. Nederland kan hier beter niet aan meewerken. Een Vredesraad die via afpersing zijn leden ronselt, is een farce.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 'Den Haag lost Amsterdam af als ___ van Nederland' 9. The ___, ambient 10. De man met de hamer 12. Antistofinstrumenten 14. Staat op de auto van 23 horizontaal 15. Vredesstad 17. The __ Spots, doowop 21. Heel erg Brabants 22. Is twee keer een atol 23. Koning 25. Dat dier neemt de leiding 26. Kan flauw of duur zijn 28. '___ Veronika gebruikt bezemsteel als gereedschap' 29. Prachtvogels die de oren spitsen

Verticaal: 1. (Géén) witte kaas 2. Oranje groen 3. Zie je liever niet op je scherm 4. IJzerhouder 5. Is deze puzzel 6. Rund 7. Knokker 8. Werkplek 11. Hekwerk voor een uitsmijter 12. Laat men bij de deur achter 13. 'Israël begint met sloop van ___-hoofdkantoor' 16. '___ in Belgisch huis blijkt van 22 jaar vermiste man' 18. Tenendip 19. Mesjogge 20. The Band ___, Minnelli-musical 21. Typisch Nederlandse goedkeuring 24. Past voor kooien of koppen 27. Past na gesp of bagage 28. __/___, won vorig jaar de Edison voor dance

Oplossing puzzel 21 januari. Horizontaal: 1. ORA 6. HOFJE 10. MICHAELMOORE 13. ABC 14. VALENTINO 16. OZ 18. SE 19. ESP 24. AED 25. EO 26. DRE 28. BRE-VETTES 32. ICE 34. NOORDERLICHT 35. LENIG 36. HOS **Verticaal:** 1. OMAS 2. RIB 3. ACCORDEON 4. TAV 5. ALLESETER 6. HONDA 7. OOT 8. FRIEDRICH 9. JENS 11. EASE 12. ME 15. OPA 17. ZE 20. VERNE 21. DWERG 22. ROER 23. AD 24. AB 27. ECHO 29. VOI 30. TD 31. NLP 33. ETS **In het midden:** VREDESRAAD

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

GROENSTROOK

We lopen noodgedwongen over de stoep langs de drukke autoweg. Bij het verkeersplein gaan we rechtsaf. Het voetpad waar we daarna op uitkomen is donker door de hoge stenige bebouwing. Het pad loopt langs een lange strook gras, die dient als hondenuitlaatplek. Intussen razen aan onze ene kant de auto's over de volgende 50-kilometerweg. Aan onze andere kant grenst de strook gras aan een parkeerhaven en een ventweg. Mijn zoon (5), rasoptimist: „Zo, eindelijk in de natuur, hè, papa?”

Bram Faber

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

COLUMN
MARCEL

Windmolens

Woensdagmiddag naar de speech van president Trump gekeken. Jongste dochter op schoot, het ging ook, of vooral eigenlijk, over haar toekomst.

Hoe slecht hij eigenlijk praat, hij lijkt maar wat te zeggen, de feiten maar half op orde, in alles een man die is opgegroeid zonder tegenspraak. Hij haalde Groenland en IJsland door elkaar en we leerden dat de Tweede Wereldoorlog een periode was waarin vooral het Deense leger opzichtig faalde door zich al na zes uur over te geven aan nazi-Duitsland. Het ging over van alles en nog wat, over onderhandelen met Macron, Mark Rutte werd nog een keer toegezwaaaid, pluspunt was dat hij Groenland niet met geweld wilde innemen.

Wat ik verder onthield: hoe meer windmolens een land heeft, hoe slechter het er gaat. En: windmolens worden gemaakt in China, ze lachen zich daar een krik over de domme landen die er hun windmolens kopen want zelf zetten Chinezen nergens windmolens neer. En dat is natuurlijk niet voor niets. Vervang windmolens door zonnepanelen en ik ben het zowaar met hem over iets eens, maar dit ging niet over zonnepanelen maar over windmolens. En eigenlijk ook over ons. Want als er ergens veel windmolens staan is het bij ons. Ook bijzonder: Trump maakte zich druk om de vele vogels die door windmolens worden vermoord.

Terug naar ons, want zoals Trump op Amerika focust kijken wij het liefst naar onszelf. De president van de Verenigde Staten vindt ons een achterlijk land vanwege onze windmolencultuur. In gedachten zie ik Trump en Mark Rutte rondom een haardvuur in

Mar-a-Lago om ons lachen.

Natuurlijk ging die hele speech in Davos helemaal nergens over. Trump zei maar wat, hij sprong van de hak op de tak, maar dat deed er voor de aanwezige wereldleiders niet toe.

De hele wereld keek naar een man die een uur lang onderwerpen als kralen aan elkaar reeg en daarna werd er voor hem geklapt alsof hij een mooie ketting had gemaakt.

Natuurlijk ging die hele speech in Davos nergens over

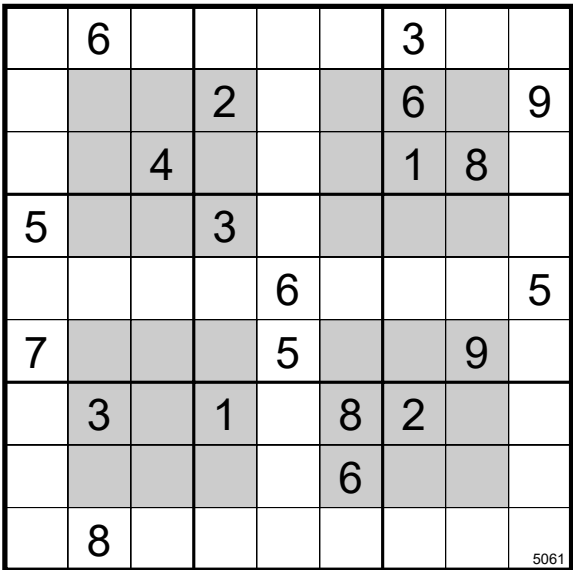
Als dit het eindproduct van een democratisch proces is begin ik te twijfelen aan het systeem. Dachten we eindelijk verlost te zijn van minukukels die door geboorte een land krijgen toebedeeld, blijken we na de middeleeuwen toch nog verder achteruit gekacheld. Nu kiezen we ze zelf! Er rest ons niets anders dan in de geschiedenisboekjes te duiken om te leren hoe onze voorouders omgingen met onbenullen met te veel macht en zelfvertrouwen.

Op de Fredericusschool in Velp kregen we een extra uur geschiedenis van mevrouw Van Duin, ze had zich via de ouderraad omhoog geklauwd. Ze leerde ons dat Velp in vroeger tijden 'Pheleppe' heette maar ook dat de raadsheren van een graaf van Gelre hun despotische leider pakten op zijn zwakke plek: hij hield van lekker eten. Ze boden hem bij bijeenkomsten zoveel voedsel aan dat hij uiteindelijk vanzelf door zijn hoeven zakte.

Ik zou de windmolens gewoon laten staan.

Marcel van Roosmalen schrijft op maandag en donderdag een column.

SUDOKU

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © **Peter Ritmeester** PZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

6	7	1	9	8	3	2	5	4
3	2	8	5	4	6	9	7	1
5	9	4	7	2	1	3	8	6
9	3	6	1	7	5	4	2	8
1	5	2	8	3	4	7	6	9
8	4	7	6	9	2	5	1	3
2	8	5	3	1	9	6	4	7
4	1	9	2	6	7	8	3	5
7	6	3	4	5	8	1	9	2

SPECIAL

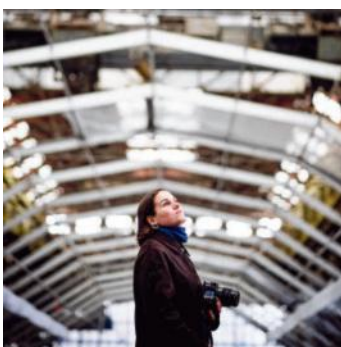
DE
RIJZENDE

STERREN

VAN

**8 EIGENZINNIGE
TALENTEN
DIE 2026
KLEUR GAAN
GEVEN**

FOTO'S ANDREAS TERLAAK

2026

CULTUREEL SUPPLEMENT

ZAP

Gidi Markuszower bij Pauw & De Wit (NPO 1).
BEELD BNNVARA

Een avondje tv-spektakel rondom de 'ware revolte'

U heeft niet het idee dat u hem een mes in de rug heeft gestoken?", vroeg presentator Pim Sedee aan Gidi Markuszower bij *Nieuws van de Dag* (SBS). „Ik heb het idee dat hij dat nu wel vindt”, aldus Markuszower, die in 2024 geen minister mocht worden nadat Wilders informatie uit een AIVD-screening had ontvangen. Hij kondigde aan met zes andere PVV-leden zelfstandig verder te gaan, waarschijnlijk als de 'Nederlandse Vrijheids Alliantie'.

Groot nieuws, naast Markuszower zat bij *Nieuws van de Dag* dan ook een opstelling die hoort bij een avond vol vuurwerk: Wierd Duk, Bram Moszkowicz, Rita Verdonk. Dat vuurwerk kwam niet. „Misschien heeft Wierd Duk wel interesse om aan te sluiten”, grapt Markuszower. Er werd smalend geglimlacht, en verder niet veel wonderliks gezegd. Markuszower maakte zich geen illusies: „De meeste afsplitsingen eindigen in de vangrail.”

Van die nuchterheid was de rest van de avond geen sprake. Wilders sprak van „een zwarte dag” voor de PVV. Dion Graus juist niet: de fractie had zich ontdaan van „matennaaiers, mui- ters en ratten”. Johan Derksen noemde de partij bij *Vandaag Inside* (SBS) „middeleeuws” en begreep de zeven wel. *EenVandaag* (NPO 1) zag „een grote crisis”, het *NOS Journaal* een „op- stand”, later een „ware revolte” en concludeerde dat „weer alles anders [is] in Den Haag”. Bij *Nieuwsuur* (NPO 2) waren het „on- gekende toestanden” bij de PVV, bij *Pauw* heette het een „mega- crisis”, al begon de uitzending met één jaar Trump. Markuszo- wer zat erbij, zei weinig wat hij nog niet op SBS had gezegd, oog- de wel meer vermoeid en bood zijn excuses aan: sorry Geert.

Rob Jetten noemde het „een bende bij Wilders”, maar zag ook kansen. Bij *Nieuwsuur* wees politicoloog Matthijs Rooduijn erop dat de zeven het PVV-programma zelf hebben onder- schreven, en dat de breuk weinig met ideologie te maken heeft. „Dus het is opvallend dat nu opeens Jetten en ook het CDA nu toch relatief open staan met deze zeven.” Zouden Bon- tenbal en Jetten vergeten zijn dat Markuszower kabinet-Rutte III wegens het immigratiebeleid voor een tribunaal wilde da- gen, vanwege misdaden tegen het Nederlandse volk?

Een breuk van deze omvang in de black box van de PVV is enorm mediageniek, waardoor het onvermijdelijk is voor media om mee te doen aan de spectacularisering ervan. Gevolg is wel dat sluimerende, veel belangrijkere onder- werpen ondergesneeuwd raken. Zoals de anticonceptie- pil, bij wetenschapsprogramma *Focus* (NTR, NPO 2).

Want terwijl de Nederlandse gezondheidszorg zich pijlsnel ontwikkelt, zijn de werkzame hormonen in de pil al zeventig jaar dezelfde: oestrogeen en progesteron. Inmiddels daalt het gebruik van de pil snel, „pilpaniek”: in 2017 gebruikte 65,6 pro- cent van de jonge vrouwen nog de pil; zes jaar later is dat nog maar 38,5 procent. Angst voor bijwerkingen van de pil speelt daarbij een rol, maar, en die nuance is de kracht van *Focus*, veel vrouwen gebruiken de pil juist wel, en met een bewust doel, al- dus gynaecoloog Angelique Goverde: „namelijk om een zwan- gerschap te voorkomen of om klachten die met de menstruatie te maken hebben, te verminderen.”

Met mooie beelden, persoonlijke ervaringen en hard weten- schappelijk onderzoek, wordt er een beeldend, wetenschappe- lijk essay geschreven. Met een hoopvolle conclusie: er is een nieuwe pil die beter werkt maar zonder bijwerkingen. Deze is al in de jaren tachtig ontwikkeld, maar nooit gepatenteerd. „Die pil willen we gewoon bij de drogist hebben”, zegt abortus- arts en onderzoeker Rebecca Gomperts. Met niemand ertus- sen: „Geen arts meer, geen apothekers meer, maar vrouwen zelf, in de handen van vrouwen.” Helaas geen *breaking news*. Al kan het wel. Het kost slechts een ware revolte.

Jonasz Dekkers

Pianist Emelyanychev overtuigt niet helemaal in Moessorgski's 'Schilderijentoonstelling'

KLASSIEK Als liefhebber van de historische uitvoeringspraktijk speelde Maxim Emelyanychev dinsdag onder andere Moessorgski's geliefde 'Schilderijentoonstelling' op een oude Érard-vleugel.

Rahul Gandolahage

AMSTERDAM

W e kennen Maxim Emelyanychev vooral als dirigent. In oktober vorig jaar dirigeerde hij het Concertgebouwworkest nog in een Tsjajkovski-concert, in de- cember was hij in het Concertge- bouw met zijn eigen orkest Il Po- mo d'Oro. Daarin laat hij graag zijn liefhebberij voor de historische uitvoeringspraktijk horen, ook in romantischer repertoire. Maar Emelyanychev is ook klavecinst, pianist (en zelfs zink-speler).

Zijn pianistische kwaliteiten liet hij dinsdagavond horen in een (matig gevulde) grote zaal van het Concertgebouw. Moes- sorgski's *Schilderijentoonstel- ling* liet hij voorafgaan door mop- jes Ravel (leuk, want die maakte de veel beroemdere orkestversie van de *Schilderijentoonstel- ling*) en Rachmaninoff.

Maar Emelyanychev zou Emelyanychev niet zijn als hij dat op een 'gewone' moderne Steinway concertvleugel had gedaan. Op het podium staan twee vleugels: een Bechstein uit 1898 en een Érard uit 1863. Vleugels die, in ier- der geval qua bouwjaar, inderdaad dichterbij de componisten staan. Maar of het ook succesvol uit-

pakt, hmm. De opening, Moes- sorgski's *Prelude 'Chovansjtsjina'* is nog een fijne binnenkome om aan de Bechstein te winnen: gal- mend, rijkgekleurd, licht wiebelig en zacht. Maar in 'Jeux d'eau' en twee stukjes uit *Le Tombeau de Couperin* van Ravel, en zeker de twee *Etudes-tableaux* en drie *Pre- ludes* van Rachmaninoff, zijn zo- wel de vleugel als Emelyanychev veel minder bevredigend.

Waarom de Érard?

Emelyanychev kan op de vierkan- te centimeter mooi dynamisch spelen: elke vinger speelt welbe- wust harder of zachter dan de vin- ger ernaast. Maar langere fraserin- gen en contrasten, zowel binnen

Waarom kiezen voor een vleugel die nauwelijks zingt, en er dan op timmeren alsof het een moderne vleugel is?

de stukken als tussen de stukken onderling, die wil hij er maar niet uit krijgen. Als zijn linkerhand be- geleidingsnoten speelt in het mid- denregister, zijn die ronduit over- heersend. Het is niet slecht, maar er ontbreekt wel een zekere rust; hij oreert energiek, maar lijkt niet helemaal aan te voelen dat die energie niet matcht met de zaal.

Wanneer hij na de pauze achter de Érard gaat zitten voor de *Schil- derijentoonstelling*, bevreedmt zijn fysieke speelstijl al helemaal. Waarom kiezen voor een vleugel die nauwelijks zingt, met als voor- deel dat je prachtige kleine kleurtjes kunt spelen; en er dan op timmeren alsof het een moderne

vleugel is? Ja, de oorspronkelijke *Schilderijentoonstelling* is een pianocyclus, dus het is een leuk idee om onze oren eens schoon te wassen van de geweldige Ravel- orkestratie met een eigentijdse, zachte vleugel. Maar wat heeft het voor zin om dan alsnog te probe- ren het symfonisch groot te laten klinken?

Het heeft een bijkomend na- deel: sommige stukjes ('Samuel Goldenberg en Schmuyle', 'De markt te Limoges', 'De hut op kip- penpotten') hebben veel korte snelle nootjes, die Emelyanychev dus ook hard wil spelen. Het re- sultaat is dat hij er geregeld naast zit. Soms zijn foute noten niet erg, maar hij is op den duur zo bezig met de goede noten raken, dat hij vergeet te musiceren. Juist dan gaan foutjes opvallen.

Daarop zijn twee uitzonderin- gen: de Érard klinkt prachtig hel- der en kwinkelerend in het 'Ballet van de kuiken in hun eierscha- len'. En in 'Het oude kasteel' (waarvan Ravel in zijn orkestratie de melodie gaf aan de destijds hy- permoderne saxofoon) vindt Emelyanychev plots een rust en een sfeer die we de hele avond hadden willen horen.

Maxim Emelyanychev staat dit sei- zoen in de Spotlight-serie van het Concertgebouw. Hij is 27 mei nog een keer terug om onder andere de Zevende symfonie van Beethoven te dirigeren. Info: concertgebouw.nl

Recensie Klassiek

Pianorecital van **Maxim Emelyany- chev**. Gehoord: 20/1, Concertge- bouw Amsterdam. Geen herhaling. ●●●○○

Maxim Emelyanychev. FOTO SIMON VAN BOXTEL

Tijdens de Megafestatie van 2002 spelen jongeren in een stand van Power Unlimited een computerspel. FOTO MARTIJN VAN DE GRIENDT/ ANP

Len Maessen

AMSTERDAM

W ie kent *Power Unlimi- ted* nog? Het game- tijdschrift domineer- de in de jaren 90 en nul het Nederlandse gameland- schap met zijn puberale, inventie- ve kwajongensjournalistiek. Afge- lopen woensdag verkocht uitgever Reshift het merk en de website aan een onbekende koper - een deal waar Power Unlimited-baas Martin Verschoor naar eigen zeggen „niet bij betrokken” was. Alleen het fy- sieke blad Power Unlimited blijft nog in handen van Reshift.

De ontzetting in de Nederlandse gamewereld is groot. In de dagen na de verkoop liepen sociale media vol met verbijsterde berichten van zowel bekende gamejournalisten als gamemakers. „Een draconische splitsing”, noemt Jan Meijroos - hoofdredacteur van 2013 tot 2016 - de deal aan de telefoon.

Power Unlimited (PU) was in de hoogtijdagen niet weg te denken uit de tijdschriftenwinkel, met zijn felle blauwe logo en uitdagende koppen, zijn stoerdoenerige arti- kelen - gamerecensies, maar ook maffe stunts en avonturen. Veel tienerjongens hadden een eigen favoriete *Power Unlimited*-schrij- ver; soms moesten redacteurs zelfs handtekeningen zetten.

Redacteurs als coole persona- ges

„We wilden het beroep van game- journalist zo aantrekkelijk moge- lijk maken voor onze lezers”, her- innert Wouter Brugge zich. Tussen 2008 en 2023 krom hij op van re- dacteur naar - in zijn laatste drie jaar - hoofdredacteur van het blad. „We deden natuurlijk wel recen- sies enreviews, voorproefjes, daar niet van, maar het ging ook om 'character-driven content'.”

Het idee: redacteurs als coole personages waar de lezer tegenop kon kijken. Dagelijks werd er ver-

slag gedaan van de avonturen op het *Power Unlimited*-kantoor - in de jaren nul „een zolder”. „Er ge- beurde altijd wel wat - er kwam een nieuwe game binnen, of we verzonnen iets doms om op kan- toor te doen.”

Gamecultuur met een knipoog, noemt Brugge het. Vol met grap- pen die expliciet gericht waren op gamers en voor buitenstaanders onbegrijpelijk waren. Wel soms vrouwonvriendelijk, zegt hij nu. „Ik wilde het later minder een 'jongensclub' maken, maar PU koos een andere weg.” Na hem kreeg oudgediende Simon Zijle- mans in 2024 het roer van *Power Unlimited* in handen; Zijlemans besloot het tijdschrift weer terug naar de oude vorm te brengen, met bekende (en rap vergrijzende) re- dacteurs. Inmiddels allemaal freelance.

Te weinig geïnvesteerd

„Het gaat al heel lang achteruit”, zegt Brugge nu. „Tien jaar geleden ging onze uitgeverij, HUB, failliet. We maakten een doorstart onder Reshift, maar het vaste team van twintig man moest ineens inkrim-

Verkoop Power Unlimited: Nederlandse gamejournalistiek dreigt langzaam te verdwijnen

GAMEJOURNALISTIEK *Power Unlimited* was decennialang het lijfblad van jonge, vooral mannelijke gamers. Nu worden het merk en de website verkocht - alleen het tijdschrift blijft over.

pen.” PU probeerde van alles: boekjes over games, bijvoorbeeld. Tegelijkertijd werd er volgens Brugge te weinig geïnvesteerd in de website.

„Zelfs het papier van het blad werd goedkoop”, herinnert oud- hoofdredacteur Jan Meijroos zich. „Dat maakte de aftakeling natuur- lijk alleen maar erger.”

„Mensen zijn in shock”, zegt Nick Nijland, redacteur van de Ne- derlandse tak van het internatio- nale gameplatform IGN. „Ik kan het nog niet beseffen - dat is straks naar PU.nl gaat en het geen Power Unlimited meer is.” Ja, het tijd- schrift blijft - maar de onlineredac- tie is weg.

Gokbedrijf zonder morele onder- grens

Power Unlimited slokte vorig jaar zelf een Nederlands gamejourna- listiek instituut op: website Ga- mer.nl, dat zich richtte op een ou- der publiek dat meer diepgaande stukken wilde lezen over games. Oud-Gamer-redacteur Ron Vor- termans is verbolgen. „Naar ver- luidt verkocht de top van Reshift Power Unlimited voor een grote

zak geld aan een schimmig gokbe- drijf zonder morele ondergrens”, zegt hij. Game-journalist Bastiaan Vroegop stelde afgelopen week in *Villamedia* dat het om een Maltees gokbedrijf zou gaan. „De verwach- ting is dat de site straks wordt vol- geschreven door robots en dat PU.nl zich met gok-advertenties gaat richten op kwetsbare doel- groepen. Wij als freelance redactie zijn met stomheid geslagen dat dit zomaar kan.” Eerder gebeurde zo- iets met een andere vooraanstaan- de Nederlandse gamewebsite, PlaySense.

„Ik denk dat er nog vijf fulltime gamejournalisten zijn in Neder- land”, oppert Nijland van IGN. Hij schaaft zichzelf, hoofdredacteur Tom van Stam en nog een IGN-col- lega daaronder - maar IGN Bene- lux geniet de bescherming van een groot internationaal gamejourna- listiek merk, IGN. Naast een vaste gamejournalist bij techsite Twea- kers en enkele websites die voor- namelijk op freelancers en vrijwil- ligers drijven, is er weinig schrij- vende gamejournalistiek meer over in Nederland. Het team van *PU* schrijft straks nog wel over ga-

mes, maar onder de vlag van ver- gelijkingsste ID.nl.

Ook internationaal is de schrij- vende gamejournalistiek op zijn retour, onder druk van durfinves- teerders, YouTube-influencers en uitgevers die meer inzetten op uit- legstukken ('Zo vind je alle gehei- men in game X of Y') dan journa- listiek. Toch denken Nijland en IGN-hoofdredacteur Tom van Stam dat Nederland een uniek pro- bleem heeft. Hun bezoekerscijfers zijn momenteel goed, zegt Van Stam. „Maar de afgelopen jaren zijn steeds meer grote gamebedrij- ven uit Nederland vertrokken.”

Gamejournalistiek in je moers- taal

Vroeger hadden de meeste game- giganten minstens een pr-afdeling in Nederland, nu huren de mees- ten pr-bureaus in. Ook speelt de fi- nanciële crash in de game-indu- strie een rol. Grote gamebedrijven willen simpelweg niet meer adver- teren op Nederlandse gamesites, zegt Van Stam. De markt is te klein.

Kwelijk, vindt Ron Vorstermans van het opgeheven Gamer.nl. Er is zeker animo voor Nederlandstali- ge gameverslaggeving - en het is ook een principekwestie, zegt hij. „Ik geloof nog steeds in gamejour- nalistiek in je moers taal”, zegt Vorstermans. „Het is toegankelijk- ker, het staat dichterbij ons. En er zijn typische Nederlandse game- dingen: FIFA, de invloed van de Kansspelautoriteit op gameregels, Nederlandse studio's, regionale gameopleidingen.” Dat valt niet zomaar over te dragen aan een re- dactie in Amerika.

Uiteindelijk gaat het om het wegkrijnen van een vorm van na- tionale cultuurjournalistiek, zeg- gen betrokkenen. Wat voor bij- voorbeeld film geldt, geldt ook voor games, stelt ex-*PU*-hoofd- redacteur Jan Meijroos. „Het is toch belangrijk dat je vanuit je eigen taal, je eigen perspectieven, je ei- gen cultuur verslag legt?”

INTERVIEW **JAMAI LOMAN** ZANGER EN PRESENTATOR

‘Maestro opende een deurtje naar de plek waarin ik al mijn emoties kwijt kan’

Met het winnen van talentenjachtshow ‘Idols’ werd Jamai Loman (39) in 2003 een beroemdheid. Dat heeft hem veel gebracht, maar ook veel gekost. „Daarom is het lastig om nu met ‘Maestro’ weer in de spotlights te staan.”

Danielle Pinedo

AMSTERDAM

Op een doordeweekse middag loopt zanger, musicalacteur en tv-presentator Jamai Loman (39) een bruin café aan de rand van Amsterdam binnen. Hij draagt een versleten baseballpet en donkere kleding. „Ik hou hiervan”, zegt hij om zich heen kijkend. „Zo veel mensen in één ruimte die oprechte aandacht hebben voor elkaar.”

Het doet hem verlangen naar de tijd dat mobiele telefoons, AI en sociale media ons leven nog niet domineerden. Waarin niet over het minste geringste een publiekelijk oordeel werd geveld. De tijd waarin mensen elkaar nog niet kwijtgeraakt waren, zal hij later in het gesprek zeggen.

Het is kort na de vierde aflevering van *Maestro*, het tv-programma waarin BN’ers het tegen elkaar opnemen in ‘een muzikale afvalrace tot dirigent’. Loman dirigeerde de soundtrack van *Schindler’s List*, een film over een zakenman die tijdens de Tweede Wereldoorlog zo’n 1.200 joden van deportatie redde. Met zijn muzikale gevoel en subtiliteit dwong hij respect af bij de juryleden, die zijn optreden met een 10 beoordelen. Ook orkest en publiek waren onder de indruk. „We leven momenteel in een vreemde wereld”, zei jurylid Dominic Seldis. „En jij zei met muziek meer dan duizend politici kunnen overbrengen.”

Je was zichtbaar geraakt door alle lof. Hij knikt. „Mensen raken met muziek,

of andere kunstuitingen, is voor mij het hoogst haalbare. En de muziek van *Schindler’s List* raakt op een niveau waar sommige mensen moeilijk bijkomen. Omdat ze murw zijn van de beelden die tegenwoordig als een beest op ons afkomen. Dit stuk duurde maar twee minuten en twintig seconden. Aan mij de taak de grote boodschap van het stuk te vangen en de dialoog tussen althobo en viool, het instrument dat direct naar je hart gaat, tot z’n recht te laten komen. De talloze berichten die ik na de uitzending kreeg waren hoopvol. Meerdere mensen zijn *Schindler’s List* gaan bekijken. ‘Ik besefte dat we nooit moeten vergeten wat er in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd’, schreef iemand. ‘Dat er een cultuur, een hele bevolkingsgroep is weggevaagd.’ Op straat sprak ik meerdere mensen die zeiden: ‘Ik kreeg tranen in mijn ogen, maar kan niet verklaren waarom.’ Misschien bracht de muziek hen onbewust terug naar een oude pijn.”

Heb je eerder zoiets gecreëerd wat zo veel mensen raakte?

„Nee. Als ik twintig jaar geleden had geweten hoe bovenmatig klassieke muziek mij interesseert, had ik misschien andere keuzes gemaakt. Dan had ik me eerder in de theoretische kant ervan verdiept. Want ik mag de taal van klassieke muziek verstaan, ik kan haar niet lezen of schrijven. Terwijl dat wel belangrijk is voor de interpretatie van stukken. Aan de andere kant is het ook belangrijk dat je aanvoelt wat muziek betekent. Van dirigenten hoor ik dat 20 tot 30 procent van wat ze doen vanuit hun hart komt. Dat heb je of dat heb je niet. Blijkbaar

Jamai Loman: „Ik heb me voorgenomen mijn kennis van klassieke muziek te gaan uitdiepen.”
FOTO ANDREAS TERLAAK

zit dat in mij, wat heel leuk is.”

De Telegraaf schreef naar aanleiding van je optreden: ‘Muziek verandert het verleden niet. Maar ze kan ons wel laten voelen wat op het spel staat en ons vragen: kijken we weg of staan we op?’

Hij is even stil. „Die vraag moeten we ons allemaal stellen in een wereld waarin het dramatisch gesteld is met het welzijn van mensen. De tranen springen in mijn ogen als ik de verhalen lees van homo’s of lesbo’s die niet zichzelf durven te zijn. Of van mensen die vanwege hun huidskleur worden buitengesloten. Er is veel aandacht voor grote politieke ontwikkelingen, maar het begint natuurlijk bij die kleine, menselijke verhalen. Ook dáárover moeten we nadenken en ons afvragen: wat vind ik ervan en wat kan ik ertegen doen? We zijn zó bezig met de grote gevaren die op ons afkomen. Maar de enige manier om naar de toekomst te kijken is door naar de geschiedenis te kijken. Socrates moest vierhonderd jaar voor Christus een gifbeker leeg drinken omdat hij een vrijdenker was. Hij werd veroordeeld omdat hij kritische vragen stelde. Wat is er sindsdien veranderd?”

Je Indische moeder, wier ouders in een interneringskamp zaten, vertelde dat jullie elk jaar op 4 mei naar Schilder’s List kijken. „Om te zien wat oorlog teweeg brengt en wat mensen elkaar aan kunnen doen.”

„Die traditie begon toen ik een kind was. Mijn ouders peperden de boodschap er bij mij en mijn twee oudere zussen in. ‘Omdat het in één keer kan omslaan’, zoals mijn moeder vaker zegt. Niet iedereen begreep waarom wij zo jong zo’n heftige film mochten kijken. Mijn ervaring is dat je als kind andere dingen uit een film haalt dan als volwassene. Als kind viel me vooral op dat er een meisje in een rode jas door het getto liep. Toen ik de film vorig jaar zag dacht ik: hoe kan het dat iemand zo wreed is dat hij onschuldige mensen laat afschieten? Dat kwaad zo genormaliseerd wordt? Om dat soort dingen te begrijpen lees ik vijf, zes kranten per dag. Door meerdere interpretaties van gebeurtenissen vind ik mijn waarheid. Bij elk krantenbericht of pushbericht dat ik lees, denk ik: wanneer slaat het om? Is dit de druppel?”

Wat is je grootste angst?

„Dat wat er nu in Rusland of de Verenigde Staten gebeurt – de manier waarop mensen worden buitengesloten, onderdrukt of erger – overslaat naar Nederland. Ik heb het er vaker over met Michael – mijn levenspartner met wie ik alles kan delen. Kunnen we nog samen zijn als het onze kant op komt? En als dat niet hier kan, waar dan wel? Het is krankzinnig hoeveel aannames er worden gedaan over mensen uit subculturen. Over religies. Hoeveel verschrikkelijke dingen er ongestraft worden gezegd. En ook: dat zaken die schreeuwen om aandacht, zoals de gebrekkige jeugdzorg in Nederland, geen aandacht krijgen. Ik ben al acht jaar ambassadeur van Het Vergeten Kind, een stichting die zich inzet voor kinderen in een sociaal isolement. Elke zomer ga ik in de Week van Het Vergeten Kind naar Den Haag met een stapel

handtekeningen. En elk jaar gebeurt er vrij weinig.”

De gevoeligheid voor onrecht zit „in zijn aderen”, zei je moeder. Toen een jongen op de lagere school haar ‘een rare poepchinees’ noemde, raakte jou dat „tot op het bot”.

„Dat weet ik nog goed. En ik weet óók nog dat de juffrouw – ik was een jaar of vijf – opmerkte dat mijn moeder bruin is. ‘Wat bedoelde ze daarmee’, vroeg ik aan mijn moeder. Het was me nooit opgevallen dat ze een andere huidskleur heeft.”

Die poepchinees-opmerking draag je sindsdien met je mee, zei je moeder. „Het heeft me heel veel pijn gedaan en het verwarde me. Ik had even het gevoel dat mijn moeder mijn moeder niet was. Dat ik niet voldeed aan wat anderen als de norm zagen. In de aanloop naar mijn coming-out, ik was zeventien, kwam dat weer naar de voorgrond.”

Omdat je bang was dat je weer op je anders-zijn beoordeeld zou worden? „Ja. Maar ik kón niet anders, ik barstte bijna uit mijn voegen. Ik moest vertellen hoe het zat. Die openheid over mijn geaardheid zorgde voor een enorme bevrijding.”

Loman was zeventien toen hij in het radioprogramma Ruuddewild.nl vertelde dat hij op jongens viel. Een omhulling die de voorpagina van *De Telegraaf* haalde. Niet lang daarvoor had hij het eerste seizoen van het talentenjachtprogramma *Idols* gewonnen. De finale, waarin hij het opnam tegen Jim Bakker, werd door 5,2 miljoen mensen bekeken. De aandacht voor zijn persoon was zó groot, dat het gezin Loman een week moest onderduiken.

„De roem die met Idols kwam, op zo’n jonge leeftijd, heeft ertoe geleid dat Jamai een heel teruggetrokken bestaan leidt”, zei je collega en vriend Tijl Beckand.

Hij glimlacht. „In die tijd associeerden we massahysterie met internationale sterren als Michael Jackson. In Nederland kenden we dat fenomeen nog niet. *Idols* heeft me veel gebracht, maar ook veel gekost. Het is best pittig als alles voor je wordt ingevuld op een leeftijd dat je met veel vragen zit. Pas rond mijn dertigste begon ik die periode een beetje te verwerken. Sterker: ik zit er nog middenin. Daarom is het lastig om nu met *Maestro* weer in de spotlights te staan. Ik word daar heel ongemakkelijk van.”

Hij probeert zijn privéleven zo veel mogelijk af te schermen, zegt Loman. Na zijn werk gaat hij meestal meteen naar huis. Hooguit bezoekt hij nu en dan de première van een vriend of vriendin. De neiging „naar binnen te

leven” is versterkt sinds hij in 2018 een niertransplantatie onderging, omdat zijn nieren nog maar voor 12 procent functioneerden. Fysiek kwetsbaar is hij nog steeds, zeker tijdens het griepseizoen, maar hij wil niet dat mensen hem als patiënt definiëren, zegt hij, want in de tv-wereld is beeldvorming allesbepalend.

Later dit jaar keer je terug als presentator van The Voice Kids. Het programma werd vier jaar geleden van de buis gehaald vanwege geruchten over grensoverschrijdend gedrag bij grote broer The Voice of Holland. Er volgde een onderzoek en producent ITV kwam met excuses. Heb je overwogen je naam niet meer aan het programma te verbinden?

„Mijn partner zei tegen me: het is goed dat je *The Voice Kids* presenteert. Een programma waar strenge regels gelden en nooit iets is gebeurd. Hij heeft me echt aan de tand gevoeld: is dit wat je wil, ben je bang voor kritiek? Ik was geschokt over de gebeurtenissen. Een tijd lang heb ik getwijfeld over mijn beoordelingsvermogen. Ik was dan wel geen coach of programmamaker, en het speelde zich niet af in de studio, maar hoe kón het dat ik zaken had gemist die haaks staan op hoe ik in het leven sta? Natuurlijk had ik mijn handen ervan af kunnen trekken. Maar het gaat om eenlingen binnen een productie van honderden mensen. De misstanden zijn onderzocht, de slachtoffers zijn gehoord. Er zijn maatregelen genomen om de veiligheid van deelnemers te garanderen. Voor mij waren dat voorwaarden om weer presentator van *The Voice kids* te worden.”

Je moeder kijkt graag naar de NPO. Ze heeft je vaker aangeraden daar ook wat vaker naar te kijken. „Ik zie hem daar nog wel eens een talkshow presenteren, als hij wat meer eelt op zijn hart heft”, zei ze.

„Ik ambieer eerder een gezellige chatshow met gemakkelijke gasten, muziek en entertainment. Er zijn zoveel dingen die ik nog wil doen – beeldhouwen, schilderen, schrijven. Ik heb me voorgenomen om na *Maestro* op zoek te gaan naar een deeltijdsopleiding waar ik mijn kennis van de klassieke muziek kan uitdiepen. Ik heb een enorme behoefte aan verdieping. Het zou geweldig zijn als ik ooit een muziekprogramma kan maken, als daar ruimte voor is bij een commerciële zender.”

Maar eerst de gouden baton bij Maestro winnen.

Hij veert op. „Dat zou hartstikke leuk zijn, want dan mag ik een concert in het Concertgebouw dirigeren! Maar het mooiste is dat deze ervaring een deurtje heeft geopend. Een plek waarin ik al mijn emoties kwijt kan.”

„Ik was geschokt over de gebeurtenissen bij ‘The Voice’. Een tijd lang twijfelde ik over mijn beoordelingsvermogen

Hoe word je een rijzende ster?

RIJZENDE STERREN Wat zijn de geijkte routes naar succes in de cultuur? Welke opleidingen moet je doen? Welke prijzen moet je winnen? „Mijn belangrijkste tip is: zorg dat je te allen tijde je spelplezier behoudt.”

BEELDENDE KUNST:

‘Doorbraak begint met zichtbaarheid’

Zeker, het droomtraject kán plaatsvinden, vertelt Maria Virto Marcilla, directeur development aan de Rijksakademie: een beginnend kunstenaar doet eindexamen, een invloedrijk galeriehouder geeft hem een expositie, er volgt een aanmoedigingsprijs, een aankoop door een museumcollectie, een eerste solo-expositie, de Biënnale van Venetië, en dan: wereldroem.

Maar helaas, zegt Virto Marcilla, voor een groot deel is dit scenario „vooral romantiek”. Sterker nog, vult Eelco van der Lingen, de afgelopen zes

de Prix de Rome – de prijs voor een vernieuwende bijdrage aan de kunst –, én heeft een startsubsidie voor beginnend kunstenaars, Kunstenaar Start, en de bijbehorende jaarlijkse tentoonstelling Prospects (dit jaar van 27 t/m 29 maart tijdens Art Rotterdam). In maart 2026 komt het Mondriaan Fonds met de resultaten van een onderzoek naar het effect van Start en Prospects. De meeste deelnemers blijken hiervan voordeel te hebben gehad, zegt Van der Lingen. Prospects, de Prix de Rome, de Biënnale: het zijn plekken waarop een „concentratie van nieuw talent” is te zien, en dus ook bezocht worden door galeriehouders en conservatoren.

Maar toch, benadrukt Van der Lingen, zijn deze podia van het Fonds weliswaar van belang, maar niet cruciaal, want er is niet één route van een doorbraak. Ook bij de subsidieregeling kunstenaar Start, die een kunstenaar zelf kan aanvragen, is het criterium uiteindelijk het eigen initiatief, het culturele ondernemerschap. Vroeger moest je afgestudeerd zijn aan een kunstacademie, maar die eis is „in het kader van toegankelijkheid” losgelaten. Nu gaat het erom wat een kunstenaar in één tot vier jaar arbeidspraktijk gedaan heeft. Ook hier gaat het dus om „zichtbaarheid als kunstenaar”.

Al kan die zichtbaarheid natuurlijk wel weer toenemen, als een prestigieus instituut het eerste podium is. De Rijksakademie – een tweejarige residency waar getalenteerde kunstenaars met drie jaar ervaring zich verder kunnen ontwikkelen – is weliswaar „niet bedoeld om door te breken, maar om in rust te kunnen werken”, zegt Maria Virto Marcilla. Maar: van de 1.500 alumni is 85 procent nog steeds werkzaam als kunstenaar.

Merlijn Schoonenboom

KLASSIEK:

‘Weet wat je te bieden hebt’

Het liefst al op je vierde een toonladder kunnen spelen, spelenderwijs geïnspi-

reerd worden door een geweldige docent, vooropleiding conservatorium, conservatorium bachelor en master, misschien ondertussen wel spelen in een jeugdorkest of een conservatoriumensemble en zo snel mogelijk mee-

doen aan regionale en landelijke talentwedstrijd en nationale en internationale concoursen. Dat is wel zo’n beetje het ideale pad van een klassiek talent.

Goed hebben leren spelen op je instrument, is niet genoeg, ziet Cécile Gouder de Beauregard. Ze coördineert Dutch Classical Talent, een jaarlijkse wedstrijd voor klassiek talent dat op z’n minst een conservatoriummaster doet of heeft afgerond, en waaraan vóór de finale een tournee door Nederland hangt. „Echte klassieke talenten zijn zo één met hun instrument, dat ze je onontkoombaar direct vangen op het podium. Dat kun je niet helemaal leren, dat moet een beetje aangeboren zijn.” Hans Eijssackers, liedpianist en artistiek directeur van het Studenten LiedDuo Concours in Groningen beaamt dat: „Of het nou gaat over talent van vijf of van vijfentwintig: er bestaat een basisgevoel van wat een mooie klank is, en of iemand dat gevoel heeft merk je bijna meteen.”

Daarnaast zit talent volgens Gouder de Beauregard ook in de vaardigheid om een goed programma samen te stellen; geen sinecure. „Je ziet dat talenten die zelf ook vaak naar concerten gaan om musici en hun publiek te bestuderen, daar beter in zijn.” Eijssackers gaat nog verder: een talent dat het wil maken verdiept zich ook in andere kunstvormen: opera, beeldende kunst, literatuur, film. „Je moet als talent bezeten zijn van de droom om muziek te maken en er tegelijk vanuit gaan dat niemand op je zit te wachten. Voor jou tien anderen. Tenzij je als talent zelf precies weet wat je te bieden hebt.” „Persoonlijk leiderschap” noemt Cécile Rongen dat. Ze is hoofd van de afdeling klassieke muziek van het conservatorium van Utrecht, waar zulke

„motivatie en zelfkennis in wat je al wel en nog niet kan” geen randvoorwaarde is bij de selectie van aspirant-masterstudenten, maar een beginsel. Talenten zonder zelfkennis kunnen de bachelor wel binnenkomen, maar dan moet het conservatorium zien dat er op dat vlak potentie is, zegt Rongen. „Die gaan we in het studieprogramma helemaal begeleiden en triggeren om steeds te blijven zoeken naar wie ze willen zijn.” Toch ziet ze de meeste talenten al met een duidelijk idee binnenkomen.

En als je dat allemaal kan afvinken? Dan moet je ook nog een goed netwerk hebben en ondernemend zijn, zegt Gouder de Beauregard. Instituten als Dutch Classical Talent helpen talenten aan contact met zalen, regisseurs en technici. „Dan is het aan het talent om dat contact te onderhouden.” Gouder de Beauregard is ook programmeur van TivoliVredenburg. „Sommige finalisten blijven naderhand programma’s voorstellen sturen. Dat maakt de kans op doorbreken groter. Van sommigen hoor ik nooit meer wat.”

Dat is trouwens niet per se erg, zegt Gouder de Beauregard ook: „Niet elk talent wil een grote solocarrière. Sommigen gaan voor een goede orkestbaan of de lespraktijk.” En ja, dan is er ook nog een buitencategorie. „Heel soms zijn er talenten die zó goed zijn, die hoeven alleen maar bij een belangrijk management te belanden. Die komen er ook.”

Rahul Gandolahage

FILM:

‘Hou je ogen en je oren open, blijf lezen en leren. Er is niet één manier’

„Hoe je doorbreekt in de Nederlandse film?! Eigenlijk is dat een hilarische vraag”, zegt casting director Marina Wijn aan de telefoon. „Laatst waren re-

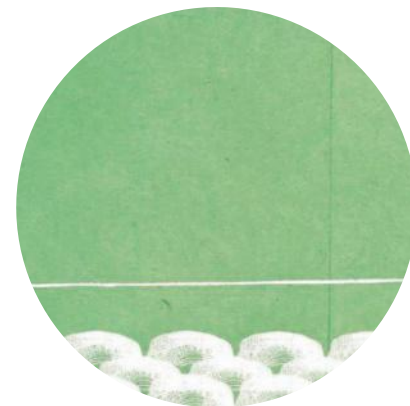

Van sommige tradities weet je niet meer waar en hoe ze ontstonden. Hoe lang al signaleren we in CS ‘Rijzende Sterren’ die volgens onze cultuurredacteurs in het nieuwe jaar onze bijzondere aandacht verdienen? Bladerend in het archief kwam ik tot januari 2013. Violiste Noa Wildschut zat er toen bij voorbeeld bij – nu een vaste kracht op internationale concertpodia. Maar ging dat altijd zo? Of kozen we ook talenten die

een andere weg gingen? Om daar achter te komen checkten we opnieuw in bij de talenten van 2016. Hoe gaat het nu met ze? Wat bleek: als trend- en talentwatchers deden we het lang niet slecht. Maar we bleven wel zitten met vragen. Wat of wie bepaalt nou eigenlijk wie een ster wordt? Konden we, misschien zicht krijgen op patronen, of zelfs tips ontfutselen aan agenten en coaches die weten hoe de zweep klapt en de kunstwereld

werkt? Kort door de bocht: weet als jonge maker wat je in huis hebt. Durf af te wijken. En houd vast aan je eigen verhaal. De eigenzinnige kunstenaars die we pinnen voor 2026, voldoen aan al die criteria. U leest hier hun inspirerende verhalen. Over leugen en waarheid, heden en verleden, in eenzaamheid scheppen, of juist samen.

Mischa Spel, chef Cultuur

ILLUSTRATES MARIE KNAAPEN

„Mijn advies aan mijn jongere zelf zou zijn, hou je ogen en je oren open, blijf lezen en leren. Er is niet één manier. Ik had bijvoorbeeld helemaal geen netwerk.”

De in Istanbul opgeleide architect kwam acht jaar geleden naar Nederland om te werken voor bureaus als KAAAN Architecten, OMA en Space&Matter. Maar film was een oude liefde. „Toen won ik een scriptwedstrijd van de Roze Filmdagen, een lhbtiq+ filmfestival in Amsterdam, en had ik een startkapitaaltje. Maar geen netwerk. Zij brachten mij in contact met de Buddy Film Foundation en die hebben me toen verder op weg geholpen. Dat ik geen netwerk had bleek helemaal niet zo’n dealbreaker dus. Je weet nooit waar je kans vandaan komt.”

Dewi Reijis is een van de oprichters van de Buddy Film Foundation, een organisatie voor gevluchte filmmakers, met z’n eigen casting- en productieafdeling. Ze koppelen al bijna tien jaar nieuwkomers aan ervaren makers, en kregen zelf een boost toen hun jeugdserie ‘Ik ben nieuw, maar niet alleen’ vorig jaar werd genomineerd voor een Gouden Televizier-Ring Jeugd: „Het is voor in Nederland geboren makers al moeilijk, laat staan voor iemand met

een vluchtelingenachtergrond. Er is soms een taalprobleem, of een cultuurverschil. Of trauma, dan is iemand

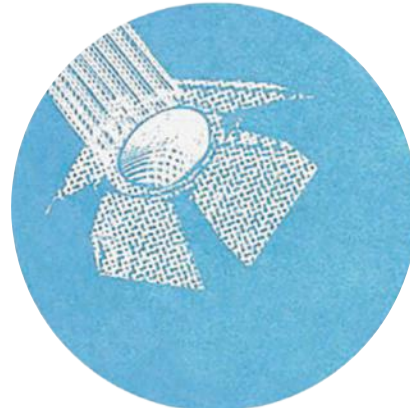
helemaal niet lastig, maar beschadigd, omdat iemand een familielid heeft verloren op zee. Dus dan heb je meer tijd, geduld en doorzettingsvermogen nodig.” Ook opvallend: „Fondsen die willen dat het schuurt, andere verteltradities niet herkennen, of niets van magisch-realisme snappen.” Haar tip: „Geduld hebben en durven afwijken.”

Dana Linssen

POP:

Een liedje kan nu viraal gaan, los van radio of live optredens

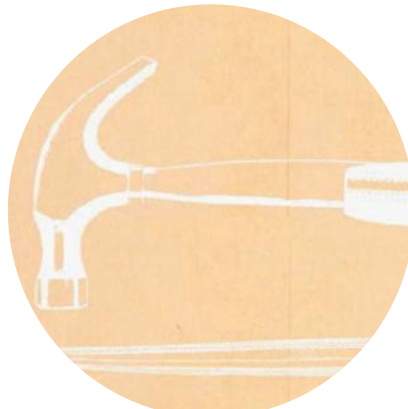
De route naar een carrière als popartiest in Nederland loopt bijna nooit recht. Het is meer een hinkelspel. Een sprong vooruit, een misstap opzij, soms weer terug naar af. Twijfelen, wiebelen op een been. Talent plus doorzettingsvermogen. En soms komt

alles ineens op het juiste moment samen. Een laptop op bed, eenvoudige opnameapparatuur, een microfoon op een stapel boeken. Vaak is dit een eerste tastbare stap, het opnemen van een demo – je sound vast leggen en laten horen wie je bent als artiest. Muzieklessen hielpen je al je talent vorm te geven: zang, gitaar, songwritingcursus. Liedjes schrijven is schrappen. Het is leren hoe je iets afmaakt. En vooral, is die melodie een vondst of een kopie?

Voor wie verder wil, lonkt het forse onderwijs. In Nederland bestaan opleidingen als de Rockacademie in Tilburg, de Herman Brood Academie in Utrecht en verschillende conservatoria met een popafdeling. Deze opleidingen zijn selectief en praktijkgericht. Studenten werken er aan hun artistieke identiteit, schrijven eigen repertoire en bouwen een netwerk op binnen de muziekindustrie. Buiten de schoolbanken speelt het

livecircuit een grote rol. Kleine zalen, cafés, podia waar het publiek soms meer praat dan luistert. En toch: daar gebeurt het. De Popronde is voor veel beginnende acts een kantelpunt. De daarvoor geselecteerde artiesten spelen in dertig steden, dat betekent: dertig keer jezelf bewijzen. Staat er toch

ineens iemand in de zaal met zijn armen over elkaar: een programmeur, een boeker, of een a&r-manager (artist & repertoire), de talentenscout van de platenmaatschappijen. Iemand zei: die moet je even zien.

Tegelijkertijd groeit een hele generatie artiesten buiten dat circuit om op. Dankzij streamingdiensten en digitale distributie is het mogelijk om zonder label singles of EP’s te publiceren. Dat vraagt ondernemerschap: zelf promotie doen, optredens regelen en een fanbase opbouwen. Ook dat trekt soms interesse van een label.

Een artiest als Joost Klein bouwde zijn publiek op zijn eigen manier, met muziek en video’s die hij online zelf de wereld in slingerde. Geen traditioneel stappenplan, wel een sterke eigen stijl en een directe lijn naar fans. Zijn succes laat zien dat controle houden over je verhaal soms net zo krachtig is als gesteund worden door een grote organisatie.

En dan is er natuurlijk de wildcard TikTok. Sociale media, en vooral TikTok, hebben de manier waarop muziek ontdekt wordt veranderd. Een liedje kan daar viraal gaan, los van radio of liveoptredens.

Het studentenlied ‘Lotje’ werd zo een nationaal fenomeen, nadat een videootje van artiest Snelle het nummer onder de aandacht bracht. Of neem ‘Echte Liefde is Te Koop’ van de jonge volkspopzanger Samuel Welten. Een onzichtbaar algoritme dat zijn werk deed, en duizenden mensen die bleven hangen en besloten: dit liedje laten we niet meer los.

Amanda Kuypers

LITERATUUR SARAH ARNOLDS

Leeftijd: 33
Beroep: Schrijver

Sarah Arnolds: „Ik kan echt niet kijken naar films over oplichters. Dat is voor mij pure horror.“

Sarah Arnolds ziet schrijven niet als liegen

Het gore lef van Sarah Arnolds verleide lezers tot iets wat ze anders eigenlijk nooit doen: massaal een verhalenbundel kopen. Zelf leest ze wel het liefst verhalenbundels.

Door **Thomas de Veen** Foto **Andreas Terlaak**

De waarheid leer je bij schrijver Sarah Arnolds misschien wel het best kennen door naar leugens te kijken. Dat je van liegen moet houden om er een verhalenbundel over te schrijven, bijvoorbeeld, is met een leugen. Of een verkeerde aanname, ook al gaat *Het gore lef*, waarmee Sarah Arnolds afgelopen zomer zeer succesvol debuteerde, inderdaad expliciet over liegen. „Want“, luidde de flaptekst, „een leugen is een geweldige manier om te ontsnappen aan de waarheid - die vaak te pijnlijk is, of te saai. En het is zo makkelijk. Iedereen kan het.“

En Sarah Arnolds (1992) kan het wel buitengewoon goed, als we tenminste aannemen dat je fictie schrijven als liegen mag bestempelen.

„Ik weet niet of ik het daarmee eens ben, of liegen en fictie schrijven wel zo in elkaars verlengde liggen“, zegt ze. „Liegen draait om misleiding, terwijl schrijven zeker niet gaat om misleiden - in fictie wil ik juist de waarheid zo dicht mogelijk benaderen. Ik gebruik mijn fictie om hele wezenlijke en ware dingen te laten zien, geen onwaarheden. Ook al is dat wat er staat niet per

se werkelijk gebeurd, het moet niet onecht zijn.“

Ze heeft zelf een moeilijke verhouding met liegen. „Ik heb het thema bewust opgezocht, ja, maar wel pas toen bleek dat liegen een grote rol speelt in veel van de verhalen die ik al had geschreven. Het kwam als het ware vanzelf naar de oppervlakte. Niet omdat ik me er comfortabel bij voelde, eerder omdat ik iets beangstigends in liegen zie. Waarom? Omdat je zó gemakkelijk in leugens kunt vervallen.“

Ga maar na: „Ik herinner me een les aan de kunstacademie, waar ik de schrijfopleiding deed, we hadden een docent die aan de klas vroeg of we iets van David Foster Wallace hadden gelezen. Ik zei meteen: ‘Ja, vrijwel alles.’ Terwijl ik nog geen bladzijde van die man had gelezen - en nog steeds niet, trouwens. Toch vloog dat uit mijn mond, kennelijk dacht ik dat het een goed idee was om dat te zeggen. Ik denk dat ik bang was om dom gevonden te worden, bang dat ik in dat gezelschap anders niet voor vol werd aangezien. Maar ik schaamde me er meteen voor. De docent zei niets, maar moest mijn fictie om hele wezenlijke en ware dingen te laten zien, geen onwaarheden. Ook al is dat wat er staat niet per

Het ene moment is er niets aan de

hand, het volgende heb je jezelf vastgelopen in een moeras van onwaarheid. „Daartussenin ligt een groot schemergebied dat heel interessant is, een grensgebied tussen de zekere waarheid en de keiharde leugen. Mijn personages bevinden zich daar. Ze zijn veel bezig met fantaseren, ze gaan creatief om met de feiten, vooral omdat ze niet willen zien wat er zich werkelijk voor hun neus afspeelt. Het grote bedrog, je cv vervalsen of overspel ofzo, komt ook wel voor in mijn boek, maar het gaat toch vooral om de kleine leugentjes en verdraaiingen, die volgens mij nog interessanter zijn. Die zeggen zoveel meer over waar mensen bang voor zijn en hoe ze zichzelf willen verdoezelen.“

De kleine leugenaar ligt Arnolds dan ook beter dan de grote leugenaar. „Ik kan echt niet kijken naar films over oplichters, over mensen die veel en op heel vanzelfsprekende manier liegen. Dat is voor mij pure horror. *Uncut Gems* bijvoorbeeld, of die film waarin Leonardo DiCaprio een man speelt die doet alsof hij piloot is, *Catch Me If You Can* - ik kan er niet naar kijken, het zweet breekt me uit, ik krijg er plaatsvervangende schaamte van, of een plaatsvervangend schuldgevoel. De

stress die die leugens moeten opleveren! Dat je het karakter kunt hebben om dat te doorstaan, ik vind het ongeloflijk. Want om te liegen heb je veel lef nodig. Daar wijst de titel van mijn bundel misschien ook vooral op: veel van mijn personages ontberen dat lef. Zij voelen wel schuld en schaamte bij hun gelieg. Of ze ontkennen dat ze de waarheid geweld aandoen. Dat is weer dat schemergebied. Ik heb ook wel van lezers gehoord dat ze vinden dat mijn verhalen helemaal niet over liegen gaan. Dat zegt volgens mij veel over hun morele kompas.“

Het gore lef kreeg lovende, pagina-grote recensies, belandde op twee longlists en verleide lezers tot iets wat ze anders eigenlijk nooit doen: massaal een verhalenbundel kopen. Dat je ab-so-luut niet met verhalen moet willen debuten - zoals in het literaire wereldje wel wordt gedacht, omdat geen lezer je dan zou zien staan - bleek dus ook een leugen.

„Ik houd ontzettend veel van korte verhalen, ik lees zelf het liefst verhalenbundels, dus dit is wat mij betreft ook niet mijn laatste. Ik heb weleens een halfslachtige poging gewaagd om een roman te schrijven, maar ik kwam er toch wel heel snel bij uit dat ik liever een verhalenbundel wilde maken. Vanwege de explosieve kracht, de geconcentreerdheid: inherent aan het genre is dat je veel weglaat. Daarmee kan een kort verhaal genoeg laten zien om het tot leven te laten komen. Zoals je toch ook in de supermarkt achter iemand in de rij kunt staan, zien wat in diens mandje ligt en daar ongeloflijk verdrietig van worden? Dan zie je ook niet meer dan een restje, maar het kan je toch heel dichtbij brengen.“

Sarah Arnolds: *Het gore lef*. Das Mag, 158 blz. € 23,50

In fictie wil ik juist de waarheid zo dicht mogelijk benaderen

KLASSIEK MADELINE SAPUTRA

Leeftijd: 25
Beroep: Zangeres, student Conservatorium

‘Emoties zijn voor het publiek om te voelen’

Madeline Saputra viel op tijdens het Internationaal Vocalisten Concours. „In de klassieke muziek wordt veel over en voor andere culturen gepraat, terwijl echte kennis ontbreekt.“

Door **Rahul Gandolahage** Foto **Andreas Terlaak**

Haar favoriete Indonesische restaurant, Warung Pas aan het IJ in Amsterdam-Noord. Daar wil Madeline Saputra graag afspreken voor een interview. Ze houdt enorm van koken, en daar krijg je volgens haar authentieke gerechten - niet het ‘Indonesische’ eten dat in veel restaurants aan de Nederlandse smaak wordt aangepast. Daar kan ze me van alles vertellen over zingen, maar ook met een over lekker eten.

Drankje: Es teh (ijsthee).
Voorgerecht: Bakwan jagung (mais-beignets) en Tempe mendoan (plakken tempeh knapperig gebakken in beslag, met sambal).

Sopraan Madeline Saputra (25) heeft zowel Chinese als Indonesische voorouders. Ze werd geboren in Jakarta, maar ze leerde zichzelf pas Indonesisch koken sinds ze in Amsterdam is. Zingen begon veel eerder, toen ze vijf was. Saputra geeft een snelle samenvatting: haar oudere zus had zangles, dat wilde Madeline ook. Later op de katholieke basis- en middelbare school zong ze in het schoolkoor: westerse klassieke koormuziek, maar ook gearrangeerde lokale liederen. Rond haar vijftiende kwam ze erachter dat ze muzikale aanwijzingen die haar dirigent gaf, toch wel behoorlijk snel tot klinken kon brengen. Toen ze in een nog serieuzer jeugdkoor terechtkwam, dat meedeed aan internationale wedstrijden, kwam ze in aanraking met mensen die in het buitenland studeerden. Zo ging het balletje rollen. Inmiddels woont en studeert ze zes jaar in Amsterdam.

Madeline Saputra viel vorig jaar op op het Internationaal Vocalisten Concours in ‘s-Hertogenbosch, dat toen voor het eerst hun ‘Theater in Song’ wedstrijd organiseerde; een poging om het genre ‘Lied’ de 21ste eeuw in te trekken. Liedduo’s verzorgden geen ‘droog’ recital meer, maar mochten met grotendeels zelfgekozen Liedrepertoire op hun eigen manier mini-theater maken. Saputra en haar (duo)partner pianist Apollon Kalamenios waren na twee lange dagen als laatste, maar bleezen de zaal weg met hun rust. In een prachtig programma ‘Keroncong Anemoia - Letters of a Javanese Princess’ verweefden ze westerse klassiek Lied met brieven van de vroege Javanse feministe *Raden Adjeng Kartini* (hypnotiserend ingesproken door Saputra zelf) en Indonesische krontjongmuziek. Dat in combinatie met de fijnzinnige, heldere, ietwat weemoedige sopraanklank van Saputra, bezorgde het duo drie prijzen.

Hoofdgerecht: Tempe en Tofu Geprek (in sambal geprakte tempeh en tofu)

Madeline Saputra: „Ik zing liever melancholisch“

met kokosrijst) en Nasi Kapau Rendang (gekruid en gekaramelliseerd, dagen gestoofd vlees)

„Tempe en Tofu geprek, dat is nou echt op het Internationaal Vocalisten Concours in ‘s-Hertogenbosch, dat toen voor het eerst hun ‘Theater in Song’ wedstrijd organiseerde; een poging om het genre ‘Lied’ de 21ste eeuw in te trekken. Liedduo’s verzorgden geen ‘droog’ recital meer, maar mochten met grotendeels zelfgekozen Liedrepertoire op hun eigen manier mini-theater maken. Saputra en haar (duo)partner pianist Apollon Kalamenios waren na twee lange dagen als laatste, maar bleezen de zaal weg met hun rust. In een prachtig programma ‘Keroncong Anemoia - Letters of a Javanese Princess’ verweefden ze westerse klassiek Lied met brieven van de vroege Javanse feministe *Raden Adjeng Kartini* (hypnotiserend ingesproken door Saputra zelf) en Indonesische krontjongmuziek. Dat in combinatie met de fijnzinnige, heldere, ietwat weemoedige sopraanklank van Saputra, bezorgde het duo drie prijzen.“

„Nee, dat was praktisch. Ik ontmoette

een leraar die hier doceert, en men spreekt hier goed Engels.“

Saputra is bezig met afstuderen, en tussen optredens door is ze ook al overal en nergens audities aan het doen. Saputra is kalm, maar het is moeilijk af te lezen of dat door vermoeidheid komt. Is ze een blij persoon? „Nee, met het woord ‘blij’ identificeer ik me niet. Ik beweeg meer op het ‘chille’ spectrum, denk ik. Dat hoor je ook in mijn stem, en in de aria’s die ik het liefst zing. Soms zegt een leraar ‘je zou eens wat meer opgewekte muziek moeten zingen’, maar daar voel ik me niet zo verbonden mee. Ik zing liever melancholisch. Ila uit de opera *Idomeneo* bijvoorbeeld, een van de weinige Mozartsopraanrollen met wat diepte. Lulu van Alban Berg is mijn absolute droomrol.“

Maakt muziek maken haar dan ook niet blij? „Nee, muziek is een ontdekkingsocht. Op zoek naar waarheden, als die bestaan, en naar mezelf, telkens weer. Bedoel je misschien of ik ervan geniet? Zingen geeft me wel veel fysiek genot. Dat is belangrijk, dat moet je voelen om het publiek te laten genieten. Maar blijheid is een emotie, en je kunt je tijdens het zingen niet fixeren

op een emotie. Emoties zijn voor het publiek om te voelen.“

Daarbij lukt het Saputra goed om vooral mensen die weinig van klassieke muziek weten, mee te krijgen, denkt ze. „Zij zijn niet gefixeerd op de geschiedenis, op historische opname zus of zo, maar staan open voor affecten en atmosferen. Zo ben ik de klassieke muziek ook ingekomen: zonder achtergrondinformatie of context, aangetrokken door de klankwereld. Ik denk dat ik op een heel menselijk niveau met muziek bezig ben.“ En dat zijn liefhebbers met veel achtergrondkennis nog wel eens kwijt, denkt ze. „Daarbij doen liefhebbers hier soms vooral alsof ze er veel over weten. Die komen na een concert naar je toe om dingen te zeggen als ‘Goh, op deze opname hoorde ik dit op een andere manier.’“ Wat ze daarmee moet, weet Saputra niet zo goed.

Dessert: Jajanan pasar (diverse snacks, onder andere spekkoeke) en Pisang goreng (gebakken banaan) De cendol, een zoet rijskokosdrankje dat Saputra het liefst al vanaf het voorgerecht naast haar bord heeft staan, is helaas op.

„Oh, dit ziet eruit als verse spekuk, dat komt niet vaak voor. Wij noemen het kue lapis. Meestal krijg je hier spekuk gemaakt met bloem, maar dit is duidelijk met alleen ei.“ Saputra proeft waarderend. „Wij aten dit vooral met Chinees nieuwjaar, grappig genoeg. Het brengt geluk.“

Haar ideale toekomst? Een muzikaal traject zoals Barbara Hannigan dat aflegt: starten in de opera, en daarna zelf projecten maken en doen. Vooral met hedendaagse klassieke muziek. Wat ze in ieder geval niet wil worden is ‘de Indonesische operazangeres die programma’s maakt over Indonesië’. „En dat is gecompliceerd, want ik weet dat ik wel een van de weinige mensen ben die in de klassieke wereld een stukje van de vele stemmen van Indonesiërs kan laten horen. Dat is belangrijk, want in de behoorlijk witte wereld van de klassieke muziek wordt veel over en voor andere culturen gepraat, terwijl echte kennis ontbreekt. Het is al meermaals voorgekomen dat iemand uit het publiek na een optreden naar me toe kwam en me uitgebreid vragen begon te stellen over Japan.“ Jakarta en Tokio liggen bijna zesduizend kilometer uit elkaar, ongeveer evenveel als tussen Amsterdam en Karachi in Pakistan.

Niet voor niks doet Saputra voor haar afstudeerscriptie onderzoek naar kolonialisme en stereotypen in opera. *De Parelvisser*s van Bizet en *L’enfant et les sortilèges* van Ravel liggen op de snijtafel. „Maar dat is niet waarom ik artiest ben geworden. Het is meer een omstandigheid waar ik mee te dealen heb. Ik heb die rol hooguit geaccepteerd, zolang mensen maar zien dat ik veel meer kan.“

Snoepje bij de rekening: Kopiko kof-fiesnoepje

Vind je het erg als ik met mijn handen eet?

POP NUSANTARA BEAT

Genre: Psychedelische rock
Actief sinds 2021

Nusantara Beat, met zangeres Megan de Klerk (derde van rechts) en Michael Yonata (links).

Nusantara Beat maakt psychedelische rock met klanken uit Indonesië

De leden van de band Nusantara Beat hebben allemaal Indonesische roots. Eerst speelden ze vooral covers, onder meer van gamelan- en krontjongmuziek, nu bouwen ze hun eigen caleidoscoop, bezwerend en meeslepend.

Door **Peter van der Ploeg** Foto **Andreas Terlaak**

‘Daar gaan we’, lacht Megan. Ze wist dat er naar gevraagd zou worden. Wat er de avond ervoor precies was voorgevallen houdt ze voor zich, maar genoeg waardoor de tranen vlak onder de oppervlakte zaten, toen ze ‘Cinta Itu Menyakitkan’ speelden tijdens een sessie voor Omroep Zwart. Halverwege het nummer, ze is juist heel close in beeld, zijn haar ogen dicht maar ontsnappen ze toch. Heel even stokt haar stem, haalt ze haar mouw over haar wang, herpakt ze zich en zingt verder.

Megan de Klerk, zangeres van Nusantara Beat, kan er nu om lachen als ze vertelt hoe dat ging, met bassist Michael Yonata naast zich op de bank. ‘Tijdens het zingen voelde ik het al: dit liedje is *precies* waar ik nu middenin zit. Ik deed mijn ogen dicht. Ik voelde wel dat die camera dichtbij kwam, maar ik voelde ook allemaal andere dingen. En natuurlijk is dát het fragment dat ze overal op sociale media delen’, zegt ze. De Klerk: ‘Het nummer gaat over een berg waar je op staat,

waar je uitkijkt over een mooie vallei en ziet waar je uiteindelijk wilt zijn, maar je weet niet zo goed of je wel de juiste keuzes maakt om daar te komen. Nou ja, en het gaat ook over liefde en over niet weten of het is wat het is en zo.’ Even twijfelde ze: stoppen of doorgaan, maar ze maakte het nummer af. ‘Daar ben ik blij mee. Normaal laat ik niet zoveel emotie zien op het podium, in de zin dat ik me zo kwetsbaar op durf te stellen. In elk geval ga ik normaal gesproken niet huilen, ik ben juist best wel jolig.’

Dat blijkt tijdens een vrolijk gesprek in Amsterdam-Noord. Ze heeft dezelfde markante bontmuts op als tijdens die sessie van Omroep Zwart, en op de hoes van het debuutalbum van Nusantara Beat. Michael Yonata naast haar is net zo vrolijk, ook als hij van de prman te horen krijgt dat er niet één, maar drie interviews van hem worden verwacht die dag. De Klerk: ‘Ik heb straks nog een gig, ik moet echt weg.’ Yonata, lachend: ‘Volgens mij heb ik geen keuze.’

Allemaal Indonesische roots

Nusantara Beat, vernoemd naar de oude Javaanse naam voor de eilandengroep Indonesië, bestaat uit leden die hun strepen verdienen of verdienden in andere bands: De Klerk zat in Eut, Yonata zit in Pom, en de andere bandleden komen uit Altin Gün, The Mysterons, Surf Aid-Kit en Jungle By Night. De gemene deler is dat ze allemaal Indonesische roots hebben, en dat in hun muziek laten terugkomen. Het is psychedelische rock met klanken, toonladders en instrumenten uit Indonesië; een beetje zoals Altin Gün dat doet met Turkse muziek. Een eerbetoon en inspiratie tegelijk, waarmee ze niet alleen in Nederland aan de weg timmeren, maar ook in Indonesië veel positieve respons krijgen.

Het begon tijdens de coronacrisis op het conservatorium van Amsterdam, vertellen ze, waar de meeste van de bandleden elkaar van kennen. ‘Ik werd gebeld door Rouzy [Portier, ook in Surf Aid-Kit, red.], gitarist en toetsenist, die vroeg of ik zin had om mooie Indonesische muziek te maken. Vond ik meteen heel vet’, zegt Yonata. ‘Ik wilde dat al langer doen, maar wist niet

precies hoe ik dat vorm moest geven. Hij wilde gewoon beginnen met het coveren van Soendaneese nummers, en hij noemde meteen bandleden die hij erbij wilde hebben. Jordy Sanger van The Mysterons, Sonny Groeneveld van Jungle by Night en zo. Ik was meteen om.’

Ze bomen een tijdje over de volgorde - was Gino Groeneveld er meteen al bij? Wie had Jordy nou gevraagd? In elk

Toen we de eerste keer naar Indonesië gingen, speelden we een aantal shows, en ik zat echt te zweten

Megan de Klerk

geval werd als laatste De Klerk erbij gehaald. ‘Ik *mocht* erbij’, benadrukt ze. Yonata is geboren en opgegroeid op West-Java, spreekt de taal, kent de cultuur door en door. Ook de meeste andere bandleden spreken Indonesisch. De Klerks oma kwam vanuit Java naar Nederland met het idee: zo snel mogelijk Nederlands worden. Ze voedde haar dochter niet op met de taal, en dus kreeg kleindochter Megan het ook niet mee. ‘Ik was niet meteen enthousiast, ik vond het doodeng. Bang dat ik heel erg sloom zou zijn en zou achterlopen op de anderen. Jordy heeft me overgehaald, die zei: ‘Megan kom op, het gaat er juist om dat we met z’n allen onderzoek doen naar onze taal en muziek, je mag de tijd nemen.’

Bezwerend en meeslepend

Nusantara Beat speelt al een tijdje in zalen en op festivals. Ze stonden al eens op Lowlands, op Oerol, Motel Mozaique, Noorderslag, Le Guess Who?, Into the Great Wide Open en twee jaar achtereenvolgend op Down The Rabbit Hole. Maar vooral met covers: de door hen geherinterpreteerde gamelan- en krontjongmuziek, en Indonesische songs uit de benevelde jaren zestig. Maar op het onlangs uitgebrachte debuutalbum hoor je hun eigen sound, het geluid van een caleidoscoop met al hun invloeden van hier en daar. Bezwerend en meeslepend, en buitengewoon tijdloos. De Indonesische pelog-toonladder en surfgitaar gaat er hand in hand met de liefdevolle, warme zangstijl van De Klerk - die veel zekerder, vrijer en sterker is gaan zingen sinds haar tijd in Eut.

‘Ja dat hoor ik meer, maar het is niet bewust. Ik laat me denk ik inspireren door de klankkleuren om me heen. Het zijn heel andere bewegingen, andere versieringen. Ik denk dat ik zo wel een ander stukje van mezelf heb ontdekt. Onzeker is ze nog steeds: ‘Het idee dat ik heel erg achterloop en nog zoveel moet leren, dat is niet overgegaan. Maar dat is ook wat er leuk aan deze band is, dat je steeds iets nieuws ontdekt of iets leert.’ ‘Er zijn in de band veel verschillende niveaus van wat we qua cultuur hebben meegekregen’, zegt Yonata. ‘Ik ben in Indonesië geboren, Rouzy’s beide ouders zijn daar geboren maar hij hier - dat is weer anders. Jordy heeft ook minder van de Indonesische cultuur meegekregen en wil nu veel ontdekken.’

Voor De Klerk is vooral de taal nog een drempel. Bijna alle teksten zijn in het Indonesisch (Bahasa Indonesia). De Klerk: ‘Indonesisch is ritmischer dan Engels of Nederlands, wat meer zingend. Het is wel een barrière, want

ik schrijf eerst in het Engels en dan ga ik met Michael lekker lopen ploegen om te zien hoe we het sierlijk kunnen vertalen. Hoe we de klankkleur willen, de tonen, waar de woorden moeten komen.’ Yonata: ‘Dat is wel een puzzeltje ja.’ Maar ook belangrijk, zegt hij. ‘Ik heb veel vrienden in Indonesië en ik wil dat ze van de tekst kunnen genieten als ze naar de muziek luisteren.’ De Klerk: ‘Dat zijn vrienden met wie je daar ook in bands hebt gespeeld hè, heb je met hen over het album gesproken? Ik ben daar wel benieuwd naar.’ Yonata: ‘Nee ik heb ze nog niet gesproken over de nieuwe muziek of de teksten. Ik ben eigenlijk ook wel benieuwd naar hun mening. Maar goed, ik versta de teksten ook, dus ik wil gewoon zelf dat het klopt.’

Debuutalbum vol eigen nummers

Misschien is er extra druk, om het voor Indonesiërs goed te doen, juist omdat ze het vanuit Nederland maken. Yonata, lachend: ‘Dat heb ik vooral naar mezelf toe.’ ‘Ik heb dat wel hoor’, zegt De Klerk. ‘Je wil de muziek met liefde en respect behandelen. Toen we in 2024 de eerste keer naar Indonesië gingen speelden we een aantal shows, en ik zat echt te zweten. Ik had geen idee hoe ze zouden reageren, misschien dachten ze: ‘Wat denk je wel

niet dat je aan het doen bent?’. Maar de reactie was juist tegenovergesteld. Heel warm, en mensen vonden het heel fijn dat die muziek op een bepaalde manier herboren was, en dat mensen in het westen die mooie oude liedjes ook zouden horen.’

‘Nu de band minder covers speelt’, en met hun debuutplaat een album vol eigen nummers heeft uitgebracht (november 2025), is de reactie alleen maar positiever. Hun album is in Indonesië stijf uitverkocht, de live video’s die ze uitbrachten - inclusief die sessie voor Omroep Zwart - worden veel bekeken daar, en ze zien influencers op TikTok die de band proberen te verklaren. De Klerk: ‘Ik zie af en toe filmpjes van mensen die zeggen: ‘Je kunt de albums bij mij kopen, ik heb er vijftig ingekocht!’, en dan gaat het helemaal los.’ Liever in Indonesië doorbreken of hier? Yonata, lachend: ‘Geen voorkeur hoor. Ik vind het echt vet dat het in Indonesië zo goed wordt ontvangen, dat had ik niet verwacht. Maar verder?’ Lachend: ‘*World domination!*’

Het album *Nusantara Beat* is nu uit bij Glitterbeat Records. De band treedt op: 21/2 Skatecafé in Amsterdam; 5/4 Pasar Malam Istimewa XL, Ahoy in Rotterdam; 9/5 Falafelpop, Hall of Fame in Tilburg. Meer info: nusantarabeat.com

Advertentie

nrcveilingen

Inbreng is nog mogelijk tot eind januari

We zien uit naar je inzending!

NRC Veilingen organiseert inmiddels viermaal per jaar succesvolle veilingen met goedbezochte kijkdagen in Amsterdam, met een groot (inter)nationaal bereik. De veilingen zorgen regelmatig voor verrassende resultaten. De komende veiling **Kunst onder € 5.000** wordt op 9 maart gehouden.

We zijn altijd op zoek naar werk van de volgende kunstenaars:

Kees van Dongen, Isaac Israëls, George Hendrik Breitner, **Floris Arntzenius**, Hendrik Willem Mesdag, Coba Ritsema, Floris Verster, **Suze Robertson**, Jan Toorop, Jo Koster, **Piet Mondriaan**, Leo Gestel, Jan Sluijters, **M.C. Escher**, **H.N. Werkman**, Gerrit Benner, Johan Dijkstra, Jan Wiegers, Jannes de Vries, **Karel Appel**, Constant, Corneille, Lucebert, Anton Rooskens, **Wim Oepts**, Henk Helmantel, Willem Hussem, Armando, Kees van Bohemen, Geer van Velde, Bram van Velde, **Jan Schoonhoven**, Henk Peeters, Ad Dekkers, Herman de Vries, **Bram Bogart**, **Marlene Dumas**, Bob Bonies, JCJ Vanderheyden, René Daniëls, Viviane Sassen en vele anderen.

Meedoen?

Inzenden is heel simpel. Stuur ons via www.nrcveilingen.nl een foto met een korte beschrijving en onze experts doen je een gratis en vrijblijvend veilingvoorstel.

Wim Oepts, *Drie vrouwen in het zwart*, Frankrijk, 1962, olieverf op doek. Taxatie: €6.000-8.000. **Resultaat: €16.460.**

Sedje Hémon, *Transcription des Idées*, 1958. Taxatie: €2.500-3.500. **Resultaat: €9.721**

Olav Cleofas van Overbeek, *Stilleven met fles en beker*, olieverf op doek. Taxatie: €1.500-2.000. **Resultaat: €3.230**

Daan van Golden, *Heerenlux*, 2005, c-print. Taxatie: €2.000-3.000. **Resultaat: €6.481**

Klaas Gubbels, *Zonder titel*, 1995, olieverf op doek. Taxatie: €600-800. **Resultaat: €1.231**

Aangeboden door lezers
Beoordeeld door experts
Live & online geveild

* Resultaten zijn inclusief veilingkosten.

Stuur nu in via nrcveilingen.nl

FOTOGRAFIE BEBE BLANCO AGTERBERG

Leeftijd: 31
Beroep: Fotograaf en beeldredacteur bij *De Correspondent*

Bebe Blanco Agterberg: „Ik heb geleerd dat er een heel laag ‘waterbewustzijn’ is”

Bebe Blanco Agterberg fotografeert de spanning tussen heden en verleden

Fotograaf Bebe Blanco Agterberg is geïntrigeerd door wat ‘echt’ is en wat niet, wat ‘de waarheid’ is en wat fictie. In maart heeft ze een solopresentatie op fotobeurs Unseen in Rotterdam. Een portret in vijf foto’s.

Door **Rianne van Dijk** Foto **Andreas Terlaak**

1. Het aura van ‘de waarheid’

‘Bij slecht weer, een goed gezicht’, dat is de letterlijke vertaling van *A mal tiempo, buena cara*, het werk waarmee de Amsterdamse fotograaf Bebe Blanco Agterberg in 2020 cum laude afstudeerde aan de KABK in Den Haag. Het betekent: in moeilijke tijden positief blijven, maar in Agterbergs werk krijgt het ook een kritische lading: het verwijst naar het ‘pact van vergeten’, het collectief verzwijgen, wegstoppen en vernietigen van de pijnlijke geschiedenis van het Franco-regime om als land weer vooruit te kunnen, zoals in Spanje gebeurde in de jaren zeventig. Agterberg komt uit een creatieve fa-

milie, vertelt ze in een Zoomgesprek; haar moeder Pia Blanco is *creative producer* van soap *Goede Tijden Slechte Tijden*, haar vader is acteur en kunstenaar Toon Agterberg. Toen Bebe Blanco Agterberg in haar laatste academiëjaar op zoek ging naar het verhaal van haar moeder, die in de jaren zestig in Spanje geboren werd en later werd geadopteerd, begon ze in Madrid. „Daar zit een groot archief. Maar ik vond helemaal niks over die periode. Zo leerde ik over het Spaanse *pacto del olvido*.” Ze verdiepte zich in de geschiedenis, fotografeerde reliëken uit het fascistische tijdperk en ensceeneerde foto’s op basis van interviews en historische informatie. „*The Burial* is gebaseerd op het verhaal over de buste van marxist

en socialist Pablo Iglesias Posse (1850-1925). Het beeld werd, om het te behoeden voor vernietiging door Franco’s troepen, begraven in het Retiro-park in Madrid, waar het in 1979 weer werd teruggevonden. Ik fotografeerde deze scène in de stijl van archiefbeelden, het is echt zo gebeurd en archiefbeelden hebben dat aura van ‘de waarheid’. Daarmee wil ik bevragen hoe ‘waarheid’ wordt geconstrueerd, maar ook welke verhalen er ontbreken in de geschiedenis.”

Het project leverde haar veel exposure op: onder andere een nominatie voor het Steenbergen Stipendium (2020), de derde prijs voor Storytelling bij de Zilveren Camera (2021) en een tentoonstelling in Foam (2023), waar ze het in een video „extreem gevaarlijk” noemt hoe regeringen geschiedenis inzetten als wapen, zoals de Spaanse regering deed na het overlijden van Franco. „Mensen begonnen te twijfelen aan hun herinneringen.”

2. Nepnieuws: invasie van marsmannetjes

„Dit is de eerste serie die ik volledig heb geënceneerd”, vertelt Agterberg. „Wat echt is en wat niet, ‘de waarheid’ of niet - ik ben erdoor geïntrigeerd. Ik ging op zoek naar de vroegste voorbeelden van nepnieuws. Daarbij stuitte ik op *The War of the Worlds* uit 1938, een hoorspel van Orson Welles, dat paniek veroorzaakte omdat veel mensen dachten dat de nieuwsberichten over een invasie door marsmannetjes echt waren. In het archief van Welles aan de University of Michigan ontdekte ik brieven die in de dagen na de uitzending aan hem waren geschreven. Sommige mensen waren woedend, anderen prezen hem omdat hij hen had doen geloven dat het echt was.”

Agterberg besloot de verhalen uit de brieven in scène te zetten - met een analoge camera, om de stijl van de jaren dertig zo goed mogelijk te benaderen. „De vrouw op de foto schreef dat ze in de Hudson-rivier was gesprongen, omdat ze meende dat ze daar veilig zou zijn voor de giftige rook die de buitenaardse indringers verspreidden. Ik wilde laten zien welke impact fictieve verhalen kunnen hebben op de werkelijkheid.”

Dear Mr. Welles was in 2023 onder andere te zien op fotofestival Photoville in New York, in haar presentatie werd op een oude radio *The War of the Worlds* uitgezonden.

3. Tableaus met watermotieven

Nadat op 2 november 2023 de zware storm Ciarán over Nederland raasde en Amsterdam maar net ontsnapte aan overstromingen, bevreesdde het Agterberg dat kort erna alles en iedereen weer gewoon z’n gang ging. „Alsof we niet net aan een ramp waren ontsnapt.” Het was het startpunt voor *The New Waterworks*, waarvoor ze de beeldvorming rondom water op heroïsche schilderijen en tegeltableaus in het Rijksmuseum bestudeerde en besloot een nieuwe interpretatie te maken van die tableaus.

„Ik had werk gemaakt over het verleden, in Spanje en Amerika, en wilde

iets over nu, en over Nederland maken. Daarnaast was er een hyperpersoonlijk motief: ik kon maar moeilijk contact maken met mijn vader, en hij was al een paar jaar bezig een grote boot te bouwen. Die is nog steeds niet af trouwens, het is zijn grote droom en tegelijkertijd bijna een obsessie voor hem. Het klinkt gek, maar soms was ik een beetje jaloers. Omdat hij daar bij het water zijn plek kon vinden, maar niet met mij. Ik denk dat dat ook meespeelde bij mijn keuze voor dit thema.”

Agterberg maakte vijf tableaus met watermotieven, op deze foto zien we de dijken bij Yerseke, waar door het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) kwelders en schorren zijn aangelegd. De natuurlijke landschappen dempen de golfslag, vangen sediment op en laten het land meegroeien met de stijgende zeespiegel, waardoor ze een beschermende buffer vormen tussen zee en dijk.

„Ik besteed veel aandacht aan de presentatie van mijn werk. Zelden is dat simpelweg een foto in een lijstje aan de muur. De ervaring van een werk, hoe je een ruimte binnenkomt en hoe je je daarin beweegt, is essentieel. De vorm is voor mij geen drager, maar een integraal onderdeel van het werk. De foto’s van dit project drukte ik af op Harlinger tegels” - de Friese tegels waarop je veel schepen, vissen, vuurtorens en ankers vindt. „Dit soort tableaus hingen vaak rondom de schouw of waren geïntegreerd in muren van huizen, ze zijn letterlijk verankerd in de Nederlandse cultuur. Ik verbind zo hedendaags beeld aan een bestaande visuele traditie.”

4. Praat eens met je burens

In opdracht van het Stadsarchief Amsterdam werkte Agterberg in 2025 een jaar lang aan een serie over klimaatongelijkheid in de stad Amsterdam. Ze fotografeerde in verschillende risicowijken: buurten die extra kwetsbaar zijn voor wateroverlast, droogte of extreme hitte, en legde bewoners vast die uit noodzaak zelf oplossingen bedachten om zich beter te wapenen tegen extreem weer. Op deze foto zien we Marja uit TuttiFruttidorp, een buurt in Amsterdam-Noord, die in haar eigen tuintje een afwateringssysteem maakte van regenpijpen en plexiglas.

„Ik ben voor deze serie uit m’n comfortzone gestapt en in plaats van alleen maar te observeren of te ensceneren en te regisseren, heb ik geprobeerd meer samen te werken met de mensen die ik fotografeerde. Ik heb lang met ze gesproken en gevraagd wat zij graag vastgelegd wilden hebben. Sommige quotes schreef ik dan weer op de afgedrukte foto’s. Ik zag hoe mensen zich voor elkaar inzetten. Iedereen heeft het maar over een noodpakket voor zichzelf. Het lijkt me beter als iedereen eens een keer met z’n burens gaat praten.”

5. Winnen we niet altijd van het water?

Pretend There is Water, is een vervolg op *The New Waterworks* en is gemaakt op Schokland, een voormalig eiland dat nu deel uitmaakt van de Noord-

oostpolder en waar de sporen van het water nog duidelijk aanwezig zijn. Agterberg: „Met dit werk wil ik zichtbaar maken hoe diep water verankerd is in de Nederlandse identiteit, zelfs in een droog en gecontroleerd landschap. Tegelijkertijd roept het werk een toekomst op waarin die controle niet vanzelfsprekend is. Schokland, als UNESCO-Werelderfgoed, belichaamt de spanning tussen verleden, heden en een onzekere toekomst.”

„Ik probeer altijd zo veel mogelijk informatie te verzamelen, praat met mensen van NIOZ, of op de Radboud Universiteit Nijmegen met de onder-

zoekers van ‘Future Dikes’. Hoe meer ik te weten kom, hoe beter ik begrijp hoe enorm het is wat er op ons afkomt, door de klimaatverandering. Ja, dat vind ik wel beangstigend. Door mijn projecten probeer ik grip te krijgen op die zorgen over de toekomst. En ontstaat er ook hoop - als ik zie hoe wetenschappers zich inzetten om ons voor rampen te behoeden.

„Tegelijkertijd is dat een valkuil, dat burgers en politici denken: ach het wordt wel opgelost. Hebben we niet altijd al gewonnen van het water? Er wordt te weinig geld voor vrijgemaakt. Ik heb geleerd dat er een heel laag ‘wa-

terbewustzijn’ is, de verhalen uit de geschiedenis die we nog steeds blijven vertellen, beïnvloeden onze toekomst en staan soms vooruitgang in de weg. Met mijn werk wil ik mensen aanzetten om kritisch na te denken over de verhalen die zij doorgeven en over de keuzes die daarop zijn gebaseerd. Misschien dat we met elkaar dan beter klaar staan voor tegenslagen in de toekomst.”

Het werk van Bebe Blanco Agterberg is te zien in een solopresentatie op fotobeurs Unseen, als onderdeel van Art Rotterdam, 27 t/m 29 maart in Rotterdam Ahoy. Info: artrotterdam.com

2.

‘Letter number 5; Lady in the Hudson River’ uit de serie ‘Dear Mr. Welles’ (2023). FOTO BEBE BLANCO AGTERBERG

1.

‘The Burial’, uit de serie ‘A mal tiempo, buena cara’ (2020). FOTO BEBE BLANCO AGTERBERG

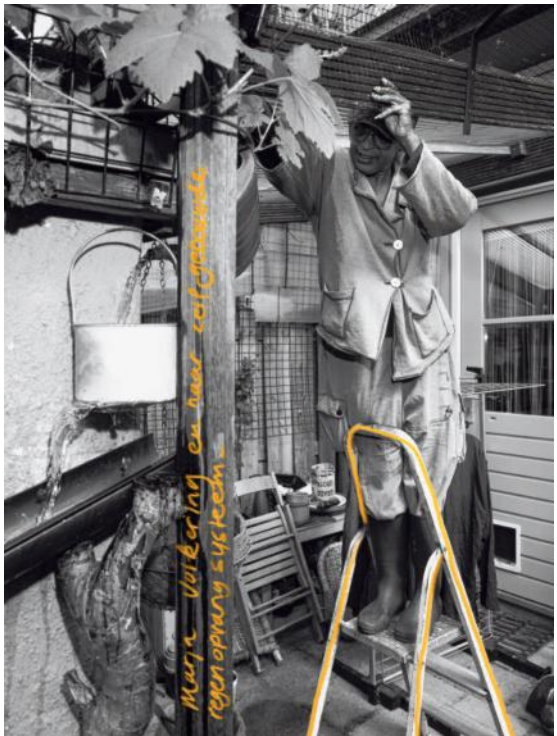
‘Tableau IV’, uit de serie ‘The New Waterworks’ (2024/25). FOTO BEBE BLANCO AGTERBERG

3.

De vorm is voor mij geen drager, maar een integraal onderdeel van het werk

5.

Uit de serie ‘Pretend There is Water’ (2026). FOTO BEBE BLANCO AGTERBERG

4. ‘Marja en haar afwateringssysteem’, uit de serie ‘Geography of Risk’ (2025). FOTO BEBE BLANCO AGTERBERG

THEATER **THOR BRAUN** **Leeftijd:** 25
Beroep: Acteur, theatermaker

Wonderkind Thor Braun wil ook wel eens dingen maken die kunnen en mogen mislukken

Thor Braun was als kind al acteur en werd beroemd dankzij zijn rol in de populaire tv-serie 'Oogappels'. Hij ging naar de toneelschool en blonk meteen uit als theatermaker. „Al die veren in mijn reet is natuurlijk fijn, maar ik heb ook ontdekt dat het me niet zoveel oplevert.”

Door **Ron Rijghard** Fotografie **Andreas Terlaak**

Een kindster was hij al, Thor Braun, dankzij een scala aan rollen in films en tv-series vanaf zijn negende, het meest spraakmakend in tv-serie *Oogappels*. Maar afgelopen jaar liet hij zien zich ook in het theater staande te kunnen houden, met een enthousiast ontvangen afstudeervoorstelling, *Jongens*, gemaakt onder de hoede van regisseur Char Li Chung. Ook tijdens zijn afstudeerstage, vorig voorjaar bij de voorstelling *Op Grond van Leven* van collectief Blauwdruk, maakte Braun een uitstekende indruk.

Een talent om te koesteren, schreef *NRC* in september over hem in de recensie van *Jongens*, zijn afstudeervoorstelling voor de Toneelschool van Arnhem, over het werk en leven van film- en schrijver Pier Paolo Pasolini. Deel van zijn onstuimige optreden was hoe gedreven hij op witte vellen met zwarte verf maakte jongens, pikken en billen schilderde.

Jongens gaat dit voorjaar in reprise, in coproductie met Theater Oostpool. Braun heeft sowieso genoeg te doen. Hij maakt dit jaar een korte solo voor De Parade en speelt later in komende zomer in een voorstelling van Steef de Jong. Dit jaar is hij bovendien te zien als een van de hoofdpersonages in de nieuwe film van Michiel van Erp, *Downtown*, over de aidsepidemie in de jaren tachtig.

Toch heeft Braun nog veel geleerd tijdens zijn stage bij Blauwdruk, vertelt hij in een Amsterdams café. „Zij hebben een hoge dichtheid aan grappen en schakels in hun scènes. Dan moest ik iemand aankijken en vier schakels spelen. Vier emoties, stuk voor stuk. Heel elementair: niet de hele macaroni spelen, maar elk onderdeel los proberen te pakken. Dat had ik op school wel gehad, maar daar moest ik in groeien. Dus technisch was dat uitdagend.”

Hij beschouwt zichzelf niet als een bij uitstek technisch acteur. „Ik bena-

der teksten vanuit mijn verbeelding. Ik probeer bij mijn gekste fantasie over een personage te komen en de wereld zo rijk mogelijk te maken aan gedachten en gevoelens. In een film over aids moest ik me inleven in die tijd, en de consequenties van aids. Dan roep ik zoveel mogelijk beelden op van situaties waarin je kan belanden met die ziekte: het ziekenhuis, slangen in je lijf, etcetera. Wat denk je dan? Wat voel je dan? Ken ik vergelijkbare omstandigheden?”

Anders gezegd: hij leeft zich in. Kan hij als 25-jarige al terugvallen op vergelijkbare situaties met tegenslag en verdriet? Hij lacht bij de vraag. „Ik heb een gelukkig leven, een fijne vriend, ik heb veel mee. Uit mijn jeugd heb ik geen trauma's. Ik groeide op in een fijne omgeving waar ook mijn gay zijn goed kon bestaan. Dus ik moet het hebben van fantaseren. Als je moet spelen dat je niet meer wilt leven, dan moet je daar diep genoeg over verder denken, zodat je je er iets bij kan voorstellen. Ik geloof dat ik voor dat doordenken wel talent heb.”

Eenzaamheid is goed voor je

Zijn voorspoed zit hem wel eens in de weg, denkt Braun. „Dan vraag ik me af: moet ik niet eenzamer zijn? Ik denk dat eenzaamheid goed voor je is. Als ik alleen ben, krijg ik rare gedachtespinsels. Dan kan ik schrijven zonder mijn pen van het papier te halen. Als mijn vriend dan thuis komt, denk ik: 'Nee! Nee! Nog niet thuis komen!' Want dat gaat ten koste van mijn *kunstenarsgedachten*.” Hij lacht bij dat laatste woord, dat hij enigszins ironisch uitspreekt. „Dan hou ik de deur van mijn kamer dicht, om de knusheid van ons samenzijn op afstand te houden. Er-gens zit ik vast aan het idee dat je moet worstelen om goede dingen te kunnen maken.”

Blauwdruk maakt comedy. En dan is de connectie met zijn moeder, Maïke Meijer, ook actrice en één van de

Thor Braun: „Ik groeide op in een fijne omgeving waar ook mijn gay-zijn goed kon bestaan.”

*Ik hoop dat ik,
hoe meer ik maak,
steeds dichterbij
mijn perverse,
kinderlijke
kern kom*

maaksters van de hilarische sketchshow *Toren C*, snel gelegd. Hij bewondert wat ze maakt, haar tv-werk, maar ook haar tekeningen en haar boek. „Die onvermoeibare kracht en creativiteit zou ik ook willen hebben.” Maar hij wil zijn eigen pad bewandelen. „Ik wil loskomen van het idee dat mijn werk niet als dat van mijn moeder grappig moet zijn.”

Een ander obstakel is zijn gewenning aan complimenten. „Ik speel al vanaf dat ik negen was, onder veel oh's en ah's van mijn familie. Ik tekende en schilderde ook, dus zij noemden me een wonderkind. Al die veren in mijn

reet, en die constante bevestiging, ook vanuit mijn ouders: dat is natuurlijk fijn. Maar ik heb ook ontdekt dat het me niet zoveel oplevert. Het inspireert niet en het weerhoudt me misschien van durven falen. Ik wil ook dingen maken die mogen en kunnen mislukken.”

Zoals zijn komende solo op de Parade. „Dagelijks spreek ik tapes in, en ik schilder met olieverf, wat ik voor het eerst doe.” Dat inspreken in een recordeertje heeft hij van David Wojnarowicz (1954-1992), „een aan aids overleden gay kunstenaar”. „Met deze methode braakte hij allerlei vulgaire, woedende, erotische, walgelijke gedachten uit, zo-

als dat hij mensen onder wil kotsen. Hij gaat voorbij een punt van zelfbewustzijn, doordat hij maar doorpraat.” Zo ver probeert hij zichzelf ook te brengen. „Al heb ik niet zoals David Wojnarowicz op straat geleefd en heb ik niet mijn lijf verkocht. Maar ik heb een grote interesse in perversiteit.”

Een diep wroetend verlangen naar jongens

Dat blijkt ook uit *Jongens*, waarin hij een beeld schetst van de liefde voor jonge jongens van Pasolini. „Op een expositie in Monaco zag ik zijn werk, een ode aan de schoonheid van jongens, met een melancholiek verlangen

naar seksualiteit. Dat diep wroetende verlangen heb ik ook sterk. Daarom vertel ik in *Jongens* over een zomer die ik niet heb beleefd: een droom over met jongens naar de rivier gaan, naakt zwemmen, vrije seksualiteit. En over je er tegelijk vies over voelen als je thuis komt.”

Braun voelt zich verwant aan het amorele en apolitieke karakter van Pasolini's werk. „Mijn seksualiteit zie ik net als hij niet als een politiek standpunt. Tegelijkertijd voelde ik wel de drang om zijn liefde voor minderjarige jongens te benoemen in mijn voorstelling. Terwijl *Jongens* ook gaat over het feit dat ik nachtenlang schilderde, en daarin een kinderlijke energie terugvond. Ik hoop dat ik, hoe meer ik maak, steeds dichterbij mijn perverse, kinderlijke kern kom.”

Waar zit dat perverse in? „Dat zit in mijn hoofd, want ik leid een lief, burgerlijk bestaan. Ik doe geen perverse dingen, maar heb wel het verlangen die in het theater te kunnen doen. Daar kwam ik achter toen ik op school een moeder moest spelen die gevoelens kreeg voor het vriendje van haar zoon, een puberjongen. Dat vond ik enorm leuk om te doen, vanwege die verboden seksualiteit.”

Vanwaar die fascinatie? „Omdat het zo dubbel is. Pasolini had stiekeme verlangens naar jongens die daar eigenlijk niks mee te maken wilden hebben. Het is verboden en verkeerd, maar hoe hij zijn verlangens beschrijft, nooit expliciet, met een kathedraal van woorden, is zo mooi, zo erotisch. Ik kan me daar mee identificeren.”

Hij heeft het ook met dieren, zegt hij. „Ik hou erg van dieren, maar ik wil ze ook vastpakken om ze van dichtbij te kunnen bekijken. Ik heb altijd dieren in terraria gehouden.” Hij zoekt naar de juiste formulering. „Ik heb een dubbele verhouding met schoonheid. Misschien is dat het?”

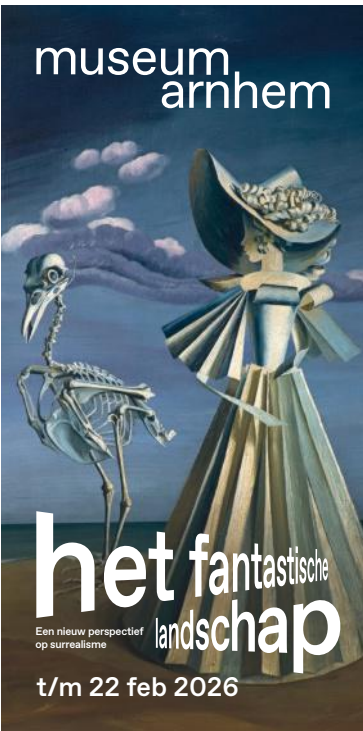
Zijn *Jongens* eindigt met een verontschuldiging voor de pedofolie van Pasolini. Die term valt ook. Braun: „Ook voor die voorstelling heb ik tapes ingesproken, commentaar op Pasolini's werk. Dat ik hem een smeerlap vond. Want af en toe beseft ik dat ik walgelijke gedachten aan het romantiseren was.”

Klassiek leren schilderen

Van wat voor toekomst droomt Braun? „Ik wil meer worden dan alleen acteur en alle creatieve aspecten van mezelf benutten. Als acteur, in theater en film, als maker van eigen werk, maar ook als schilder. Ik ben in gesprek met de Accademia di Belle Arti in Florence om daar lessen te nemen. Daar leer je nog klassiek, technisch schilderen. Op Nederlandse kunstopleidingen gaat het vooral over jezelf, maar ik heb in vier jaar toneelschool genoeg over mezelf nagedacht. Ik wil leren hoe je goed een hand tekent.”

Hij wil zich ook als mens ontwikkelen. „Ik hoop meer meegemaakt te hebben, meer eenzaam te zijn geweest.” Hij lacht er hard bij. „En ik hoop dat er mooie rollen op mijn pad komen. En dat ik minder bezig ben met wat anderen van me denken en mijn eigen rare verbeelding weet over te brengen.” Met weer een gulle lach: „Nou ja, ik hoop gewoon dat ik werk heb over tien jaar.”

nrc art

JAZZ **NABOU CLAERHOUT**

Leeftijd: 32
Beroep: Trombonist, componist

Nabou Claerhout: „Ik ben niet de zevenhonderdste gitarist”

De trombone voelt als een stem voor Nabou Claerhout

Haar muziek zet de trombone op een unieke manier in de schijnwerpers. Naast een eigen trombone-ensemble heeft Nabou Claerhout, frisse belofte in zowel de Nederlandse als Belgische jazzscene, haar eigen kwartet.

Door **Amanda Kuyper** Foto **Andreas Terlaak**

Daar haar trombone, het instrument waar ze al op jonge leeftijd een diepe liefde voor voelde, een leidende rol zou krijgen wist de Vlaamse jazztromboniste Nabou Claerhout (32) uit Antwerpen al vroeg. Ze studeerde jazz in Antwerpen en Rotterdam, componeert en arrangeert en komt als frisse belofte telkens boven drijven in zowel de Nederlandse als Belgische jazzscene. Met haar warme trombonegeluid - niet direct spetterend in hoge erupties, maar intelligent melodische lijnen optrekkend en speels stapelend - roept Claerhout steeds weer een andere sfeer op. Haar muziek zet de trombone op een unieke manier in de spotlights. Haar verhaal aan de hand van zes liedjes.

1. Maceo Parker - Shake Everything You've Got

„Ik groeide op in Antwerpen in een huis waar altijd muziek was. Mijn mama was zeer *music minded*, mijn tien jaar oudere broer was een klassiek- en operafreak, mijn zus, twaalf jaar ouder, bracht 90's pop, soul en funk binnen. Zelf zat ik uren op een klein rood pianootje, zelfs op het toilet noot voor noot transcriberend, tot grote ergernis van mijn broer en zus - we hadden maar één wc.

„Toen ik ontdekte dat de muziekschool bestond, moest ik 'verliefd worden' op een instrument. De trombone

voelde voor mij als een stem, tegelijk krachtig en zacht omhelzend. Als tiener kreeg ik van mijn zus een live-dvd van saxofonist Maceo Parker met trombonist Fred Wesley. Toen wist ik waarom ik trombone wilde spelen; Fred Wesley opende voor mij de deur naar jazz, soul en funk. Mijn mond viel instant open toen ik hem zag. Haha, ik wilde trouwen met die man! Het totaelpakket: stoer, cool en groovy.

„Ik kreeg meteen een echte, grote trombone. Mijn tromboneleraar ging mee naar de winkel en ik mocht kiezen op basis van klank. Op straat viel het wel op: die koffer op mijn rug. Maar opmerkingen over mij als tromboniste kreeg ik toen nog niet. In de harmonie zat ik naast een ander meisje, op school waren ook vrouwelijke trombonisten. Pas later, na mijn studies, merkte ik dat jazztrombone zeldzaam is in de Benelux, en dat het als vrouw extra opvalt. Ik ben blij dat ik dat toen niet wist; zo voelde ik me nooit 'ongewoon'.”

2. Trombone Ensemble Nabou Claerhout - Slide Unit

„Na mijn middelbare school in Antwerpen voelde ik al snel dat ik niet in België wilde blijven. Er waren hier weinig jazztrombonisten en ik had bondgenoten nodig om niet blind te blijven in een land waar éénoog koning is. Daarom ging ik naar het conservatorium Codarts in Rotterdam. Ik wilde bij Bart van Lier studeren, voor mij dé referen-

tie voor trombone in de Benelux en Europa, en hij ging bijna met pensioen, een nu-of-nooitmoment.

„Bij de studie waren veel trombonisten maar ieder had een eigen stem. Sommigen gingen voor het commerciële, 'sexy blazer'-werk, dat soort pop- en funkcontexten waar ik zelf ooit van droomde na het zien van Fred Wesley of de vrouwenband van Beyoncé. Anderen zaten in latin. Elke maandag had ik trombone-ensemble-les; ik vond het geweldig om van elkaar te leren. Na het afstuderen viel dat weg, je wordt vooral elkaars invaller als je niet kunt komen spelen. Daarom wilde ik dat gevoel opnieuw creëren via een eigen Europees trombone-ensemble.”

3. Mathias Eick - The Door

„Naast mijn studies speelde ik in 2015 in het Nationaal Jeugd Jazz Orkest van componist en orkestleider Martin Fondse, waar ik hechte vriendschappen sloot met muzikanten als Kika Sprangers, Tijn Wybenga, Gijs Idema, Anna Serieuse en Sanne Rambags. Dat netwerk bepaalt tot vandaag voor een groot deel hoe actief ik nog ben in de Nederlandse jazzscene. Ik speelde bij het Brainteaaser Orchestra van Tijn en ook bij het Kika Sprangers Large Ensemble. Een hoogtepunt was het spelen in het Jong Metropole-orkest, waar we Tijs arrangement van *The Door* van Mathias Eick uitvoerden.”

4. Ambrose Akinmusire - Maurice &

Michael (sorry i didn't say hello)

„Dit nummer vangt precies de kleur waar ik met mijn kwartet naartoe wil. Ik probeer Ambrose niet te kopiëren, maar zijn unieke sound en hoe hij speelt inspireren me enorm. Hij gebruikt een half-embouchure, een lichte lip-druk, voor een warme klank, en dat probeer ik ook af en toe. Voor mij gaat het bij trombone altijd om de sound: hoe warm kan ik het laten klinken en hoe kan ik techniek gebruiken om iets nieuws te maken? Met mijn kwartet probeer ik de balans te vinden tussen vrijheid en structuur, tussen improvisatie en thema's. Het gaat erom het publiek mee te nemen, maar ook dat het toegankelijk blijft. Zelfs mijn moeder zegt wel eens: 'Dit is te vrij, voor dit soort concerten moet je mij niet vragen.' Dat is precies wat ik zo mooi vind aan Ambrose: vrijheid en structuur combineren. En dat doe ik op mijn eigen manier.”

5. Nbou - Light Blue Shawl (for Stijn)

„Op mijn nieuwe album *Indigo* liet ik voor het eerst alles wat er in mijn leven speelde mee stromen in de composities. Normaal sluit ik de deur van de compositieruimte en laat ik alles buiten, voor deze plaat deed ik dat anders. Het gaat vaak over vergankelijkheid: iets wat eindigt, is ook het begin van iets nieuws. Een concreet voorbeeld is mijn nichtje Johanna, van wie ik meter ben. Ze wordt een echte tiener en ik merk hoe ik haar hand los moest laten. Ik schreef als kerstcadeau een liedje voor haar. „Het gaat ook over verlies. Tijdens een tour hoorde ik dat een jeugdvriend was overleden door een fietsongeluk. Dat raakte me enorm; je beleeft zoveel jaren samen. Het was bitterzoet: muziek houd je op een bepaalde manier weg van het leven, terwijl het tegelijk een uitlaatklep is. Voor hem schreef ik twee stukken: één iets vrolijker, één die hem echt herdenkt, 'Light Blue Shawl' - naar het blauwe sjaaltje van onze jeugdbeweging.”

6. Chris Potter - Train

„Dit album van saxofonist Chris Potter draaide ik tijdens een vakantie met mijn lief grijs. Natuurlijk droom je dan ooit zelf zo'n plaat te maken. Dat ik nu een album mag uitbrengen op Edition Records, naast topmuzikanten waaronder Chris Potter, voelt echt als een droom die uitkomt. „Ik hoop niet dat mijn trombone alle aandacht opeist. Muziek is communicatie, geen spotlight-show. Maar ik vind het soms jammer dat zo weinig mensen weten wat het instrument kan. Iedereen kent een gitaar of saxofoon, maar de trombone? Daar valt nog zoveel te ontdekken! Dat maakt het juist leuk: ik ben niet de zevenhonderdste gitarist, dus er is ruimte om iets nieuws te laten horen.”

30 januari: release album Indigo van het kwartet NBOU (Edition Records) 26 maart: concert in Concertgebouw, Amsterdam. Info: nabouclaerhout.com

Ik probeer de balans te vinden tussen vrijheid en structuur

FILM **MURIEL D'ANSEMBOURG**

Beroep: Filmmaker

Muriel d'Ansembourg: 'Het echte taboe is intimiteit'

'Truly Naked' van Muriel d'Ansembourg gaat over een jongen die opgroeit op de set van een pornofilm en werd geselecteerd voor de debuutcompetitie van het filmfestival van Berlijn: „Ik wil dingen laten zien die Hollywood uit de weg gaat.”

Door **Dana Linssen** Foto **Andreas Terlaak**

In haar voor een Bafta genomineerde korte afstudeerfilm *Good Night* (2012) liet filmmaker Muriel d'Ansembourg twee prille pubermeisjes sensueel dansen in het licht van de koplampen van een auto. Hun performatieve wereldwijsheid is ongemaakt. Zijn ze jager of prooi? In de kortfilm *Fuck-a-Fan* (2024), afgelopen herfst be kroond met de belangrijke talentprijs van de stad Utrecht op het Nederlands Film Festival, wint een twintig met liefdesverdriet een 'fuck-a-fan'-wedstrijd van een internetporno-icoon. Is harde seks het antwoord op zijn hartesmart? En in D'Ansembourgs eerste lange speelfilm *Truly Naked* die in februari z'n wereldpremière beleeft in de debuutcompetitie van het filmfestival van Berlijn, volgen we een jongen die opgroeit op een pornofilmset.

De films van Muriel d'Ansembourg zijn kortom een en al voorjaarsontwaken. Haar jonge hoofdpersonen zoeken seksuele grenzen op. Ze schuwt de expliciete content niet. Ze is gefascineerd door wat het effect is van seksueel opgroei in het tijdperk van internetporno.

D'Ansembourg zit als ik haar spreek volop in de voorbereidingen van het filmfestival van Berlijn. Er moeten persmappen worden gemaakt, publiciteitsstrategieën worden bedacht. Want hoe vind je de woorden om bijna tien jaar na #MeToo over een seksueel expliciete film te praten? Zoeken blijkt een centraal thema in haar werk en haar werkwijze.

Wat fascineert jou als filmmaker aan seksualiteit?

„In mijn werk kom ik steeds terug op intimiteit binnen seksuele ontmoetingen als onderwerp, al realiseerde ik me dat natuurlijk niet van tevoren. Inspiratie is sowieso iets fascinerends. Waar komt het vandaan? Als je films maakt komen er beelden op je af, je verdwijnt in een wereld. Het analyseren komt later. Ik merk dat mijn films zowel als heel provocerend als heel intiem worden gezien.

„Natuurlijk is er sinds #MeToo veel veranderd. Het werken met intimiteitscoördinatoren is pure winst. Maar mensen zijn ook bang om fouten te maken en afgerekend te worden. Bij naaktscènes wordt meteen gevraagd of het nodig is, maar dan kan ik altijd uitleggen dat ze belangrijk zijn voor het verhaal.”

'Truly Naked' borduurt voort op je bekende kortfilm 'Fuck-a-Fan'. Joes Brauers kreeg er op het NFF een Gouden Kalf voor beste acteur voor. In zijn toespraak bedankte hij je voor je

Muriel d'Ansembourg: „Ik vind niets mooier dan iemand die naar iets hunkert”

zoekende manier van werken. Wat is dat?

„Ik vind het interessant om te werken met een mix van acteurs, met verschillende achtergronden, ervaren en onervaren. Daarom repeteer ik veel om dingen uit te proberen. Ik neem ook ervaringen van mijn hoofdrolspelers mee, zoals in het geval van *adult* actrice Alessandra Savage, die te zien is in *Fuck-a-Fan* en nu ook weer in *Truly Naked*. Zij was ook mijn informant in de porno-industrie.”

Je zei het net eigenlijk al, maar voor je een invalshoek kunt zoeken, zul je eerst een onderwerp moeten vinden. Hoe ging dat bij jou?

„Misschien kan je beter zeggen dat mijn onderwerp mij vond. Toen ik op de London Film School met jonge acteurs ging werken viel me op hoeveel seks ze online bekeken. Daardoor vroeg ik me af wat de invloed daarvan is op je seksuele ontwikkeling. Ook als adolescent ben je nog volop zoekende naar je seksuele identiteit. Zo is de pornografie erin gekomen, want ik was zelf geen fervent porno-kijker.

En wat vinden ze?

„Intimiteit. Als je begint met het ontdekken van je seksualiteit verleg je elke keer als je iets nieuws doet en meemaakt een grens. Dus dat doen mijn personages. En door porno en beeldcultuur en groepsdruk hebben ze bepaalde ideeën over hoe iets moet en doen ze zich soms stoerder voor dan ze zijn en gaan daarbij over hun grenzen. Dat hoort ook bij jong zijn. Dat maakt het leven ook levendig en avontuurlijk. En dan ontdekken ze dat intimiteit binnen seksualiteit eigenlijk nog veel fascinerender en opwindender is.”

„Ik vind niets mooier dan iemand die naar iets hunkert. Als ik een film maak over een jongen die opgroeit op een pornoset, die hongert naar echte intimiteit, dan hoop ik dat mensen dat verlangen kunnen herkennen. Via film kun je door de ogen van iemand die je niet kent, leven in een wereld die je niet kent. Diep contact met een ander kan echt magisch zijn.”

Dat doet een beetje denken aan de uitspraak 'Ervaring gewonnen, onschuld verloren.'

[Lacht] „Dat klopt. Al is het heel breed. Onschuld verliezen, of je naïviteit of onwetendheid, is niet per se pijnlijk. Je wordt ook volwassen. Je eigen seksualiteit ontdekken duurt je hele leven.”

Waar zoek jij naar als filmmaker in die expliciete scènes?

„Het heeft te maken met dingen niet uit de weg willen gaan. Ik vind een zekere rauwe waarheidsgetrouwheid interessanter. Het gaat niet om sensatie-zucht of het willen shockeren van de toeschouwer. Op een filmfestival in Azië moest het woord 'fuck' in *Fuck-a-Fan* worden vervangen door 'F***'. Dat zou als de film 'Kill-a-Fan' heette nooit gebeurd zijn. Waarom rust er een taboe op seks dat niet op geweld rust? Ik wil dingen laten zien die Hollywood uit de weg gaat.”

Hoe doe je onderzoek voor je films? Zit je uren op 'Pornhub' en 'OnlyFans'?

„Inderdaad. Ik heb alles gezien wat er te zien is. Je kunt het zo gek niet bedenken of er is wel een niche voor. Daarnaast heb ik veel achter-de-scènes-materiaal bekeken. Dat onderzoek had wel invloed op me. Het begint heel erg je beeld te beïnvloeden. Dan sta je bijvoorbeeld bij de kassa en dan moet je meteen aan supermarktporno denken. Toen was ik er wel klaar mee. Ik wilde niet met die blik naar de wereld kijken.

„Een echte relatie is sowieso lastiger dan wat je online ziet. Op OnlyFans is alles transactioneel. Dat is heel anders als je seks hebt met iemand die er ook plezier aan wil beleven. Alles wat er nu aankomt met AI en robots brengt ons steeds verder van de echte wereld. Het leven is een voortdurend oefenen om met andere mensen om te gaan.”

Truly Naked. Berlinale, 12-22 febr. Info: muriel-dansembourg.com

Diep contact met een ander kan echt magisch zijn

BEELDENSE KUNST **MOUNIR EDDIB** **Leeftijd:** 30 **Beroep:** Kunstenaar

Mounir Eddib:
„Mijn moeder
is altijd bij mij,
in gedachten.”

Mounir Eddib probeert zichzelf vrij te denken met kunst – net als zijn ouders

Een jaar na zijn afstuderen exposeert de Belgische Mounir Eddib volop. Hij richtte een collectieve kunstwerkplaats op in Genk en is inspirator voor kunstenaars uit gezinnen waar kunst niet vanzelfsprekend is.

Door **Lucette ter Borg** Fotografie **Andreas Terlaak**

Keer op keer op keer tekenende Mounir Eddibs vader dat zwarte, ongezagde paard: in volle galop langs korenvelden, spetterend door fris stromende riviertjes en bokkend over die weidse Engelse heuvels. Het was de eerste kennismaking van de jonge Mounir met tekenen. „Mijn vader, opgeleid tot mijnwerker maar werkzaam als elektricien in de bouw, was geobsedeerd door het paard uit de serie *Black Beauty*. Niet alleen vanwege de schoonheid van het dier, denk ik, maar ook vanwege wat het representeerde: de mogelijkheid van vrijheid, rebellie, ontsnap-

pen uit de dagelijkse werkelijkheid.” Langs de beijzelde wegen naar het atelier van Mounir Eddib (1995) is het mijnverleden van Belgisch-Limburg overal. Ik passeer terrils – de kunstmatige heuvels waar afval uit de steenkoolmijnen werd gedumpt –, torenhoge schachtbokken waarlangs de mijnwerkers bij het krieken van de dag de diepte in werden vervoerd en aan het eind van het dag pikzwart weer tevoorschijn kwamen, en karakteristieke mijnwerkershuizen, opgetrokken uit Winter slagse brik (met een zwarte kern van schalie). De laatste mijn in Genk sloot in 1987, toen Eddibs vader net van de mijnbouwschool kwam. Bij

autobedrijf Ford Genk rolde in 2014 de laatste auto van de band. Het gevolg: tienduizenden verloren hun baan. „De kansarmoede is in deze streek heel groot”, zegt Eddib in zijn atelier in Kunstplaats Vonk, in het centrum van Genk. „Eén op de vijf mensen leeft onder de armoedegrens. Dat is vergelijkbaar met Heerlen, de armste stad van Nederland.” Daarom heeft Eddib al tijdens zijn studie in Maastricht The Building in zijn woonplaats opgericht. Deels is de stichting ontstaan „uit verzet”. „We hebben een gemeentebestuur dat wel miljoenen spendeert aan gevestigde *hotshots* als Daan Roosegaarde, Koen Vanmechelen of Laure Prouvost, maar het talent in eigen re-

gio niet de kans geeft zich te verankeren.” In de ‘groeibiotop en brave space’ van The Building vinden jonge en aankomende kunstenaars en musici van verschillende pluinage ateliers, werkplaatsen, een netwerk en expositiemogelijkheden om hun talent tot wasdom te brengen. Eddib is stuwende kracht en inspiratiebron. „Had ik Mounir niet ontmoet”, schrijft Yasmin Gheisari op de website van The Building, „dan was ik nóóit fotografie gaan studeren.” **Luskast** Ook voor Eddib, geboren vlakbij de mijn Waterschei in Genk waar zijn grootvader in de jaren zeventig van de

vorige eeuw als gastarbeider uit Marokko kwam te werken, is het niet vanzelfsprekend dat hij de kunst in ging. „De beeldende kunstwereld is een bubbel”, schrijft hij in een niet gepubliceerd pamflet dat hij me voorleest. „Eerst was het hebben van een atelier een droom die in vervulling ging. Later kwam het verlangen naar een expo. Maar dan sta je daar, om er achteraf tot de ontdekking te komen dat het er eigenlijk heel eenzaam is.” Want de expositieruimtes, zo merkt hij, zijn gevuld met ‘kaviaarsocialisten’, rechtse witte mensen en journalisten die hem beschouwen als „een ongelooflijke toevalstreffer”: een Marokkaan die meer prijzen wint dan

hun eigen kinderen. Eddib is een bijzondere weg gegaan. Pas relatief laat, op zijn 24ste, deed hij toelating voor de kunstacademie in Maastricht. Maar daarvoor was er een route die voor kinderen met een migratieachtergrond tragisch genoeg niet eens bijzonder is. „Op de katholieke lagere school vond de juffrouw dat ik het niet goed deed. Ze zei tegen mijn ouders: ‘Julie zoon Mounir is niet zo slim. Hij kan de leerstof niet goed volgen.’ Ze adviseerde mij het BuSo te doen, een school voor kinderen met leer- en gedragsproblemen. Ik zou een kind zijn met een licht verstandelijke beperking. Mijn ouders zijn goedgelovig

De expositieruimtes, zo merkt hij, zijn gevuld met ‘kaviaarsocialisten’, rechtse witte mensen en journalisten die hem beschouwen als ‘een ongelooflijke toevalstreffer’

en gingen akkoord met wat de juffrouw zei. Ik verwijt ze niets. Hun conformisme komt voort uit een gastarbeidersmentaliteit: je mocht niet uit de pas lopen. De angst voor afwijzing en racisme was er altijd.” Na de BuSo werd hij opgeleid tot ijskastreparateur. Dat vak hield hij maar kort vol. Er volgde een wirwar aan baantjes, totdat hij in 2019 toelating deed voor de kunstacademie. „Ik volgde destijds een avondopleiding voor sociaal jongerenwerker, vanuit de gedachte: dan kan ik iets terugdoen voor mijn gemeenschap. Maar de kunst trok, vrienden zeiden me: ‘Je kan het’. Ik ben aangenomen met popart-schilderijen over de hiphopscene in Genk. Als ik er nu naar kijk, vind ik ze niet om aan te zien.”

Mystieke allure Op de academie leerde hij na te denken over zijn eigen achtergrond, over de vraag wat zijn eigen perspectief is. Aan de popart-schilderijen van het begin doet niets in zijn werk meer denken. Het mijnverleden is nu op veel manieren aanwezig. Hij is onder anderen geïnspireerd, zegt hij, door zijn grootvader. „De werkomstandigheden waren zo verschrikkelijk”, zegt hij, „dat Italië, dat lange tijd gastarbeiders leverde aan de Belgische mijnen, eind jaren zestig weigerde om nog langer mensen te sturen. Toen haalde België ze uit Marokko en Turkije.”

In zijn vaak spookachtige, uit meerdere transparante lagen opgebouwde schilderijen komen regelmatig mijnwerkers en apocalyptische landschappen voor, die doen denken aan mijnsites. De gezichten van de mijnwerkers zijn onherkenbaar, zoals in het groepsportret *Wall of Safety, Wall of Sacrifice* (2025). Het is alsof deze mensen vergeeten mogen worden. Maar door de fijne lijnen zilverachtig lood waarmee de kunstenaar de geportretteerden heeft omgeven, krijgen ze een mystieke allure: als helden uit een ver verleden. Ook het materiaal waarmee Eddib schildert en beeldhouwt is geïnspireerd op het mijnverleden. De slakken van de hoogovens, die hij vindt op de terrils, maalt hij fijn en mengt ze met olie om er olieverf van te maken. Hij gebruikt teer, lood, cement, tin en bijenwas – het zijn materialen die soms van vorm veranderen door temperatuur of blootstelling aan zuurstof. Dan verschijnen er druipsproten, zoals op het schilderij *WTSK* (2024), waarop een gekromde figuur door een als het ware huilend landschap met zwarte en

blauwachtige bergen loopt. **De lekkerste spinazie** Toch is er ook een andere inspiratiebron in zijn werk. Dat is Eddibs moeder. Veel van zijn werken – van de groeps-eindexamenexpositie *Honouring the cleaning lady* in 2024 tot aan zijn net afgeronde solo *Taliswoman* in Z33 in Hasselt – refereren aan haar. Zij is de vrouw, zo vertelt hij, die gesluierd door het leven gaat, nooit heeft leren lezen en schrijven, nooit naar een restaurant gaat. „In België zou ze gezien worden als niet-geïntegreerd. Maar ze maakt wel de lekkerste spinazie met aardappelpuree en appelmoes.” Zijn moeder treft hij soms bij thuiskomst aan op haar gebedsmat. Ze smeekt Allah om geluk en voorspoed voor haar kinderen en dierbaren. „Zij en mijn vader komen nooit naar mijn tentoonstellingen kijken. Verdrietig word ik daar niet van. Wat moet ze in zo’n witte kunst ruimte tussen dat witte publiek? Ik wil haar daarvoor beschermen. Mijn moeder is altijd bij mij, in gedachten. ‘Mogen de stekels die mijn weg versperren verdwijnen’ – daar bidt ze voor.” Zijn moeder is ook degene bij wie het indigo sporen achterlaat op de huid, want de streek waar ze opgroeide aan de rand van de Sahara in Guelmin staat bekend om zijn diepblauwe gewaden. Ook voert ze bij hen thuis rituelen uit met lood om het huis en de harten van de bewoners te zuiveren. Eddib heeft het zijn moeder enkele keren als kind, in de keuken, zien doen: ze smelt lood en giet de kokende substantie in koud water. „Er vindt een soort explosie plaats. Het materiaal transformeert. Grillige structuren ontstaan met op sommige plekken knooppjes. Mijn moeder ‘leest’ die knooppjes als zones waar problemen ontstaan. Ze gaat op zoek naar een tegengif.” Hij bewondert het dat zijn moeder zulke pre-islamitische rituelen uitvoert. „Binnen een niet altijd vriendelijke, witte samenleving blijft mijn moeder op zoek naar methodes om zichzelf ‘vrij’ te denken.” Net als zijn vader dat deed in zijn tekeningen van Black Beauty. En net als hij dat zelf probeert.

Werk van **Mounir Eddib** is te zien op ‘We live here too’ (t/m 1 maart, buitenplaats kasteel Wijlre) en ‘Missen als een ronde vorm’ (t/m 1 maart, Stedelijk Museum Schiedam). In april opent een solo bij Galerie Ron Mandos, Amsterdam. Info: www.mounireddib.com

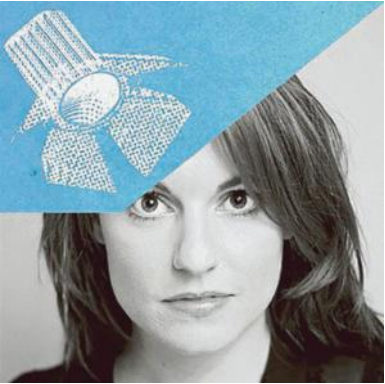
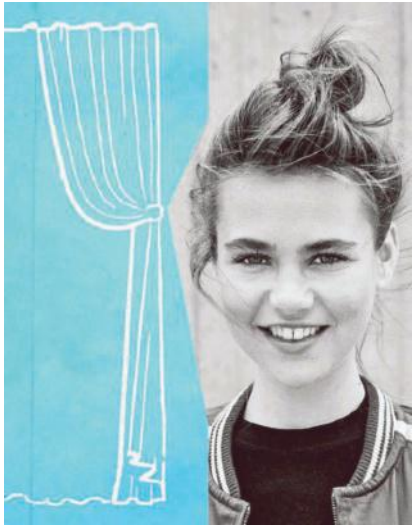
Hoe gaat het met de talenten van 2016?

In 2016 selecteerde *NRC* tien Nederlandse talenten als ‘rijzende sterren’. Waar staan ze nu, tien jaar later?

**Diewertje Dir: Theater
Van Goethe tot ‘Superjuffie!’**

Diewertje Dir (1989) is misschien niet uitgegroeid tot een ster, maar ze heeft sinds 2016 wel een mooie carrière. Ze speelde de afgelopen jaren meerdere malen met veel elan in voorstellingen van theatermagiër Steef de Jong, in 2020 koos Eline Arbo haar als een van de *Drie Zusters* in haar Tsjechov-bewerking, nadat ze ook al een hoofdrol in Arbo's Goethe-bewerking van *Het Ijden van de jonge Werther* had. Ook vrije producenten wisten haar te vinden, zoals voor een van de *Hendrik Groen*-theaterbewerkingen. In 2018 speelde ze de hoofdrol in jeugdfilm *Superjuffie!* en noemde de filmrecensent van *NRC* haar „een ontdekking”.

Ron Rijghard

**Eva Crutzen: Cabaret
Grote ster als actrice**

Eva Crutzen (1987) is uitgegroeid tot een spraakmakend en vooraanstaand tv-maker. In 2016 was ze nog de cabaretiëre van de toekomst, en dat bewees ze in 2018 met haar derde cabaretprogramma, *Opslaan Als* (5 ballen in *NRC*). Maar dankzij de tv-serie *Bodem*, door haar geschreven en geregisseerd, terwijl ze er ook de hoofdrol in speelt, is ze een grote ster in een heel ander vakgebied. Daarbij won ze ook nog een Gouden Kalf voor haar acteren in het eerste seizoen van *Bodem* en prijzen voor haar scripts. Eerder maakte ze op tv al furore door haar prominente rol in cultserie *Promenade* en haar deelname aan sketchshow *Klikbeet*.

Ron Rijghard

**Robin de Puy: Fotografie
Haar onderwerp fotografeert nu ook**

29 was ze, in 2016, en een jaar daarvoor had fotograaf Robin de Puy drie maanden in haar eentje op een Harley door Amerika gereden. De portretten die ze onderweg maakte, toonde ze in 2016 in Fotomuseum Den Haag. De Puy (1986) was toen al zes jaar bezig, haar werk werd gepubliceerd in (internationale) kranten en magazines, ze won al meerdere prijzen. De documentaire over haar roadtrip werd in 2017 genomineerd voor een Emmy Award. De serie *American*, die ze maakte met haar partner Maarten van Rossem, werd in 2023 genomineerd voor ‘De Tegel - Storimans’. De Puy keerde vele malen terug naar het land en vooral naar de mensen die ze op die eerste reis tegenkwam - ze werkt nu aan een boek en een expositie. Met name met Randy, een jongen uit het mijnstadje Ely, Nevada, ontwikkelde De Puy een bijzondere vriendschap - ze maakte eerder al een boek over hem, dit jaar maakt ze samen met Randy een nieuwe roadtrip: „Hij wil heel graag New York zien. Geen idee of we daar belanden maar we gaan in ieder geval samen door Amerika reizen.” Randy is nu 24 en fotografeert inmiddels ook.

Rianne van Dijk

**Saskia Noor van Imhoff :
Beeldende kunst
Internationale exposities en een boerderij in Friesland**

‘Kijk, dat vinden musea fijn: dat Saskia Noor van Imhoff hun werk serieus neemt’, schreef *NRC* in 2016. Met depotonderzoek en architecturale ingrepen legt Van Imhoff (1982) de museale mechanismen bloot die normaal onzichtbaar blijven. Een maand later gingen twee bepalende exposities open in de Amsterdamse kunstruimte De Appel en het Stedelijk Museum. In de jaren die volgden had ze via haar galerie Grimm

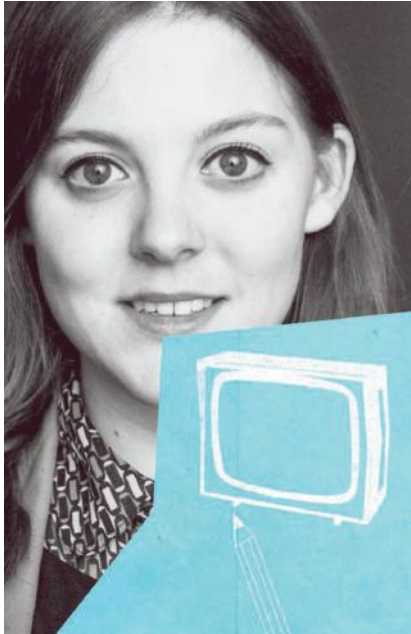
exposities in onder meer New York en Londen en was haar werk te zien in tal van Nederlandse musea. Internationaal toonde ze haar werk onder meer in Frankrijk, Oostenrijk en Korea. Ze was genomineerd voor de Prix de Rome (2017) en won de ABN Amro ArtPrize (2017). Met haar partner, ontwerper Arnout Meijer, verhuisde ze enkele jaren geleden naar een eeuwenoude boerderij in Friesland. Daar begonnen ze collectief REST, een experimentele werkplaats voor artistiek onderzoek naar de structuren die het landschap vormen.

Thomas van Huut

**Nina Gantz: Film
Genomineerd voor een Oscar**

Tien jaar geleden won Nina Gantz voor haar afstudeerfilm *Edmond* een Bafta, vorig jaar was ze rond deze tijd in Los Angeles omdat haar tweede film *Wander to Wonder* was genomineerd voor een Oscar voor beste korte animatiefilm. Het duurde acht jaar voordat ze de financiering rond had en twee jaar voordat ze de stop motion-film met viltten poppen had gemaakt. Animatie is nu eenmaal tijdrovend. Het was een mooie bekroning geweest, maar met de meer dan veertig prijzen die de film sinds z'n première op het filmfestival van Venetië kreeg, is ze ook best tevreden. Momenteel werkt ze aan maar liefst twee lange animatiefilms tegelijk: een musical stop-motion familie-film die Amsterdam laat zien door de ogen van de stadsduif en een film voor volwassenen die stop-motion met live-action combineert. Dat verhaal speelt zich af op een cruiseschip en volgt de passagiers, de crew, huisdieren, ongedierte en zelfs de microscopische wereld.

Dana Linssen

**Deirdre Angenent: Opera
Operazangeres en trouwambtenaar**

In 2016 was mezzosopraan Deirdre Angenent 32. Ze had prijzen gewonnen, combineerde een ontluikende internationale operacarrière met een jong gezin in Nederland en droomde van grote rollen. Die kwamen er ook - zo zong ze onder andere Sieglinde en Venus, Marie in Bergs Wozzeck en Judith in Blauwbaards Burcht (onder andere Opera Zuid). Maar zoals ze in 2016 al zei: waar het pad heen voert, is voor een zanger nooit helemaal helder. In 2025 werd ze óók BABS (trouwambtenaar), via de website deirdretrouw.nl kun je haar inhuren. En ze spreekt ook op uitvaarten. „Het zangersleven is eenzaam en vermoeiend”, zeg ze. „Op de Bühne vertel ik door het zingen van een rol een verhaal, datzelfde doe ik als ik een liefdes- of levensverhaal vertel op een huwelijk of afscheid. De combinatie van deze drie vakken is geweldig.” Haar mooiste droom? „Je kinderen zien opgroeien en daar onderdeel van zijn.”

Mischa Spel

**Frank Zielhorst: Klassiek
‘Hoofd muziek’ aan Londense universiteit**

Tien jaar geleden was Frank Zielhorst ‘Young Conductor in Association’ bij Bournemouth Symphony Orchestra en droomde hij van een positie bij een operahuis. Het liep anders: hij ontdekte, in Bournemouth en later bij Sinfonia Viva, zijn passie voor onderwijs en talentontwikkeling, én hij stichtte een gezin. Zielhorst bleef in Engeland en is inmiddels als ‘Head of Music Engagement’ verantwoordelijk voor alle muziek aan de Londense universiteit Queen Mary. Daarnaast is hij gastdocent aan het Royal College of Music en doceert hij aan de Yehudi Menuhin School voor jong muzikalent.

Zielhorst: „Tien jaar geleden zag ik echt een dirigentencarrière voor me, elke week bij een ander orkest. Tot ik ontdekte hoe graag ik met jonge mensen werk. Dirigenten leven bovendien uit een koffer en voor nu wil ik niet vijfenveertig weken per jaar weg zijn van mijn gezin. Gelukkig denken ze hier niet in hokjes en zijn er volop mogelijkheden om onderwijs en dirigeren te combineren.”

Joep Stapel

**Yannick Dangre: Literatuur
Advocatuur en journalistiek, én vierde roman**

Soms bestaat er rechtvaardigheid in de literatuur. Dus moest 2016 het jaar worden waarin de in Amsterdam wonende 27-jarige Vlaamse schrijver Yannick Dangre („een kleine Proust”) niet langer alleen door de critici op het schild gehesen zou worden, maar ook een groot publiek zou bereiken. Zo liep het niet. Zijn derde roman *De idioot en de tederheid* - over een kruideniersgezin waar men elkaar de tent uit vecht - bracht die doorbraak niet. Dangre ver-

krampte vervolgens, vertelde hij een jaar geleden aan *Het Parool*: „Ik verloor het plezier [...] Ik beseftte dat ik een pauze nodig had; afstand tot de literaire wereld, zelfs tot de literatuur zelf. Ik verhuisde terug naar Antwerpen, heb een tijdje bij een bank en een advocatenkantoor gewerkt, wat journalistiek gedaan.” De aanleiding voor dat vraaggesprek was de verschijning van Dangres vierde roman, *Tussenjaren*, die gemengde recensies kreeg.

Arjen Fortuin

**Felix Burger: Beeldende kunst
Van Brutus tot Bayreuth**

Tien jaar geleden zei Felix Burger, de onbetwiste ster op de open ateliers van de Rijksakademie in Amsterdam in 2014, dat hij slechts één installatie per jaar kon maken. „Dat komt omdat kunst mij ongelooflijk veel kracht kost. Wat maak ik? Waarom maak ik wat ik maak? Als ik dit soort lastige vragen stel, kom ik altijd op *Daseinsfragen* uit.”

Sindsdien zijn Burgers installaties met films, bewegende poppen, theatrale decors en muziek te zien geweest in talrijke institutionele tentoonstellingen en musea, waaronder een retrospectief in 2024 in het Rotterdamse Brutus. Dit jaar maakt hij voor de Opera Festspiele in Bayreuth een lange film in combinatie met mechanische draken, die vertoond wordt in het Richard Wagner Museum. Het is het „meest ambitieuze project tot op heden”, zegt Burger desgevraagd vanuit zijn woonplaats München.

Het plotselinge overlijden van zijn moeder, een paar jaar geleden, heeft zijn leven „fundamenteel veranderd.” De mantelzorg voor zijn vader ligt nu bij hem. „De vrijheid van mijn jaren aan de Rijksakademie in Amsterdam, waarin alles om de kunst draaide, is voorbij.”

Lucette ter Borg

Foto's uit 2016.
Illustraties Marike Knaapen.
Beeldbewerking NRC.

**Jan Martens: Dans
Voorbij de grenzen van zijn discipline**

Sinds 2016 is het de Vlaamse choreograaf Jan Martens voor de wind gegaan. Hij creëerde gestaag nieuw werk dat doorgaans zeer positief is ontvangen. In tien jaar tijd een graag geziene gast op internationale podia. De strakke voorstellingsconcepten zijn in de loop der tijd verder uitkristalliseerd, waarbij Martens' fascinatie voor getallen, geometrie en patronen nooit het menselijk aspect overschaduwde. Na de sprong, uitgangspunt voor doorbraakchoreografie *The Dog Days Are Over* (2014), maakte hij voorstellingen rond telkens andere thema's: de kalme live ontmoeting op het toneel van gewone mensen of juist een schets van de overprikkelde mens in het technologietijdperk, een viering van de protesterende burger (beste dansvoorstelling van 2021), een kijkje in zijn eigen creatieve proces enzovoort. Inmiddels reikt zijn bekendheid niet alleen tot ver buiten Europa, maar ook over de grenzen van zijn eigen discipline: regelmatig werkt hij samen met musici en acteurs, en Ivo van Hove vroeg hem voor de choreografie van zijn zeer succesvolle enscenering van *Jesus Christ Superstar*. Momenteel werkt hij aan zijn debuutchoreografie voor het Nederlands Dans Theater.

Francine van der Wiel

Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Start in
september
of oktober

Jaaropleiding Geschiedenis

Ga mee op een inspirerende reis door de tijd. Ontdek hoe beschavingen ontstonden, hoe grootmachten opkwamen en verdwenen, en hoe ideeën en uitvindingen onze wereld blijvend veranderden.

- 40 hoorcolleges
- Start in september 2026
- Online of in Amsterdam

Jaaropleiding Psychologie

Duik in het menselijk gedrag. Van Plato tot Freud en moderne psychologie – verken bewustzijn, identiteit, moraal en sociale invloed in 40 intensieve colleges met filosoof Rico Sneller.

- 40 colleges
- Start in september 2026
- Op locatie of online

Jaaropleiding Moderne kunst

Deze diepgaande reeks geeft inzicht in de stromingen, invloedrijke kunstenaars en controversiële werken die de kunstwereld hebben gevormd. Je leert hoe kunst zich sinds 1800 heeft ontwikkeld en krijgt een compleet begrip van moderne kunst.

- 32 hoorcolleges
- Start in oktober 2026
- Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

Wat hebben grote denkers ons te zeggen over waarheid, kennis en zingeving? In de Jaaropleiding Filosofie verdiep je je in de ideeën van klassieke én hedendaagse filosofen, uit het Westen én daarbuiten. Je leert denken over levensvragen, morele dilemma's en de kunst van het leven. Voor wie met filosofie de wereld én zichzelf beter wil begrijpen.

- 34 hoorcolleges
- Start in september 2026
- Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur

Van de majestueuze piramides tot de futuristische Jeddah Tower: ontdek hoe onze omgeving is ontstaan en ontworpen door de tijd heen. Verken niet alleen de esthetiek, maar ook de technische, maatschappelijk en culturele context van de gebouwen die onze wereld vorm geven.

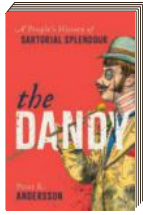
- 32 hoorcolleges
- Start in september 2026
- Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

Altijd al kunst écht willen begrijpen? De Jaaropleiding Kunstgeschiedenis biedt een diepgaand overzicht van de westerse kunst, van de Oudheid tot nu, met oog voor context, betekenis en interpretatie. Ontwikkel een stevige basis en leer met nieuwe blik kijken. Schrijf je vandaag nog in!

- 40 colleges
- Start in september 2026
- Op locatie of online

Peter K. Andersson: *The Dandy*.
A People's History of Sartorial Splendor. Oxford University Press, 340 blz. € 41,99
●●●○○

De flamboyante dandy is tot op de dag van vandaag een bron van inspiratie

DANDYISME In een geschiedenis van de dandy wordt nu eens niet gekeken naar bekende figuren zoals Oscar Wilde. Mannen die zich als dandy's kleden, zijn te vinden in alle lagen van de bevolking.

Door **Maarten Doorman**

In een verhaal van Charles Dickens uit 1834 ontmoet een meisje uit een lager middenklasse-gezin een jongeman met buitengewoon verfijnde manieren. De familie nodigt deze Horatio Sparkins uit voor een avondje theater, want hij lijkt een geweldige huwelijkskandidaat. De moeder troont haar dochters naar een kledingwinkel mee om goed voor de dag te komen. Ze vinden het maar een armoedig zaakje. „Wat zou Mr. Sparkins zeggen als hij ons hier kon zien?” roept de oudste uit. Ze beginnen zo veel eisen te stellen dat de eigenaar er ten slotte zijn knecht bijhaalt, die enthousiast te voor-schijn springt: Horatio Sparkins.

Voor de Zweedse historicus Peter Andersson is de jonge winkelbediende het toonbeeld van een Londense dandy uit die tijd. Deze *gents* waren goed gekleed en streetwise; ze rookten sigaren, dronken champagne, hadden kleurige dassen, gele handschoenen en soms een rijzweepje dat het bezit van een paard suggereerde. Toch aapten ze niet de aristocratie na, zoals het satirische tijdschrift *Punch* insinueerde. Ze waren eerder uit op prostitutie, drank, theater, gokken of het bizarre *rat-killing*, waarbij een getrainde hond zo snel mogelijk een aantal ratten dood moest bijten.

De invloed van de dandy op mode en kledingstijlen is moeilijk te overschatten. Drukt mode immers niet, in de woorden van de Duitse filosoof en socioloog Georg Simmel, de simultane wens uit zowel erbij te horen als op te vallen? En doet de dandy niet bij uitstek het laatste? Toch is Anderssons drijfveer voor dit boek eerder een persoonlijke. Zijn fascinatie gaat terug naar zijn eigen dandy-gedrag op school, ooit in een stadje in Zweden. Ook hij wilde erbij horen en zich onderscheiden, maar dat laatste weer niet op een elitaire manier.

Charles Baudelaire
Misschien is dat zijn Scandinavische inborst, in elk geval doemt in dit boek een heel ander soort dandy op dan wij kennen. Niet de even geestige als tragische, homoseksuele schrijver Oscar Wilde, of de provocerende dichter Charles Baudelaire; noch het deftige Britse prototype Beau Brummell, de exuberante poëet, aristocraat en celebrity Lord Byron of de legendarische Graaf Robert de Montesquiou die in romans van J.K. Huysmans en Proust een tweede leven zou krijgen. *The Dandy* focust in een paradoxale afkeer van alles wat elitair is juist op jongemannen uit de lagere klassen, op 'popu-

Rapper Snoop Dogg bezoekt een paarden-sportevenement in Versailles, 2024. FOTO GETTY IMAGES

lair dandyisme'.

Bestaat dat, of is het een verzinsel van de auteur? In Anderssons chronologische overzicht kenmerken dandy's zich door variaties op het mannenpak en algemener door flamboyante distinctiedrift. Tegelijk dragen zij de nihilistische onverschilligheid van een opstandige jeugd uit. In een soms meeslepende speurtocht vlooit de schrijver archieven na op wie 'zowel onfatsoenlijk als gentleman' wil zijn en oogst hij rijkelijk uit politierapporten, lokale krantjes, rechtbankverslagen en populaire tijdschriften.

Het resultaat is een kleurrijke stoet aan dandy-achtige figuren: jonge, goed geklede mannen met

wandelstok, groene das, hondeleren handschoenen, neusbrilletje, knickerbockers en sigaar (soms van chocola, als ze de tabak niet verdroegen). Het boek vervolgt met de *gommeux* die rond 1870 de revolutionaire haar-scheiding in het midden van hun voorgangers overnamen, waarna de schrijver oversteekt naar de *black du-de* in de Verenigde Staten.

Zo trekt dit relaas een spoor van uiterlijkheden door de geschiedenis waarin mannenpak en kleurige dassen een constante zijn. Ook de wandelstok duikt telkens op, soms parmantig horizontaal onder de arm gedragen, dan weer in korte vorm verticaal in de lage zijzak van een mantel. Allerlei spotprenten laten zien hoe de stok geregeld naar de lippen wordt gebracht. *Cane-sucking* heet dat in dit boek.

De opstandigheid van al deze fraai uitgedoste, rebellerende jongeren uit grootstedelijke subculturen is zelden politiek. Niet bij de *Gigerl* met hun puntschoenen, rode kousen, opgerolde broekspijpen en hoge boord in het Wenen van rond de eeuwwisseling, noch bij de geelgesokte *Grilljan-nar* in Stockholm die volgens een satiricus in hun wijde kleren dreigden te verdwalen.

Je zou verwachten dat dit verandert bij de 'transgender dandy' uit het interbellum in Parijs en Berlijn. Er bestaat dan bijvoorbeeld een complexe wisselwerking tussen lesbische subcultuur en populair dandyisme. Een lesbisch accessoire uit het clubleven als de monocle, en ruimer, de 'mode garçonne', gingen deels op de dandy terug. Maar werd deze *genderbending* politiek, of bleef het marginaal en verborgen? Dit boek brandt zijn vingers liever niet aan genderpolitiek. De dandy blijft hier eerder *womanizer* dan androgyn, de vrouwelij-

ke dandy komt verder niet aan de orde en homoseksuele mannen blijven in dit hele verhaal hoegenaamd afwezig.

Swing-Jugend

Iets politiekier is misschien de wereldwijde jazzcultuur, van de Berlijnse Swing-Jugend tot de Parijse *za-zous* en van de Weense Schlurfs tot de Tsotsi in Zuid-Afrika, omdat die zich verzet tegen racisme en opkomend nationaalsocialisme. Onder-tussen raakt de auteur hier het toch al moeilijk zichtbare onderscheid tussen dandy en jeugd- en subcultuur volledig kwijt. Waarom zo hardnekkig het tijdpad blijven volgen, tot ver in de twintigste eeuw, en je afvragen of Bryan Ferry en David Bowie dandy's zijn? Of yuppies dandy's zijn? Hipsters? Andy Warhol, David Beckham, Snoop Dogg? Is de dandy niet gewoon een negentiende-eeuws verschijnsel dat velen tot op heden heeft geïnspireerd in kleding en gedrag?

Hier speelt angst voor het eliteira de schrijver parten. Zijn krampachtige zoektocht naar de stem van het volk breekt hem uiteindelijk op. Lachte dat volk de dandy juist niet altijd vierkant uit, blijkens talloze populaire cartoons uit de negentiende eeuw, nog doorklinkend in liedjes als *Dedicated Follower of Fashion* (1966) van The Kinks?

Is de dandy bovendien niet van meet af aan een eenling, vervuld van minachting jegens het plebs dat de schrijver in dit boek zo vurig bewondert? Op de laatste pagina's verklaart hij het vlinderdasje en het tweedpak uit zijn schooltijd met het gevoel destijds nergens bij te horen: 'I was alone.' Dan maak je geen deel uit van een jeugdcultuur maar ben je buitenstaander. Net een dandy.

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemeen nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar *NRC* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.

W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl/privacyverklaring.

Auteursrecht

© NRC, 2026.

Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

PODIUMKUNSTEN

februari
highlights

do 5 feb
Aynur + Noord Nederlands Orkest
Songs vol Koerdische poëzie met pop, jazz en klassiek.

za 7 feb
Antonii Baryshevskyi
Oekraïense pianist laat de kracht en grote variëteit van de etude horen. Van Chopin tot Shalygin.

vr 27 feb
Isabelle Faust + Anna Prohaska
Kurtágs *Kafka-Fragmente* voor stem en viool door twee absolute wereldsterren.

za 28 feb
Sheku + Isata Kanneh-Mason
Romantische werken voor cello en piano van o.a. Mendelssohn en Boulanger. Ism Cello Biënnale.

muziekgebouw.nl
Piet Heinkade 1, Amsterdam

Faust & Prohaska
© Marco Borggreve

Muziekgebouw

Vivaldi door een van de meest spraakmakende internationale barokensembles

LE CONCERT SPIRITUEL

VIVALDI'S GLORIA & MAGNIFICAT

31 januari
SPOT/De Oosterpoort, Groningen

1 februari
Muziekgebouw Eindhoven

2 februari
TivoliVredenburg, Utrecht

4 februari
Amare, Den Haag

holland
dance
festival
20 jubileum editie

holland-dance.com

FireWorks © Jeanette Bak

Gauthier Dance — *FireWorks*

“Een explosie van dans, energie en levenslust”

do 5 februari 2026 Schouwburg Tilburg
za 7 februari 2026 Oude Luxor Theater, Rotterdam
zo 8 februari 2026 Oude Luxor Theater, Rotterdam
di 10 februari 2026 Amare, Den Haag
wo 11 februari 2026 Amare, Den Haag

Speciaal voor de 20e jubileumeditie van Holland Dance Festival zet Gauthier Dance Den Haag, Rotterdam én Tilburg in vuur en vlam met *FireWorks*: een wervelende voorstelling waarin passie, creativiteit en toptalent samenkomen.

Twaalf vooraanstaande choreografen bundelen hun krachten in een avond die barst van grenzeloze expressie en iconische dansmomenten. Het eerste deel van *FireWorks* presenteert tien gloednieuwe, korte werken – elk geïnspireerd door zorgvuldig gekozen muziek. Grote namen als Mauro Bigonzetti, Virginie Brunelle, Stijn Celis, Dominique Dumais, Marco Goecke, Johan Inger, Barak Marshall, Benjamin Millepied en Sofia Nappi tekenen voor een caleidoscoop aan stijlen, sferen en emoties. Een kleurrijk vuurwerk dat geen moment hetzelfde is.

Daarna volgen vier parels uit het rijke repertoire van Gauthier Dance, opnieuw tot leven gebracht met verrassende accenten. Je beleeft onder meer *Lickety-Split* van Alejandro Cerrudo en *ABC* van Eric Gauthier – klassiekers die in deze frisse uitvoeringen een nieuwe glans krijgen. Voor de grand finale bundelen Gauthier Dance en Gauthier Dance Juniors hun krachten in een adembenemende versie van Ravels *Bolero*, gecoreografeerd door Andonis Foniadakis. Op trampolines! Wat begint met subtiele ritmes en speels gestuiter, groeit uit tot een explosie van sprongen, kreten en pure levensvreugde. En als de confettikanonnen knallen, spat de energie de zaal uit – niemand kan nog blijven zitten.

Vier mee met de 20^e jubileumeditie en reserveer je tickets via holland-dance.com!